

UZTARO

Tomas Agirre «Barrensoror»

Iturria: *Uztaro*, Tomas Agirre Barrensoror. Editorial Vasca, 1950.

Klasikoen Gordailuan:

<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/B/BarrensororUztaro.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira, eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

I

DORRONSORO-BASERRIKO ALABA

EDERRAK

Ziztualdi larri batez bere ibillia adierazi ondoren, pizti lerregiñaren antzera, arnaska bizian sartu da Zarautzen, burdin-arietan labainka, Donostiko bultzia. Burutik darion kea da daramakin ibilliaren erakusbide.

Jendetza ugaria jatsi da bultzitik. Udaldia egiteko itxas-errira dijoazen zaldun eta andere; inguruko errietan salduketak eginda, saskiak utsik, eta besoak, oñak eta zangoak utsago, dakartzkiten arrain-saltzalle; eta Donostin izandako baserritar txukun.

Utzi dezagun, ordea, guk nor bere bidean; ezpai digu oriek danak nora dijoazen jakiteko ajolik, eta gijoazkion bultzitik jatsi dan anderetxo bateri atzetik jarraika.

Neskatxo liraña, benetan, begien aurrean dijoakiguna. Emeretzi urte bai ete-ditu? Ez digu eman oraindio aurpegia aztertzeke betarik; baña gin-bailtxo zuriaren azpitik dagertzkion ille-txintxustak, ez al-dirudie urreizpitan austatuak? Ibilkeran, berriz, itxasondoko seska lerdenaí aizearen mendean baño biguñago ta egokiago kulunkatzen zaio gerritxo zumea.

Liburu-txorta bat daramaki ezkerreko galtzarbean, eta bestaldeko eskutik zintzilika larruzko bide-zorrotoa. Zeren zalantza sortu ete-zaio bat-batean? Norbait itxaro ote-du? Zeramazkin oinkada laisterrak geldia-gotuz, esker-eskuitara zalantzan begiratu ondoren, arinka zearkatu du bide zabala.

Ara! Norbait agiri da aurreko zumardian ezkutu-zalantzan. Burua erakutsi nai ez duenen joeran alkarganatzen dira biak. Ez al-dezue begiztatu iñoiz maitaleak alkarrerri egin oi dioten agurra? Ez dira olakoetan agoak oparo mintzatzen. Begiak azaltzen dute, alkar iretsi bearrean, mintzoak ez dezakeana.

Baña, Jaungoikoaren Ama! Begi-aurrera datorkigun au al-da gazte-txo xaloaren lilluratzalle ausardia? Irisagar zimela baño beltzago da mutila; aul eta belaxka, gañera, tankeraz. Maite-eizean, orratio, eiztari ikasia izan bear du. Gazteñoen belarrira mintzo biguñez itz eiztiak ixurtzen oitua. Ero utsa izan-da, eguzkia bera bezain eder dan anderetxo ikasiga-beak, zoroki ederresten du mutil zimela. Maitasun-jokoak ez dute izan egundo legerik. Ez izango ere. Begietan lauso astuna sortzen baitue.

Inguruibil nardagarritz ondoratzen zaio mutilla neskatxoari eta, bein zumardian barrera zerbait urrundu diranean, besapetik ausardioko eskua kiribilduz, bideari ekiten diote. Bereolaxen zorarazi oi du sugeak begiratu zorrotzez txoritxo buruariña.

Zarautzko uritik Inurritza deitzaion auzoaldera joateko bide zabal bat ba-da. Ura baño ezkutuagoa artu dute, ordea. Errikoen ikusmiña itzuri nai, alegia. Izan ere, ibillaldi orietan ikusi izan bai'lu norbaitek neska burugabea!

Mako ikuseziñetik zintzilika itxas-magalean eguzkia astiro kotatzen dan bitartean, zumardiko babesetik-zeaz, mintzo ixillez alkarri maite-txin-tak ixuriz, dijoa bikotea. Bein sapaiko lasto igarrean sua garretan piztu ezker, zenbat-eta sapaia ezkutuago, ainbat-eta okerrago. Ixilpeko gauzak izan oi dira kilikagarrien. Zabaldian geldiunea edo esia izan dun ibaia ere, orrelaxe oldartzen da uaitzean maldarretatik amilka.

Illunabarra da. Ezkutu guztiak aizatzen dioe garai ontan biozpearri itun-tantoa. Atadiko aulkian eserita, eguzkiaren azken mosua atsartuz, itunkiro marraskatzen ditu agureak gaztetango egiteak. Gauargia piztu bitartean datorkio zorrotzen emakume alargunari ere senar galduaren oroitzapena. Bereolaxe maite-bideak eragotzi diozkaten gaztetxoak ere jaulkitzen diozka illargi irtenberriari, asperenka, gogoko amesak. Ames zoroak! Egiztatu-eziñ amesak geienez! Egoetan erioa daramakien amesak, maiz. Ez, ordea, gazteari zarraren zentzunik eskatu. Urteak erakusten duten jakintza da ori.

Utzi bikotea maite-kiman eta gijoazkion neskatxoari aurretik bere etxera.

* * *

Zarautz! Ona emen azken-arnasa laster eman bear dun olerkari nekatuarentzat atsedentoki egokia; auxa izango luke, ba, atsegintokirako sarbiderik zoragarriena. Itxasaldetik begira, mendixka artean, egaldia eratxiz, kotatu dan usoaldr dirudi uritxoak. Itxasbazter onetan jaso ditue

aberats-jendeak jauregi dirdaitsuak atsedent-aldirako; baita atsegint-aldirako ere. Itxas-ondoan ugiñak jarraio miazkatzen duten ondartzak, eguzkiaren galdapean, ez al-du urre-uztai baten antza?

Lurraldetik itxasora begira, berriz, itxaspiztien iduri, zaindari bi ditu erriak: ugarte bi. Arkaitz larrugorri dira biak; ugiñen erasoak lastuak; itxasoakin azpi-burruka gorrian dabilzan itxaspiztiak. Azpiko jarduna-arren, ordea, beti tinko ta beti zutik diraue arkaitzok.

Molarri du izena, Mendibeltzaren gerizpean eskuialdetik erroak urperatzen ditun ugartetxoak. Getari txoragarriaren bular-gaña da, berriz, ezkeraldeko arkaitz aundia. Zaindari oen artean azaltzen du erriak aurpegitxo zuria.

Zarautztik Oriora dijoan bide-ondoko zelaian, orain Madoz-ena deitzaion ibilbide zabala agiri dan tokian, etxealde aberats bat ba-zan aintzina. Eta lenagoko gertaketak berriztatzen ditugun ezker, goazen etxeondora ta orraztu ditzagun etxea ta etxe-inguruak.

Amaika ekaitzaldik eta eguzkialdik isastu dute Dorronsoro baserriaren tellatu-galdorra! Ez diote erasan, orratio, ez ekaitzek, ez ugoidek, ez egoaizek. Orain bosteun urte bezain aldakaitz dirau muño-gañean itxasari gibebez. Ordun bezelaxe orain ere, urteoro egiten dute eliztxoriak kabia tellatu-egaleko gapirioetan; baita enarak ere orma-zirrituetan.

Egoaldeari damaio Dorronsorok burua. Zurezko balkoe zabala du etxeurreak alderen alde; eta ataditik gora kakoetan anduak josiz dijoazen matsondo bik tellatu-ertza atzematen dute doidoi aien-luzeka.

Landuak ditu leioetako arriak. Eskuialdetik buruaz ortze-maindira zulatzen dun dorreak, ez al-dirudi gizaundi baten lepo-zintzur makurgaitza? Dorre ortatixek datorkio etxeari Dorronsoro izena. Ez du, agian, baserri-antzik; ezta ere jauregiarenik. Aintzinako gazteluena, obeki.

Ona emen giza-gazte bikain bat une ontan atalasean barrera, esnekaikua eskutik zintzilika daramakiala. Balendin da; etxeke otseña. Orain zortzi urte, etzuan izaten iñoren laguntza bearrik golde astuna, lasto ariña bezain errez, bizkarrean sorora eramateko. Gaur, ordea, ez du beste munduko lanik nekezaritzan. Nagusia il zanez geroztik etxeinguruko lan-xamarrak erabiltzea du egitekorik bakarra. Ezari-ezarian egiten ditun lan oek, ez dakarkioe neke aundirik.

Bei gazte bi euki arren, ez du izaten udaburuan negurako belarra ondu bearrik. Ezta ere negutean aintziarretan arbiondoak saskika sorotik etxeratu bearrik. Alea ta zai-orea sarriago izan oi dute askaondoetan Dorronsoroko beiak belarra ta arbia baño. Ez dauzkate, ba, abereok larrain-lanean jarduteko; etxerako esnea aski izatearren baño.

Esne-kaikuaz Balendin etxe-barrura dijoan bitartean, ona nun datorren onuntza emakumetxo bat. Meakezurrean tinkaturik daramakin saski sabeletik eskukada artuta, ara nola dijoakien oloai, txingor-alea bai'litz, artoa lur-gañean jauzika. Bitarte orretan, auots garbiz dagie dei egaztai neskak: «Pur, pur, puuuuur...!»

Auxe da zalaparta ta iskanbilla! Nundik demorrio sartu dira onen-beste ollo ta ollanda? Saraspean aztarrika ari ziranak; sagarrondoan etzana zutenak; kotaratzeko ate-zulorantz zijoazenak, danak, sapelaitzak bat-batean ikaratu ta uxatu izan bai'litu bezelaxe, egoak zabaldurik, emakumetxoarengana dijoaz karakaz eta zalapartaka. Ez da entzungo aurki mokoka zorrotzen takateko legorra besterik. Goizaldean eta inularrean izan oi dira egaztiak gosetien. Peapoa naiko bete ondoren, kotako abetxoetan izango dute laster gau-loa.

Ontan, ordea, zer usaindu ete-du intxaurrondoan etzanda zegon zakur zuri-nabarrak? Etxeatzeko orma gañetik jauzi bizkorra eginda, an dijoa zurrunbilloan norabait? Ijitotzarren bat sendu ote-du? Ala bai'litz, e'luke giro izango ijitotzarrak, arrano pola! Indartsu ta burrukalari baita zakurra. Baña, ez, ez!

Ba-zun zakur erneak etzanaldia astintzeko zioa. Ara nun datorren sagastiko bidetxigorretik onuntza lentxeago bultzitik jatsi dan neskaxto pertxeta. Len baño ere ederrago dirudi, eguzkiak inularre ontan bialtzen ditun azken-izpien argira.

—«Lau!» «Lau!» Geldi ago, zoro ori! —oiu-dagio zakur zaunkari ta jauzkariari.

Eta itz oek jauki bitartean, zakurrari igesegiteko alegiñak dagizkio. Irri-karkaraka ezpañak ideki dituanen, ez al-dirudie edurrezkoak ezpain-ondoetako marrubien artetik agiri zaizkon bitxiak?

—Madalen...! Ez gindunan uste gaur etorriko intzanenik, diotsa mai-tekiro artalea zabaltzen ari zan emakumetxoak.

—Gaur goizean amaitu dizkiñat azterketak eta zuek lenbaitlen ikusteko kilimaka nerabilkinan biotza. Orregaitik etorri naun gaur.

Ezpañak ziotena, ordea, biotzondoak gezurtatzen zion barrendik. Beste zerbaitegatik itzuli zan ain goiz, gaixtoa! Ez, baña, azaldu nai.

Baita ere irten da etxetik, txakurraren zaunka-otsetara, etxeoandre ernea. Neskaxto bien ama da; Josebe etxeoandrea.

—Ara...! Ire billa biar Donostira joatekoa nindunan-da, nola etorri akidan orren azkar? —diotsa alaba gazteenari, mosuka laztanduz.

Ba-da oraindio etxepean beste norbait ere. Osaba Martin, apaiza. Eskuartean darabilkin lanetik itzotsak atera due-ta, begiaurrekoak beko-kira jasoaz irten da balkoera. Besteen galdera berriztatu du onek ere:

—Nola etorri aiz gaur? Ondo atera al-aiz azterketan?

—Ez aurreko urteetan bezain ondo; baña, tira, bukatu ditut, beintzat, nere ikasiberrak. Orain atsedena. Orain pakea. Au nire poza!

Itz oek esan-garaian, eltzen dio berririo amari beso biakaz lepotik eta, maiatz-loreak bezain zoragarritzko algara ozenak zabaldu bitartean, mosuka bizian jan bear zula zirudin.

—Utzi nazan, utzi, Madalen. Bestela, biar goizean ugelduz josia jekiko naun orrelako igortziakin.

Zerk ete-zemaion biozpean Madaleni alaingo poza? Nork aztertu lezake, bear ainbatean, emakumetxo biurriaren biotzondoa? Ez da errez. Alere, nik dakidana da, gau artan lo lasaia izan zutela etxeo danak: Josebe etxeoandreak, osaba Martin apaizak, Libe aizpak, Balendin'ek, Mikele neskameak, baita ere zakur zuri-nabarrak! Madalen'ek orratio, amaika esnaldi izan zitun. Zerbaitek eztenkatzen zion, noski, irudimena!

* * *

Baña, mataza nastu ta biurritu baño len, aria ondo arildu ta albañatzea dagokio edeslari ikasiari. Beraz, artu ari-muturra-ta, ekin dezaigun arilkaiari.

Ondare aberatsa artu zun Dorronsoro'ko nagusi gazte Mikel'ek gurasoengandik. Bildu omen zitun inoiz garitan berreun gaitzeru. Artotan ere, bai, beste orrenbeste. Euki zitzakean lasai aski amar bei okullu zaba-lean. Utsa adiñeko mastia ere ba-omen zun Inurritza'tik zear dijoan erre-katxo ondoan. Geiagotu orri, inguruko baserritarren eskuetara, erabilli eziñik, utzita zeuzkan sallah eta aitagandik urre-dirutan artutakoa. Bazter aberatsa zan, noski, Dorronsoro.

Azpeitiarra zan jatorriz Mikelen emaztea; eta ura ere etzan eskontzara esku-utsik joana. Ba-zuten, beintzat, Joseberen gurasoak zer emana. Dendari ziran, ale ta irin-salerosketan aritzen ziranak. Aintziñakoa zan denda; leendik izen ona zekarrana. Ondorengoz, erosleak asko ta onak, eta eskuarte lasaia zuen.

Artueman aundia izan zun aitagiarrebakin Mikelek ezkondu zanez geroztik. Ari saltzen ziozkan etxean bildutako aleak eta aren dendatik eramaten zitun, berriz, gurdika etxerako bear zitun irin, zai eta bababeltz. Au zala-ta, sarri izaten zan Azpeitin emaztearen jaiotetxean. Etziran artean

sortu gaur Zumaiatik Zumarragara ibiltzen diran bultzi apañak eta eguneroko bidai-zalpurdian joaten zan Azpeitira ta andik aitagiarebaren zalpudi ariñean geientsuenean itzuli. Balendin izaten zan zaldizai.

Egun batez, baña, berandu arte lotu zuten eginbearrak eta, illunduz gero irten ziran Azpeititik. Len galdutako astia irabaztearren, zailu zera-mazkin zaldiak Balendinek. Zaldien atzazalak eta gurpil-uztaiak mendiarteko zokondo ixillean zegien burrunbara, erdi-lotan zijoan Mikel.

Ontan, karrasi estua entzun irudi zitzaizen bide-ondoan. «Entzun aldek, Balendin?» —galde dagio Mikelek. «Bai, min-oiua iduri zait» —darantzuio arek. «Gelditu egitzak, ba, zaldiak. Ikus dezagun nor dan».

Larri zetorren bide-baztarretik oñaze-karrasia, eta gurpil-otsa eta azta-otsa atertu ziranean, gizon bat zetzan lurrean aieneka. Urreratu ziran biak minoiuka ari zanaren ondora ta, eskuak egozteko unean zeudela, gizon bi sortu ziran illunpetik ustegabeen. Arnasa artzeko betarik eman ere gabe, eskuetan zekarzkien makillez egundoko zartakoa eman zioten Balendini buru-konkorrean. Kordegabe erori zan mutilla.

Ustegabeko eraso nola baitan gaindu naiean, sakelean zeramakin suizkillua ateratzera zijoan Mikel; baña artean lurrean etzanda minoiuka ari zan gizona batbatean zutitu zan jauzi ariñez. Zalpudiaren aurreko argiontzia argira, galtzairuak dirdir egin zun aizean zearka.

Saiespetik odola barbarka zeriola oldartu zan bide-erdian Mikel. Astiro arakatu ziozkaten soñean zitun jantziak. Bost-milla laurleko bazeramazkin. Ostu zutenaz, basoko adaburuen ostopean itzali ziran zailu bide-lapur gizaitzalleak. Kordea bereala letorkiokelakoan, oilari maltzurak, igesegitean, beste ukaldi zitara erantsi zion aiztoz bularrondoan Balendini.

Andik ordubetera, basakatu zaurituaren antzo, arrastaka alditan, eta moskorra bezela, balantzaka, besteetan, zijoan norbait, bazterrik bazter argiontzia eskuan zula. Emakume ikarati batek begiztatu izan ba'lu tanke-ara aretan gizona, gau-agerkun edo izukari bildurgarria iduriko litzaiokean; baita ere, arin igesegingo zukean garrasika gaupiztiarengandik. Balendin gizajoa zan. An urrean zegoen baserri batera zijoan laguntza eske odol-jario.

Etzan izan ain gaiztoa Balendinen zauria. Saiets-ezurrean oztopo egin zun, nunbait, galtzairuak eta etzion barrigorik ezer ikutu. Larrigoa zan, ordea, zoritxarrez, Mikelena. Ilbearrekoa, beintzat, urdailburuan egin zioten eten sakona. Urrengo egunean oso gaizkitu ta il zan. Alabatxo bi utzi ziozkan alargunari: Libetxo ta Madalentxo.

Arrezkero, nagusi gaztea il zanez gero, oro aldatu ziran Dorronsoroko goraberak. Astunegi zan alargun errukarriarentzat baserri artako zeregiñak erabiltzea. Ba-zun Josebek anai bat apaiz. Goierriko erri-txo batean ziardun apaizburutzak zemazkion arloetan. Ari eskatu zion alargunak zorigaitzean laguntza.

Dorronsorok zitun salik aundienak eta urrutikoenak saldua, lendik zeuzkenez gañera, salduketan bildutako diruaren etorriakin eta etxeondo-ko sail-ondartxo erosoakin, danak lasai ta buruauste gabe bizi litezkeala-ta, joateko, arren, beregana, eskatu zion arrebak. Gogoz makurtu zion burua Martinek arreba maitearen eskariari.

Orduezkero, alkarrekin zoriontsu bizi izan ziran. Martin apaiza zan ondasun guztien erabiltzale. Otseintzarako artu zuten Balendin zintzoa, berri, etxeko lanen arduradun. Etzitzaion egundo damutu, ez oneri, etxe artara joana. Sendikoa bezela artu izan zuten beti Dorronsoron.

II IGANDE-GOIZA

Bai alaiki dagiela gaur txinbuli ta itzulbira Inurritzako eliztorrean joaleak! Igande-goiza da-ta, inguruetako sinestedunai deika diardue egiñalan. «Atozte, atozte!» esan iduri dute.

Joaleen deira, jaieguneko loaldi nagia astindurik, bidetxigorretan beera, soroak eta sagastiak zearkatuz, mezatara dijoaz baserritarrek. Atzo iñular-arte artajorran ari-izan zan aguretxo esku-dardariduna; Mollarriko arkaitzetan arrantzu ekarkorra izan zun mutilla; aurtxo jaioberriaren negarraldia nolabaitan ixillarazteko, noizpenkako bularraldiaren ondoren, seaskari eraginka, gau osoan jardun dan etxekoandre gaztea; neskatz ameslaria, andre ta gizon, zar eta gazte, bildu dira Pelagi donearen eliza-txoan.

Oso goiztar ibillia da Balendin. Meza nagusira joateko asmoa du-ta, etxealdean izan oi diran zeregin ugarietaik aundiaurkienak bukatuta utzi nai ditu ordurako. Lentxeago izan da txerritegian. Esku-azpiatz bizkarrean txarrama atseginkiro igortzi bitartean, ume-taldeak kurrinka ta jauzika inguratu due; baña arietako bati atzimateko kiñaldia egin dionean, an joan zaio txerritalde izua igesi purruxtaka ta jauzika. Zarataka lerdazkatzen ari da oraindion txarrama, arraskara ixuri dion ore-salda.

Marru estua ateratzen due beiak, goseak eztentatzen dituanen. Dorronsoror orratio, marrualdirik ez dezue entzungo. Egunean bi aldiz garbitzen diozkae Balendinek askaondoak eta, aurreko ondakinak jasoaz, janari berri ta garbia oparo ixuri ere. Etzaio ere aztuko, beiak ain miazka-atsegin izan oi duen gatz-koskorra aska-baztarrean jartzea.

Beienak bukatutakoan, zekor gazteari ekingo dio. Katea askatu ta amaren ugatz aunditu ezin agortura eramango du. Errapeari eldu orduko, buru-ukaldika erasoko dio zekorrek amari. Nork esan ez, aren era-soak ikuski, buruaz saiets-azpia zulatu bear ez dionik? Ore-opillez asetu-dio ezlari oituak iretsi bearra.

Goiz-lanak amaitu dituanen, jaiegunetako soñekoa jantzita, apain eta txukun, errege seme bezain nagusi, dijoa elizara mutil gazte jeikia. Sarrerako ateondoan jartzen dira, meza bitartean, gizonezkoak zutik. Edota, bestela, goiko korura igo. Ara igo da Balendin ere; eta aurreko zear-agan besoak ditula belaunikatu meza-emalleari begira.

Atzealdean zutik dauden baserritar eta arrantzale zarpillen ikutu-bildur bai'lira, aldare ondora urbildu dira udaldir aberats batzuk. Oneraño, eliz-barruraño, dakartzkie zaldun eta andere aundi-iritzi oek, Jaungoikoaren Semeak bere jarraitzalleengandik uxatu nai izan zitun aundinaia ta arrokeria. Bular-gañari takatzen dioen damu-ukaldia ere inguruko on-iritzia irabazteko ez ete-da obeki maiz, garaiko damuaren ondorena baño? Soroskia zabaltzean ere, legenardunena bai'litz, itzuriko dute onelakoak beartsuen esku-ikutua.

Mezatako otoietara erne egon oi da Balendin begiramenez eta egoki. Gaur, orde, liztorra bezela dabilkio zerbait belarriondoan eta meza-emallearengandik sarri dijoazkio begiak beste norabait. Ontan, oztopo larria egin diote begiak. Ez da makala izan biotzari eragin dion zarrastaldia. Ezin ditu, orduezkero, esiratu oldozkunak.

Erdiko zear-aulkien buruan dute jarleku emakumeak ezkerretara. Anderetxo bi agiri dira gaur ezkerrealdean, ez udaldir, ez erbesteko; Zarautzko laba yori biak, larrosa zuriak bezain eder eta naro. Libe eta Malentxo dira. Bai al-da, gero, an inguruan bildu diran andereño aundizkien artean neskatz oen bien ukondoraño urreratu litakenik edertasunean? Ezta urrik eman ere.

Ama Birjiñaren aulkian jarriko lituke gogoz Balendinek neska biak. Ain eder eta ain zerutiar deritzaizkio. Loitu edo zimeldu ustez, esku-artean artzeko bildurra damain lili zuri kutsugabeak deritzaizkio. Arrebatxoak izan bai'litu bezelaxe, maite izan zituan mutillak ordurarte.

Orain, baña, udaburuz zerualdean batpatean sortu dan odei beltza-ren antzean, biozpean mozorro bildurgarria sortu zaio. Ez daki zer dan, ez daki nundik sartu dan; artxoak ez luke, orratio, zaltegarrigo joko sagaralea biotz erdian.

Zer oartu ete-dute Balendinen begiak ustegabe? Neskatz bien buruz-buru, eskuialdera, aundizki-itxurazko gazte garatu bat dago zirkiñik egin gabe ezkerrealdean begira. Nori begiratzen ete-dio zalduntxo beztaka lotsagabe orrek? A! Oraintxe alkarganatu dira begiratu zorrotz bi eta begitik begira tximistak zijozela zirudin.

Begiratu ariek egin zioten zulatu mingarria gainditi eziñik, oiugin zun bere baitan Balendin errukarriak:

«Ni al-naiz, zapogorri uts au, nere ezerezean eguzkira begiak jasotzen ausartu naizana? Ainbeste urtez egite onak eta maitasuna besterik artu ez dun mutil eskergabea al naiz ni? Ni burugabe utsa? Ago ixilik, ero ori!»

Isil-izketa onek kolkopean aizatu zion ekaitzaldiak eraginda, aurreko burdin-agari izugarrizko takatekoa erantsi zion bekokiaz, oargabe. Logaleak eragindako burutaldia zalakoan, inguruko lagunak, zear-begiraka, esan zuen kolkorako: «Loak artu dik, arraietan, Dorronsoroko Balendin». Etzekien, ba, ariek, biotzondoak piztutako aizealdi aserrearen zartakoa zaniak ua. Ordutik eta meza azkendu zan arte, beso kurutzatuen gañean burua zula egon zan biotz-illun ekaitzaldia gaingitu eziñik.

—Aizak, Balendin, ametsak eragotzi al-dite bartko loa? —galdegiten dio maxioka ta axelari Zaldubiko mutil gazteak, elizatik irtetzean.

—Nori zaiok ajolik bart lorik egin dedanentz? —darantzuo arek muker eta betillun.

Eta, oituraz beste, lagunekin elizondoan izketan gelditu ere gabe, etxera dijoa artez, buru-makur eta gogoa goibel. Alaxe dagerkigu zerualdeak ere aurpegia gaur. Eguzkiak bultzakatzen ditu noizean beinka itxasaldera odei illunak. Berela itzultzen dira, orratio, len baño ere beltzago ta astunago. Sargori dago, benetan!

Biozparrenean daramakin suak kiskali bear dio Balendini ere kolkoa. Ezpaitaki egoaizerearen berotasuna ala barrendik datorkion kiskaltasuna danentz. Arretaz eta biziki ekin dio lanari, etxeratu zan orduko. Garbitu ditu berriri bei-askak; txerritegian izan da; eman die olloai artalea. Irauliko luke dana gaur mutillak azpikoaz gain.

Oartu du Josebe etxeoandreak aren atergabeko jardunbearra ta ara zer dasaion:

—Ez al dituzu, ba, goizean garbitu askak? Ez al-diezu eman leen olloai, beiak eta txerriak jatekoa?

Gaur jaieguna da-ta, bi aldizkoa ere merezi dute —erantzun dio bigunki otsein leialak.

Nola eman etxeoandre bioztunari barrenaldean zerabilkianaren susmoa pizterazko biderik? Lenago emango zukean soñeko lurrua.

Etxeondora urreratuz datortz, bitarte orretan, bidez-bide oinotsak. Arkumearenak bezain zailu ta arin dijoaz oinkadak lur-gañean. Nare ta garbi dator auotsa ere. Biaramonean jaiotako txaltxoari begiratzera okullura dijoala, iztunak dakarkien alkar-izketari entzun-erne jarri da Balendin. Ara entzun eta oartu duna.

—Ez al-den ikusi oraingoa txal jaioberria, Malentxo?

—Ez.

—Oraintxe joango gaitun nai baldin ba'den. Nolako polita dan ba'e-kin? Edurra baizen zuri din soña ta kopeta-erdian izarra bezalakoxe txi-

mita orixta zeukan. Ara! Idikita zeukanagu okulluko atea. Norbait ba-zebillen barruan.

—Ez ete-gaitun zikinduko or? Obe diñagu biarko edo etzirako uztea.

—Ez, ez. Oraintxe ikusi bearko den.

Eldu besotik aizpari ta an daramaki Libek okulluan barrena indarka. Ez du onek oñak nora dijoazkion ere oartzen. Bestea, orde, muzinka ta naiezik dabil Liberen besotik arrastaka bai'lijoa; eta, ibil bitartean, onelan dagi oiua:

Ara! Zikindu naun! Ai nere oñetako erosi-berriak! Loitu zaizkidan. Jesus ene! Goazin arin emendik.

Libek, baña, bitxikeriz eta parrezka eragozten dio irteera.

—Begira, begira. Ikusi al-den iñoiz onelaingo aberetxo politik? Mosukatu ere egingo niken. Ain garbi ta txukun zegon.

Esan eta egin. Mutur txiki lerdedun borobillea mosukatzen du mai-tekiro Libek txaltxo. Ez damaio nazkarik, ez ikararik. Aterantz igesika dijoa, bien bitartean, Malentxo oiuka.

—Ori zikinkeria egin denana! Beti baserritar traketsa izateko jaioa aiz, noski, dasaio Liberi.

—Bai, bai. Ain zuzen ere, baserriko zeregiñetan ibiltzen naun atsegiñen.

—Bestelakoxea den uriko biziera! Nazka zemaiane niri beñepein baserriko lanak —jardetsi du Malenek.

—Nazka? Bai al-den, ba, ludian biziera au baño atsegintsuagorik eta zoriontsuagorik...? Ez al-da egia, Balendin?

Eguzkiaren irriñoa bezelakoxe begiratu zolia bialdu zion, mintza bitartean, Libek Balendin mutillari. Begiratu arek, orratio, Etzion arango kilikarik eragin. Etzion biozpean naspillaldirik sortu. Beste nunbaitetik zetorren ekaitza pizten zun aizea.

Oñak nun ezartzen zitun oartu ere gabe irten zan Libe ederra okullutik alai eta zoriontsu. Etzun arek urietako dirdaitasun zoroaren gutiziarik. Ez jauregieta bizitzaren egarririk.

Andik geroxeago, bei-askaren gañean besoak jarrita, burua besoartean zula zegon Balendin itun eta muzin. Arek artu zun biotzean bigarren eztenka zulagarria! Izan ere, itxumustuan aukeratzen du maiz biotzak ibilbidea ta, astoak bide-ondoan aurkitzen dun larreari bezela, edonundik ekiten dio zoro ta oargabe, naiz eriora, naiz ondamendira joan. Gizaldiaren zoria!

III

ZARAUTZTIK GETARIRA BIDEAN

Igande-arratsaldea da; baserriko lanetan diarduenentzat atsedeen-aldi ta jolas-egun. Egin-xamartu ditu Balendinek bazkalondoan gaurko egin-bearrak eta, lauretan, oitura dunez, Lopategiko Agustinen billa dijoa.

Ogeta zortzi urte ditu mutillak. Ez da gizaundi, egia esan; baña bai jeiki bikañekoa, sendoa ta kirioitsua. Ez dio ekiñak berelakoan erasango, naiz-eta neke aundikoa izan eskuarteko lana. Soin zailua ta biguna du, alere. Katuaren arintasunaz dagi jauzi laisterlakoan eta dantzatzan dancetan. Txikitandik dakartzki zailutasuna ta zaildasuna. Amaika jokaldi egiña da mutil koskorretan Azpeitiko pelotaleku zarrean!

Marka oargarri bi egin zituan beñola. Pelotan ari zan, bein batez, jolasean bera besteko lagun batekin. Ustegabeko ziriak sartzen zizkoen alkarreri aurrealdean eta inguruan zeudenak parre-algara zegien olakoetan ozenki.

Ontan, baña, ikusleetan norbaitek biziki zirikatu ditu gazteak eta laster berotzen dira. Baita bietan nagusiena zein ote-zan eztabaidaka asi ere ingurukoak. Itzak mindu ziran eta ara nola sortu zan jokaldi arrigarri bat. Bietako batek porrot egin arte jarrai bear zioen jokoari. Beraz, iraunik aundienekoa izango zan irabazle.

Goizeko amarretan asi zuten jokaldia eta arratsaldeko ordubietan atertu. Lerreginda, jo ta jo, patsetan, geiago eziñik, ari zirala, legamia bezelaxe zurbilkatu zan batpatean Balendinen aurkaria ta zurrun oldartu atsanka itobearrean. Etzan arrano pola, mutil makala. Balendin, orratio, buruzago jokatzen zekiana izan eta, gañera, indarrak neurkiroago erabiltzen ikasia.

Mendi-eguna zun, beste egun batez, Azpeitiko gazte-aldra batek. Pagadi bat zearkatuz maldar-gora zijoazela, sapelaitza egatu zan pagoburitik. Kabia zeukan egapiztiak adaburuan. Zugaitz lerdena ta luzea zan. Berrogei oin ba-zitun gerri soillak.

Ezetx ta baietz igoko, eraso zioten mutillak alkarri. «Ez dek Azpeitin orren gañera igoko litzakenik» —esan zun norbaitek. «Ezetx?» Txistua egotziz, zartatu zituan eskuak alkar eta, suga bezela gerrian kiribildurik, belaunaldika ekin zion Balendinek. Gerrialde leuna ta irristerreza izan arren, belaunburuak eta besoak bertan errotu zitula zirudin. Adaburuko besanga-gañean eserita zegoen amar minutu barru mutilla ta an erori zan

sapelaitz-kabia, lur-saskia bezain aundi, zotzez, zaborrez eta arbataz egiña.

Atera ortik norañokoa dan gure mutilla. Ez da burruka-zale; ondo neurtu, orratio, aren aurrean jaulkitako itza. Ez aikomaikoetan eupada arrorik jaurti; ez titian-potian burugabekeririk ixuri. Berela elduko dio olakoetan zoroki jaulkitako itzari. Bai damutuko ere laster mintzari oar-gabeari, arinkeriz esandakoa.

Aspaldiko lagun zintzoa du Balendinek Lopategiko Agustín. Zernaitarakoa ta gizaseme bikaña da au ere. Donostiko burdiñola batean ziarduan lanean. Alako batean, ordea, garrazki mintzatu zitzaion nagusia bidegabe; eta, arango nagusi zitalarentzat lan-egin bearrak gogaituta, lan-tegitxo bat jarri zun Zarautzen. Zoriontsu bizi da arrezkero bere lanaren eta irabaziaren jabe.

Alkarrekin egin oi ditue igande-arratsaldetako ibilliak mutil biak. Eizara joaten dira noiz edo bein; geienean, berriz, udaldian batezere, areatzen ibillalditxoak egin ondoren, Getariko sagardotegi batean izaten dute askari-legea ta ondorengo egonaldi atsegiña inularrarte.

Udalditar aundizkiak itxasoari begiz eraiki dituen jauregi aberatsetatik zear jetsi dira gaur gazte biak ondartzara. Jauregi oen oinarriak lurperatzen diran tokiraño zetortzen aintziña ugin egoneziñak. Estalixe du gaur belarrak lurgaña; baña azal mea zerbait urratu ezker, itxas-ondarra agertzen da oraudio nunai. Egañak erosi omen zitun beñola sail oek utsaren truke bezela. Urrearen balioa du gaur emengo lur-pitintxoak ere.

Astiro zeartu dute alde-zalde areatzako urre-zerrenda gorra. Lurrunjario dago ondarra eguzkiaren galdapean. Ez ezazue luzaroan tinkatu ondarrean begiraturik; ikara-miña sortuko lizueke, bestela, begininietan. Umekondo asko dabiltz zango-utsik, lastozko gimbaitxoak buruko dituela, ugiñai tori ta tati egiñaz. Zumitzezko otartxoan babespean eta zirazko estalpeetan dute gerizpe gizon eta emakumeak.

Tanto mardulak dakartzki egoaizeak une ontan. Atsegarri zaio, benetan, aurpegi kiskalduari euri-tantoak damaioen xaplateko biguña. Bits-nimiño txuriak pirrintatzen ditue tarteka ur-zabaldian aizearen jolas eta zurrunbillo biurriak.

Ondartzaren andiko buruan, aitzartean, arrizko mallak daude goiko bidera igotzeko; eta igobide oni egotzi diozkae oñak, Barbare donearen mendixkak dakin itzalpetik, Getarirako bideari ekiteko.

Ixo, orde! Tink dagie gazte biak. Karrasi urratua, lenengoz; iskanbilla ta oiua, geroxeago, datortz portuondotik. Zurrunbilloan dijoa jendea nasara ikusmiñak zirikatuki. Ara jo dute Balendinek eta Agustinek ere.

Erdi-billoizik ibiltzen dira udaburuan mutillak uretan plisti-plasta. Atsegarri da, izan ere, egoaizeak bazterrak erre ta kiskaldu zorian dara-biltzikianetan, soña ezotuz, uretan murgil egitea. Igeregiteak ez du ezkurtirik aientzat; naiz urpean ernas-etsika, naiz atzeraka, naiz besorik erabilli gabe, arraiñak bezain burujabe ibiltzen dira ugiñetan. Ausardienak, berriz, ontzitegitik itxasora barruratzen dira iraupena ta indarra alkarrekin neurtzeko. Au dala-ta, bein baño geigotan ezbearrak izan dira.

Aurreko egunean bezelaxe, zeingeiagoka bizian, irten ziran portutik mutilko bi eta, igerian ekin eta ekin, neurritz arago urrundu. Konturatu zaneke, itxasoarena zan bietan bat. Itxasoko azpi-indarraren iretsibearrak zeramakin oargabe errukarria. Bira eginda, itzul-naiz asi zanean, ikusi ziozkan eriotzari agiñak begiz-begi. Nola menderatu aizearen ufada? Nola gainditu itxasoaren azpi-indarra?

Alperrikako jardunak oro nekatu ta auldu zuanean, jaurti zun karraisi estua. Urreratu zitzaion noizpait atzetik zijoakiona; ezin zezakion, ordea, laguntzarik eman. Alkarren ondoratu ziranean, bata besteari eutsi naiakin, ondatu zorian zebiltzan biak. Alako batean, urpean ezkutatu zan bietan bat. Geroxeago irtenaldi bi egin arren, irugarren ondatualdian, betiko ezkutatu zan mutil gizajoa.

Ikusleak zegizkien oiuetara, gizatalde ugaria bildu zan nasa-etzpañera. Ara jo zuen Balendinek eta Agustinek. Larri zebillen, ordurako, bigarrena ere. Azkar bear zun norbaiten laguntza, ondatuko ezipazan. Nor ausartu, ordea, alaingo aize zakarra buruzkatzen? Eriotzari arnasa ematea zan.

Txint batean neurtu zun Balendinek egin bear zana. Erantzi soñekoa ta an botatzen du burua uretara. Goialderaño jeiki ziran soin astunak zabaldu zitun ur-zipirztiñak. E'tzerabiltzkin zaratatsu besoak; baña bai erraz, bizkor eta txairo ebakitzen zula ura!

Mutikoa leen agiri zan tokira eldu zanean, etzan iñun aren arrastorik. Bigarren aldiz urperatua zan, nunbait, ordurako. Biriak aal basteraño aizez beteta, izurdeak bezela jauzi eginik, murgildu zan Balendin; eta batera ta bestera, itsaspiztien idurira, ixurkia usainduz ibilli ondoren, ondatua besotik zeramakiala azaldu urgañera. Ito-itxuran eta kordegabe zetorren mutikoa; baña, nolanai ere, gaizkatua zegoen. Muturrez ugin-saetsak urratuz zijoakien ordurako bidera ontzitxo bat.

Onelako egite ausartzuen agirian, aozabalka ta erditoteldurik erakusten du erri xeak eskar ona. Oñak nasa-gañean jarri zituaneke, aldraka inguratu zitzaizkon Balendini gizon eta umekondo. Danak esan nai zioten

zerbait; danak nai zuten agurtu gazte bulartsua. Gogaikarri zitzaion, ordea, ainbesteko itz-jario txoliña.

Otsegin zion bere lagunari-ta, norabait joan bearra zutelako aitzakian, istillu aspergarri artatik aldendu ziran. Arrantzale urtetsu bat urreratu zitzaion une artan bertan. Eskua bizi estutuz, ara zer esan zion biotzikaraz: «Nire arikoa aiz, mutil. Iru bider ibillia nauk itxaserdian ondatuta». Itz giar onexek izan zitzaizkon Balendini atsegiñen.

Eta goizaldetik zekarran aldarte errea zerbait gozatu naiean, Agustinekin batean, Getarira buruztatu zan.

Zarautztik artean urrutiratu baño len, notin-altra batekin egin zuten oztopo.

«Ganduak lausotu al-zezkiak begiak, ala ez al-da Malentxo lagun-altra orretan izketan datorrena? Bai, bai; alaxe dek. Au nire zori gaiztoa! Gaur goizean Inurritzako elizatxoan ikusi dedan zalduntxo emegizonakin zetorrek, gañera. Emeki ondoratzen zaiok, likitsa, Dorronsoroko alaba ederrari. Onek, berriz, txorok, ederresten dik. Au gaitza!»

Oldozkun oetsek darabiltzki Balendinek gogoan. Zatituko luke esku-artean, zotza bezela, zalduntxo txalua. Erasoko lieke ukabilka bazterreko arkaitzai ere. Geroago ta miñagotzen zaio aldarte. Irugarren zastada zun egun artan bertan gaztearen biotzak. Ez izan, ordea, ezer, maitejokoetan, soin-indarra. Beste nolabaiteko gaitasuna bear da joko orretan irabazteko.

* * *

Ara emen Getari aipatua. Arkaitzaundi tinkoa du itxasaldetik bere nagiazen zaitzalle erne. Ugartetxoaren bizkarrean zutik dagon argitorreak, ez-al du ziklope baten antza, bekoki-erdian begi bakarra zirkinkadula?

Guda-ontzien biltoki izana da aintziña Getariko itxasbazter babesa. Emendixek irten zan Elkano auzartsua lur osoari alderen alde itzulbira egin zionean. Emen jaioak ziran itxasoan berdiñik etzuen ainbeste ontzigizon kementsu. Alde guztietara barreatu zuen gizon ospetsu ariek erri-txo politaren izena.

Apal eta ezagun-ez ager zaigu, ordea, gaur itxas-zoko ezkutuan. Len bezain zoriontsu bizi da, alere. Guda-ontzien orde, ekaitzaldiak ustegabe jo ditun ontziak datortz aizearen igesi, babesaren billa. Portuan, berriz, arrantzurako ontzixka, txanel eta lurrun-ontzi txikiak urbiltzen dira.

Arrantzaleen bizitoki zarpail batzuk zeuden leen, ugartearen gibeletik, arkaitzen goikoaldean. Tokirik agirienean, berriz, itxasoari buruz buru, igeltsor zurututako etxe mozkote bat. Urteoroko zurutualdia bear izaten zun etxeak; jango ziokeen, bestela, itxas-kresalak eta erauntsiak karezko jauntzia zearo.

Denda zeukan Matxinek etxearen beko oñean. Ardoteği ta sagardotegi zan bidenabar. Ez omen zan inguruetan, ziotenez beintzat, arenaren ukondorañoکو sagardaorik. Arrantzaleak, orratio, sagardua baño naiago izaten dute geiñean, ardao zorabiatzallea. Arrantzuko lanak bukatzean, ara zuzentzen ziran; eta, upelondoetan atsedean artuz eta eguneko gora-beratzaz jarduki, atsekiro zurrutatzen dute edari moskortia.

Zuaitz bi zitun etxeak atadian itxasoari begira. Oso gogoko egona izaten zun agian, Balendinek angoa udaldiko jaiegunetan; eta, itxasaldeko aize biguña ta urriña arnasatzuz, zuaitz oen itzalpean askari-legea egitea. Atsegari zitzaien ere arrantzaleen itzjarioa. Ain zuzen ere, jatorriz itxastarra izan ba'ltiz, itxasgizon bikaña izango zitakian. Sarritan jaisten zan portura ta arrantzaleekin arraunketan indarrak neurtu ere bai. Arraunlari trebea zan.

Lagun biak sagardotegira sartu ziranean, jendez gañezka zegoen etxaurrea; baño azkar egin zun Matxinek, an edo or, Zarautzko gazte bientzako tokia. Eta, an aurkitu zituen ezagun eta adiskideak agurtuz, mai-ertzean eseri ziran.

Matxinen bigarren alaba zuten serbitzari. Sagar-gorriarenak bezain gorri zitun Yolanda bere matrallak. Izketan, berriz, gazibelarraren gazi-miña egiten zuen aosapaian aren ateraldi zorrotzak. Ixo, baño; begiratu egiozue begietara! Begi oriek ziztatzen dutenak, nabari baietz, piperrak aosapaia dagion min errea. Agustinek dionez, ez omen da jaio, ez jaio-ko ere egundo alaingo neska ederrik. Aurrean zeukan sagardao txinpartuna baño ere gogozago iretsiko omen zukean neskata oso-osorik klink batean.

Janaldi-legea bukatu zorian zirala, eztabai zorrotza sortu zan arrantzale gazte biren artean. Eupada asarreak jaurti zizkoen alkarrerik. Erronka lazgarriak ixuri zituen.

—Zertarako aiz, ba, i, txepel ori? —zesaion batak besteari.

—Zertarako naizan? Noznai eta edozertan izan nauk i adiñeko, ta geiagio ere bai —erantzun zion jarduleetan gazteenak.

—Bai, bai. Ikusi indudan atzo. Gizonen artean sartzeko ba-itzala uste-ta, arraun-aulkian jarri induen. Ez dit ikusi egundo i baño arraunlari eskasagorik. Eskutik igesika zijoakikala zirudin arraunak.

—Ala ba'ltiz ere, bai al-daukak ik zer esanik? Langille ona ba'ltiz, ez intzake ibilliko, abillen bezela, egunetik egunera, ditukan nagusi guzik aldatuz. Ontzi-jabeak etziote uzten nolana langille eskurakoari.

—Sardiñazar txalu orrek iraindu bear al-natxeok? —oiugin zun bietan zarrenak—. Arraiek ezpa'du, belarrondoko otzak astindu bear ziozkat.

Eta, berekin zituan lagun bik aizatuta, esku-zarta zitala erantsi zion zarrenak gazteari. Etzan, orde, au kikildu. Ukabillak estututa, arrikatu duten zakur amorratua bezela, burrukatzera zijoan. Aldeztzalle bikaña erten zitzaien, orratio, une artan. Ari eskerrak. Jango zukeen, bestela; txikituko zukeen, iruen artean.

Odola irakitan zebilkola entzun zitun Balendinek Txandres arrantzale zarraren semeari zegizkioen iraiak eta destañak. Leendik ezagutzen zun mutila. Ondo zekin Balendinek zintzoa ta arduratsua zala, eta, gañera, xingil-itxurakoa izan arren, giarra ta kiriotsua ta iraunekoa ere ba-zala lanean. Ain gazte izateko, arraunketan ere trebeki egiten zun. Emeretzi urte ozta-ozta izango zitun Txandresen seme Joxek.

Iru gizonak mutillari burrukara zijoazkiola igarri ziñean, biozpean zerbaitek zarratzatu zun biziki Balendin. Ezpareak eztenkatu dun zezena bezela zutitu zan, eta, bultzaka indartsuz burrukalaria bata bestearengandik aldenuz, oiugin zion irukoari:

—Iru gizonak eraso bear al-diozue mutil oni?

—Nork eman dik iri gure gauzetan sartzeko baimenik? —daran-tzuioe lotsagabe irurak ao batez.

Iruren kontra gizon bakarra aldezteko, ez dit iñoren baimen bearrik.

Alkarren antzekoak izan bear dezue biok. Ba-dek ik ere ume purtzil orren antza —jardetsi dioe, ausardi zirikatzuz.

—Adi ezak. Ez dik agoan itz-jario txororik erabilli bear gizon egiñak. Egiñetan erakutsi bear dik gizondasuna.

—I ainbeste ba-gaituk, beintzat, edozertan.

—Bai? Ezetz eraman zuek irurok arraun-indarrez Getaritik Mollarriko arkaitzera ogei miñutun Txantxikoren ontzia.

—Ezta ik ere beste bikin, ez uke eramango.

—Geitu ditzaizkiogun beste amar miñutu; eta, gertutzeko amabost eguneko epea degula, ekarri baietz orduerdi batean Mollaritik Getariko portura ontzi ori Joxek eta nik, biok bakarrik. Bai al-zerate zuek irurok orrenbesteko marka egiteko gai?

Maxiozko parre algara egin zun iruretan norbaitek Balendinen erronka garratz au entzuki. Mutilla sokonki ezagutzen zutenak, orde, ba-

zekien arek, jaulki baño len, itzak ondo neurtzen zitula-ta, mintzoa aopean zuur lotu zuen.

Aldraka inguratu zitzaizken burrukariari Matxinen sagardotegira bildu ziranak. Joko-zale purrukatu dira euzkeldunak, eta, pozez zoratu bearrean, aizatu ta ziztatu ta zirikatu zuen gazteen arteko asarrea. Jo zan, azkenik, turuta. Eun laurleko bota zituen an bertan, egindako erronkaren eusbide. Milla ogerlekoa izan zan, berriz, apustuaren jasoa.

Geroxeago, Matxinen edaetxetik erten-ala, apustuaren zabalgunde bakana zegien or-emenka gizonak:

—«Amabost egun barru, egundo ikusi ez degun bezelako estropada ikustekoak diag» —zioen kalean lenen oztopatzen zutenari. Eta, poza-ren pozez, eskuak alkarri igortzikatzen zituen. Afaa...!

Illunabarraren itzalean irten ziran Getaritik Balendin eta Agustin. Zarautzera bidez bide zijoazela, ikuszelai zoragarria zebilkien begien aurrean. Izarraren gisan, ñirñirka ari zan ugarte-gañean argitorrearen begia. Aize-oialak puztuta zetortzen portu-aldera ontzitxoak egunez arrantzu ekarkorra egin ondoren. Urre-izpitan bildurik, ametsetan dago, berriz, bitartean, Zarautz, erregintxo antzean, mendiarteko txokondoan etzinda. Etxeondora urreratu ziran garaian, ara zer esan zion Balendinek bere bidelagunari:

«Etzekit zer demorrio dabilkidan gaur kolkoan. Sugeak bezela bigurrikatzen zidak biotzondoa zerbaitek».

—Eta, urrengo egunerarteko agurra egiñik, nork bere etxera jo zun, noizpenka odeiartetik agertzen ziran izar dirdaitsuai begira. Etzan, noski, egin zun apustuaren ondorena Balendinek biotzean nabari zun kezka ta ikara.

IV

MALENTXO DONOSTIN

Urtearen aroetan ez al-da zoragarriena Udaberri? Goizaldean agertzen zaigu ederren lorea ere, gau-intzak ixuritako zidar-pitxiak eguzkipean dizdizka dituala. Nola izan ez bereolaxe, Izadik dun lorerik ederrena ere?

Umearoaren muga gainditu ondoren, gaztearoan, lorekusu jaioberrria bezela, orrizabaltzen danean, da emakumeñoa kilikagarrien; giza-eskuk egundo ukitu ez duen zitori zuria baitirudi ordun gazteño lilluragarriak. Garai ontan egindako garbi-eskeintea ta maiatz-lorea bezain atsegarriarik bai ete-zaio besterik ezer Jaungoikoari?

Aterañoan amestu izan ez dun ibilbidea datorkio batpatean, amabost urtedun danean, emakumetxoari. Ordun asten dira esnatzen lenengoz sen-zirikak eta biozpearri ziztaka ekiten. Orduantxe izan dezakee guraso erneak alabatxoaren geroko joeraren berri. Soñaren itxuraldatzeaz batean, aldarrea ta gogoa eraberritzen zaizkonean. Mendu berri batez izaera txertatzen danean. Nork igarri lezakio ordurarte zuzenera ala okerrera joko dunentz? Bein aro ontara ezker, ordea, ez da ain gaitza, jakintza ori gogo-igarle oituaientzat.

Amabost urte zitun Malentxok bete-bete, Donostiko Ikastetxera joaten asi zanean. Bere amaren babesean eta osaba Martin apaizaren begipean ardura aundiz azia izan-da, erri txikietan azten dira neskatxo geienan antzera, etzekian gaiztobideetarik ezer.

Lenengo aldiz usategitik irten dan usakume ikaratia bezelaxe joan zan Donostira. Miruak, ordea, ollandatxorik zurienari erantsi oi dioe atzaparra. Baita urietan ibiltzen diran sapelaitz gaiztoak ere. Neskañoetan ederrenak eta tolesgabeenak esnatzen dute bizikien urietako piztitzarren iretsibearra.

Ez omen da amabost urteko neska itxusirik. Beste edergarriarik ezpalue ere, giza-begiari eder baño ederrago deritzaio gaztetasuna. Garai artan Malentxo zan bezain lirain eta eder, gutxi izaten dira, orratio. Izadi osoa eder egin zun Arek, or-emen bildu al-izan zitun eder-zipirztiñak egotzi ziozkala esan gentzake: Uztargiak ditun argibitxirik bizienak Malentxori aurpegira ixuri ziozkala esan bear.

Edertzat etsi zun Jaungoikoak Ebe atsegintokian. Bai ote-zun arek Malentxok erakutsi e'tzezakean edertasunik? Arekin batean atsegintokian lotsarik gabe ibiltzeko laingoa ba-zala ziosaen, beintzat, ikusten zuenak.

Alkarren antz aundia zuen aurpegian Libe eta Malentxo aizpak. Ez, ordea, tankeran, ez gogoko izaeran. Txikitandik bereizi ziran bien joerak. Esanak eta iritziak, astiro neurtu ondoren, jaulkitzen zituana zan Libe. Eguzkiaren ibillira errazki zijoan lorea, berriz, Malentxo. Baetik ura ixurtzen dan bezelaxe zijoazkion oargabe biozparrengo ezkutua. Etzuan tolesik, ezta ere gandurik biozpekoak, emakume erneari dagokionez, estaltzeko.

Eskurakoia ta otxana zan Libe. Malentxo, berriz, sua bezelakoxea; txinpartaren jeikikoa. Esirik ez jartzekotan, irakin dun ura bezela, ontzitik igesika noranai zijoana. Gurasoen ardurapean iraun artean, eta erri txikitian bizi diranean batezere, ez due onelako neskak ainbesteko galzoririk. Urietakoak, orratio, errazki lioazkie gainbera irristaka ondamendira.

Udazkeneko egun batean eraman zun bere amak Malentxo Donostira irakasletzako ikasketak egin zitzaiz. Ustegabeen pitxi dirdaitsua eskuratu dioten aur zorabiatuaren antzera gelditu zan neskaño xaloe urian bere buruaren jabe. Aste osoa Donostin egin ondoren, larunbatetan itzultzen zan bere sendiartera urrengo astelenera arte.

Ernani-kaleko etxe zuri batean, irugarren oñean, zegoen Malentxoren bizitokia ondartzari ta Kalare donearen ugarteari buruz-buru. Eguteraldekoa ta alaia zan, benetan, aukeratu zioten etxea. Udaberrian, batezere, etzezakean urretxindor batek ua baño egoa-begi zoragarriagorik aurkitu bere maite-xintak ixurtzeko.

Naiko lana izan zun Malentxok lenengo egunetan bere logelatxoak apaintzen. Emakumearen eskuak eder-tantorik egotzi ez lezakionik ez da ezer. Izan ere, ez du bear utsunerik neska lirain baten logelak. Arduratsu ta arretaz txukundu ta apaindu zituan xokogune guztiak; baita bere ikasliburuak eta garbiketa-tresnatxoak eratu ere.

Urrin-samar zegoen irakasletxea bera bizi zan lekutik; alere, egunero ibiltaldi luzea egin bear izan arren, pozkiro ekin zion bere lanari. Irakurlearen jakinmiña zirikatatu lezakenik ezer etziztaion gertatu lenengo urtean.

Eguerdi aldean, etxera zijoanean, lotsagabe begiratzen zioten kalean oztopatzen zitun mutil gazte askok. Beste norbaitzuk, berriz, ausardiara ogturreratzzen zitzaizkon; zerbait esan ere bai. Onelakoetan, oinkadak arinduagotuz, ezer entzun izan ez bai'lu bezela, lore-ixurtzalleai begiratu ere gabe, bideari jarraitzen zion. Lotsa gorria zemaioen, lenengoz, mutil ariek zesaizkoenak; entzunago ta gutxiago, ordea; geroago ta ezerezago, orratio.

Errenderiko neska bat izan zun bere lagunetan barrukoena bigarren urtean. Txoroska askia ta tuntuna zan, neska au; eta Malentxok izan zeza-kean lagunik okerreña bai, noski.

Ondartzaburuan dagon dantzatokira eraman zun arek iñular batean Malentxo. Ango musika naasigarriak, angot dantzaldi lizunak eta mutillen agoetatik entzun zitun ausardikeriak, labea bezela, sutan jarri zioten burubarnea. Etzuan, agian, loaldi aundirik egin gau artan. Biurrika ta zurrumbiloka zebiltzkion irudipenean «La Perla»n alkarri loturik ikusi zitun neska-mutil bikoteak. Orduetzkerot, geroago ta gogozago ta sarriago joaten zan dantzaldietara.

«Nere etxeak ba'lekia...» —esan zun aurrenengoz kolkorako; baño etzuan izan, bear zan biotz-damurik.

Egun batean, irakasletxetik bere bizitokira zijoala, mutil gazte batek irriparka agur egin zion eta luzaroan atzetik begira jarri zitzaion lotsagabe. Urrengot egunean ere toki artantxe bertan egin zun mutil arekin oztopo. Ezpainartean irribarrea zarabilkilla ondoratu zitzaion mutilla, ta, agur egiñaz, aldendu. Lenago ere ikusi zun Malentxok aurpegi uaxe nunbait. Zertatik ezagutzen ote-zun? Goraintziak piztu ta itzali buruanzebiltzkiola, ara nun sortu zitzaion batbatean argi-izpia. Bein baño geigotan ikusi izan zun Zarautzen aurreko udaldian mutil uaxe; angot neskatzakin ta udaldiarraikin dantzatzen ibiltzen zan maiz enparantzan.

Irugarren egunerako, bigundu zitun zerbait Malentxok bekainarteko zimurrak. Begipeko irriño biguñakin artu zun mutillaren agurra. Eiztari ikasiarentzat igarbide zeatza zan neskaren begietako irriñoa. Ara gazte-luaren ormak arin zirrikatu ta zartatu; ara biotzeko izotza bereala urtu. Bein orrera ezkerot, gainberakoa izan oi da, eiztariantzat, gañerako lana.

Egun arietan Donostiko ostikolari-taldeak ostiko-txapelketa irabazi zula-ta, aundiro ospatu zuen donostiarrak gertakizuna. Dantzaldia izatekoa zan iñularrean Boulevardeko enparantzan, baño euriak eragotzi zun gau-jolasa. Ez kendu, orratio, gaztediari bein amestu dun jaia; bereala aurkituko du beste nunbait galdutako jolastokia.

Kontxako uztaiat zearkatuz, «La Perla»ra dijoan neska-mutil erreskadak ibai-ibilli biurriaren antza du. Alere, errazki iresten ditu, eldu-ala, areto zabalak ibaiak aora daramazkionak. Ordurarte salduketa-lanetan jardun dan denda-otseña; titarez jostorrazaren begiondoa ainbeste bider bultzakatu dun jostuna; betazalak erre arte begiak zorroztu bear izan ditun landolaria.

Araxe dijoaz Malentxo ta bere laguna ere. Arnabarrezko zurubietatik beera jeisten asi diranean, ua da ikusgai zoragarria begietaratu zaiena!

Ua da jendetza! Goikoaldetik begiraturik, beeko solairuan oñak irristaka labainduz, alkar-loturik dabiltzan bikoteak, sapaiko argiontzi dirdaitsuen argirik ezpa'letor, Akelarreko arpeetan zoro-dantza duten sorgin-taldeak iduriko lukee. Ainbestekoa da ango jirabira ta iskanbilla!

Aretora sartu zanean, egun arietan nunai agotik agora zebillen musika ezaguna entzun zun Malentxok. Musika arek eragin zion biotz-zarraz-tara, nola eutsi agopetik irtenda, gañezka zijoakion poz-oiuari? Eskillaratan beera lasterka zijoala, burdinaga-ondoan zegon mutil batenakin egin zioten oztopo begiak. Norbaiten zai zegola zirudin mutil arexek. Begizatu zuanekoxe, erne ta bigunki agur egin zion neska ederrari.

Dantzaten asi bezain laster, ara nun dijoakion mutilla beste lagun batekin. Nola uko egin, irribarrea ezpañetan dula, baimen-eske urreratu zaion zalduntxo garatuari? Esku atsegiñez kiribildu du arek besoakin gerriondotik eta bekoz-beko, begiz-begi, bularrez-bular, dantzari ekin diote solairuan leunki oñak labainkatuz. Sua dario mutillari begi bietatik. Neskatxa, berriz, zalduntxoaren besoetan bildurik, kabiandoan sugetzarrak bigurritu dun txoriñoa bezelaxe dabil: zorabiatua, naasitua, matailgañetako sukarra itzali eziñik.

—Zure begi ederrok ain nere urrean ikusteko aspalditik izan dedan gogoa —ixuri zion mutillak mintzo bigunez belarrira, dantza-bitartean.

—Gezurak egoki esaten ba-dakizu, beñepein —erantzun zion Malentxok maxioka. —Nundik nora ezagutzen nazu, ba?

—Bein Zarautzen, zuk oartu ere gabe, ondoan egon nintzatzun luzaroan begira. Ordutixek dauzkat zure begiok nere buruan josita.

—Ajaja...! Etzaite, ba, orrenbeste zoratu. Itxuragabekoa litzake zu zeran adiñeko zaldun batek ni bezelako neska bategatik burua ain errazki galtzea-ta.

Biziro gezurtatzen zion, ordea, biozpeak, parrealgara-artean ezpainak agertu nai zioten ajolarikeza. Bestelakoa erakutsi nai izan arren, atsegarri zitzaizkion aren biotzondoari mutillak belarrira ixurtzen zizkion itz eztiak.

Ain zuzen ere, eroki dantzatzun zan bitartean, txint batean joan zitzaizkion ordubete ta erdi. Konturatu zaneke, bederatziak ziran: etxeratzeko garaia, alegia. Orduan izan ziran aren estuasunak; orduan lenbailenka etxera-bearrak; berandu etxeratu zalako, zerbait esango ote-zioten bildur zan, ba. Dantzatokitik irten ziranean, bere etxeraño lagundu nai izan zun mutillak Malentxo; baña ezagunen batek ikusi zitzaikalakoan, bazterrik bazter ibilli ziran; eta, andik asko urrindu baño len, egin zioten alkarri azken-agurra.

—E'nagizu araño lagundu, norbaitek ikusi giñazke-ta —esan zion Malentxok.

—Tira, ba. Zure guraria ala ba'da, zoaz bakarrik. Aurrerakoan, lagun-ik onenegotzat artu al-ziñeiket? —galdegin zion arek eskutik ibillia eragotziz.

—Ene, Jesus! Bai azkar ibilli nai dezula! Urrengo batean erantzungo diot zure galdeari; ezpai det orain erantzuteko astirik. Bildur naiz nere etxeok aserretuko ote-zaizkidan, ain berandu noalako.

—Biar bertantxe bear det, gero, Malentxo gaixto, zure erantzuna. Biar eguerdian, irakasletxetik etxera zoazenean, ikusiko degu berririo alkar. Ordurarte, Malentxo lirain...? —itaundu zion muzinki mutillak.

Azkeneko itz oneik jaulki zitun bitartean, eskuen artean estutu ta laztandu zun maiteki Malentxoren esku xaloe. Gero, erdi toteldurik bezela egon zan luzaroan, arinka ta jauzika zijoan neskatxa liluragarri begira.

Etzan, agian, gizaseme bikaña mutil uaxe; baña, alere, neskatxen artean gainbera ta ollarra bera baño ere jeikiago ibiltzen zekiana, bai. Bereala zorabiatzen zitun neska buruariñak aren ausardikeriak eta azpiko mintzaerak.

Belearen ipurtaldea baño beltzago zitun buruko illeak eta sudurpeko ille-mordoska erneberria; sagarbeltza bezaingoa, berriz, aurpegiko azala. Begiak, orratio, masusten parekoak izan arren, betzuloetan, oitura zunez, dirdai-jarioka jirabiratzun zitunean, utsa adiñeko ziztada eragiten zien neskatxen biozpearri, arrano pola! Ortixek zetorkion, nunbait, emakume txoroak zorazteko indarra.

Amaika ixeka ta maxioka aragin izan zien, beñola, mutil onen izenak eskoletako umekondo biurriai! Olakoetan, ordea, ezer ezin zezakeala igarritakoan, katu ostikotua bezelaxe, zokondora urbiltzen zan makurka. Kontu izan, orratio, aren ustegabeko atzamarkazko eraso zitalari. Leon Bravo Picó ziran mutil onen izen-abizenak eta ara nola zegioen deadar mutikondo lotsagabeak adarjoka:

*A León Bravo Picó
una mosca le picó,
pico-pica, le picó
y Leoncito se murió.*

Demorriozko maxio madarikatua! Sualdiak kiskaltzen zuan olakoe-tan buru-konkorretik beatzetaraño Leon gizajoa. Barrenaldia irakitan, begietatik txinpartak zerizkiola, amorrualdiak gainduta, aginka ta ostiko-

ka erasotzen zien bere lagunai. Txikituko zitukean, al-izan ba'lu; ausiko ziekean burua, bere eskura egon izan ba'litz, zartada batez. Baña ukabil sendoak bear ziran orretarako-ta, bere ezin utsean, irain loiak agotik zeriozkala gelditzen zan zotinka.

Bein, ordea, mutilkoskoak axeka gorrian zebiltzkion batean, maxio-lariai eraso zienean, beste norbaitek oñez-oín jo, ta estapurutzean lurrera jaurti zun zerraldo. Sudurretik odola barbarka zeriola zutitu zanean, ua izan zan ikusleen parrezka lertu bearra! Ua parre-karkarari eutsi eziña!

Negarrez minoiuka joan zan etxera gure mutilla. Baña, bai al-dakizue nola ordaindu zun Lonek urrengo egunean, egin zioten biurrikeria? Aurreko eguneko maxiolaria ormagain batetik jauzi egiteko zegoalarik, atzetik ixilka ondoratuta, bultzada batez buruz bera bota zun ormagainetik eta besoa ausi zion. Urrengo batean, berriz, jostorratz aundi bat erdialdaraño sartu zion atzekoaldetik, oargabea, beste mutiko bateri.

Arrezkero, etzerala txantxetakoak Lontxuren zigorrak-eta, pakean utzitzen zioten mutilkoak aren ateraldi gaiztoen bildurrez. Mertzilla ta belaxka-itxurakoa izan arren, zimela zan mutilla. Izena zerbait bigundu ta gozatzearen, «Zito» deitzen zion bere amak «Leoncito» laburtzetik. Ala izendatuko degu guk ere aurrerakoan.

Orain amabi urte, eratsi zun nunbaitetiko egaldia Donostin Zitoren amak, bere seme bakarrak beste, sendikorik etzula; baña emakume zirikatzeak eta jakinmindunak etzuen argitu sekula nundik nora ibillia zan emakume au Donostiratu baño len; etzuen egundo aren gaztetangorik ezer jakin. Mingain gaiztoak ziosaenez, lotsa zemaiken zerbait ezkutatzun arretaz bularpean. Zertatik, bestela, bere bizitzazkoak ainbesteant ezkutatu ta estali bearra? Etzukean inork aren agotik txintik aterako inola ere.

Donostin egiten zun emakume onek negualdia, baña udaldiaren atean, Zarautzera jotzen zun. Ango ondartzaburuko jauregitxo batean bizi izaten zan udazkenerarte. Eskuartea ba-zun, itxuraz. Ala salatzen zun, beintzat, zegan bizitza lasaiak eta nunai agertzen zun apaindasunak.

Ogetabost urte zitun Zitok gure edesti au asten dan garaian eta bere amak berrogeta bi. Emakume ederra zan, artean; eta, urteen buruz, gaztetango dirdaitasun aberatsa zerbait gandutu ta lausotu zitzaiola irudi arren, etzizaizkon agortu artean lengo edertasun-kondarrak.

Berorrelaxe adierazten digu etzinaldera dijoakigun eguzkiak, illuna-barreko zear-izpien bidez, bere eguerdiko edertasuna ta urre-dirdai itzalia. Ardura aundiz zaiten zitun beti, zirudianez, emakume onek soñaren

egokitasunari zegozkion txukundubear eta apaindubearrak. Bere burua noizbait aundi eder etsi izan zun, noski.

Zijoan tokira zijoala, bere seme bakarra izaten zun bere ibilaldietan eta irtenaldietan lagun; etzezakean, orratio, zearo itzali bere atzetik uzten zun marmarra. Arlo ontan, eiz-txakurrak baño, usnatzalle zorrotzagoak izan oi dira emakumeak. Bai al-da ariek usaindu ta usmatuko ez lukeenik ezer? Ez omen zan bear bezelakoa Zitoren amaren ibillera; ez omen zan bear zan bezain agirikoa aren bizitza. Ara emakume berriketarien jardunak eta marmarrak or-emenka ixilka ixurtzen zuena.

* * *

Lasterka bizian eta binaka gaintu zitun Malentxok bere etxecko eskillarak, berandu zijoalakoa. Arratsalde artan, ordea, ostikolari garaitzalleen bidera irtena zan Donosti osoa. Iritsi-berria zan, artean, etxecko-andrea ere-ta, garaiz etxeratu zan neskata.

Obe. Igarriko ziokeen, bestela, etxeckoak matail-buruetako sukarra ta kiskaltasuna. Ez uste, gero, eskillarak lenbailenka igobearrak piztu zionik matailletan zeramakin sua; leendik zekarran naiko sukarra, arraietan!

Apalondoa, ikasketari, oi bezela, burua lotu bearrean, leio-oñari besoak egotziz egon zan gauerdirate.

Gaugiro atsegiña zegoan. Inularreko euri-erauntsia atertu orduko, zearo garbitu zan ortzaldea ta zidarrez zipirztinkatzen zitun illargiak inguruetako mendixken kaskarrak. Ortze-zear zebiltzan laño-mordo zuriskak noizbeinka estaltzen zioten illargiari aurpegi zerbela; baña aizearen ufada indartsuak bizkor zeramazkin berriro alderen-alde mendiburu gibelera artilezko pirrinta zuri ariek. Bitarte artan, zeruan inirirka ziarduen izar dirdaituak. Kiñuka ari zirala zirudin, sorgin gauzeleen begiak iduri, Igeldoko argiak.

Atsanka bizian dabil, berriz, Kantauriko itsaso menderakaitza arkaitzondoekin burrukan. Eztira oraintxe asiak zeingeiagoka arerio oek biak; ez da, orratio, aserre-burruka orretan orainarte garaiturik izan. Tinko dirae arkaitzak; ermo darrai itxasoak arkaitz-erroetan atzaparrakaz atzarma. Ez da or, ez garaitzallerik, ez garaiturik.

Illargipetik noizbeinka igarotzen diran laño zurien antzo, dijoazkio Malentxori irudimenean oldozkunak, bata bestearen atzetik. Itxasaldara zuzentzen ditu begiak. Ez dakuse begiok, ordea, ezer. Buru-barnean irakitan darabillkin beste zerbaitek lausotzen baitio begiratu.

Orma-kakoetan aztapar zorrotzez mats-aiena josten dan bezelaxe, isatsi zitzaion, arrezkero, Malentxori gogoan Zitoren irudia. Maizagokoak izan ziran, orduezkero, mutillarekiko ikusaldiak. Eta, bein neskañoak biotzeko ugaldeari ateak zabaldu ezker, nola lijoazkioke atzera esira, gainbera parrastaka amildutako urak?

Orrez gañera, ezkutuko maite-jolas oetxek dira gaiztoen eta zirikatzaileen. Itxasoaren urazpiko etorri indartsua dan bezela. Ustegabe zintzurtean kiribilduz, maidirapera sartu zaigun sugea bezelaxe.

V

MENDI-EGUNA

Ernio-mendiaren gandorretik ingurubegira

İnularri aurretik bidea argiztatuz dijoazkion izarrakin izketan zijoala, iritxi zan Balendin Dorronsoroko atadira; angomaspoko gerizpean Martin apaiz jaunak eta Agerreko indiano gazteak aparia bukatu zuten garaian, alegia. Nagusiak begiztatu zuaneko, esan zion:

—Mendi-eguna diagu biar-eta, Ernioraño joateko asmoa zeukagu. Gogoko al-zaik gurekin joatea?

—Bai, bai. Ba-dakizu, nagusi jauna, zure erabagiekin erara ibiltzen naizela beti.

—Oa, ba, laisterka batean, Olaldeko abarketariagana ta esaiok ia biar bere zaldikoan Zelatunaraño bazkaria eramango liguken. Oa Larraintzarko nagusiarengana ere ta esaiok biarkoz auzo-laguntzan zaitu ditzala gure etxeondoa ta gure abereak; ezpaitala emakumeak besterik izango etxean inular arte.

Erne zegon, ordea, oi bezela, etxeoandre Josebe, eta bere anaiaren itzak entzuki, erantzun zion:

—Egun batez gure etxeo eginbearrak burutzeko, ez degu inoren laguntza bearrik; orrenbesteko burubidea izango al-degu, beintzat. Ez, ba, deirik egin, Balendin, Larraintzarko nagusiari.

Laisterka aldendu zan berriro Balendin ain gogoko zitzaion agindua betetzera, ta etxeburuko sagastia zangarteka zearkatzen zun bitartean, zakurrak zaungaka aurea artu nai zion. Mollarriko arkaitzak berriztatzen zuen geroxeago zakurraren zaunga-otsa.

Ordu-laurden bat geroago etxeratu zan mutilla, bere eginbearra bete ondoren, eta apaldu ordukoxe, oeratu ziran gau artan Dorronsoroko bizidun guztiak; urrengo goizean egunsentirako nagia atera bearra zegon, ba.

* * *

Astindu dezagun bizkor egunabarreko loa ta gijoazkion bidera gaurko argiurratze zoragarriari!

Gau-amets atsegiña baño ederrago datorkigu egunsentia eguzkiaren aurrelari. Eztai-egunean zaldunak emaztegaia bezelaxe, dakarki arek esku-

tik apaiñez jantzita. Eguna argitu-ala, artzai-mutillak arkoskorak bezela, zabalduko ditu zabaldietan zipirtztinka, zorroan bilduta darabiltzkin dir-dairik ikusgarrienak.

Orduantxe zizatuko digue begininia gau-intzak, or-emenka, ostoar-tean erein ditun zidar-pitxiak; baña eguzkia bere gojarlekura igo-ala, bigunkiro arnasztuko ditu ta atxikatuko pitxi oek eta bere buruntzari egotziko.

Nunai karakazten dun bezain ederzale ba'litiz gizona, ba-leukake, agian, nun ase eder-gosea egunero; baña goiz-edertasun oetan gogoa murgiltzea baño atsegiñago zaio maindirapeko egona, bere nagi zoroan. Magaletik ondasunak eskuzabalka ixuriz datorkigun erregin onek, ez du txoriena beste agurrik izaten, geientsuenean, egunabarrean.

Eguzkiari aurretik zetorkion argi-larraiña, bat-batean lertu da gero-xeago. Gandu urratuen artetik, argi-ikara iduri, buruz-buru zearkatu du lurgaiña lenengo urre-izpiak. Orainarte bekokia estali dion lausoa erantzita, ederren eder eta begien ikusgarri, agertu zaigu eguzki jaunaren aurpegi lausogabea.

Garai ontan, gure Errialde eder, ire zelai ikusgarrietatik maite-kantu zoragarrietan erantzungo zeone eguzkiaren lenen-mosuari, zozoak, bedigarroak eta kaskardoak. Ekin zeon ere txitxarrak saraspeko jardun lazkarri; baita ere kirkirak ateondotik bere kantu mintzo-bakarrari. Eta saraspetik, galtsorotik, artasorotik, belarditik eta sagastitik zomorrotalde ugariak, bakoitzak bere mintzoera berezian, agur-egingo zeone aundiro ta ozenki eguzki-jaun irtenberriari.

Goizeko bostetarako, Dorronsoroko atadiko burni-kakoan lotuta zegon Olaldeko abarkatariaren zaldikoa astalastaira gañetik alde bietara saskiak zintzilika zitula. Ernai zebillen ordurako etxeoandre Josebe mendialdia zutenentzat bazkaritakoak gaitzen eta asta-saskietan bear bezela jartzen. Libek eta Mikele neskameak laguntzen zioten zeregin oetan. Ez, orde, Malentxok; maindirapeko epelean zun, artean, arek lo lasaia.

Ondo zekian etxeoandreak, gizonezkoak etxealdean aikomaikoetan ibilli arren, bein mendira ezker, gogoz jaten dutela eskuratu dezaken dana; gose-esnale zorrotza baita basoa, eta danetik oparo jarri zien bidariak otordurako: arrautza egosiak, piper amorratuakin bakallaua, ollasko erre bi eta sagar erreak. Etzizaion aztu ere, otorduko ugaria zerbait ezkottzeko, zarato bat ardao; orrez, gañera, bazkaria bear bezela bukatzeko, baita ere katillu bana kafe.

Arraiek ezpa'du, etzan zikoizkerian ibilli etxeoandrea; an sartu zitun saskietan, bear ziran ontzi ta edontzi ta katilluak. Etxean bezain egoki ta eskurakoi ibilli zitazkean mendi-gizonak. Eta Josebek jarri zituan bezelaxe, ur-gañean ontzia labainkatzen dan baño bigunago joango zan dana mendi-tontorreraño.

Etxeoandreak astasaskiai azkenengo orraztua eman bezain laster, irten ziran Dorronsorotik mendizaleak eta zintzo lotu zitzaizkon bideari. Izan ere, azkar ibilli bearra zegon, zortziretarako Pagoetako mendigaña irabazteko; kiskalduko zitazkian, bestela, eguzkiaren galdapean maldar-gora.

Izkillu bana zeramakien bizkarrean Balendinek eta Agerreko india-noak. Eiza-usaira, zaunga ta jauzi zegien zakurrak. Baña, etxetik asko urrindu baño len, zaldizaiaren ibilli makala utzita, basopeko bidetxiurretatik sartu ziran eiztariak eta apaiza.

Mendigizon bizkorak ziran irurak-eta neurrizko ibilli sendoari eutsiz, goizeko ozkirri atsegiñean, bereala atzeman zuten Pagoetako gandorra.

Ua ikusgai zoragarria andik begietaratu zitzaiena! Gaualdiko lurrinak sortutako laño-mordoak zurizkatzen zuten, artille antzo, zokondoal-deko zelaia; baña, goizaldean artzaiak bordatik banaka ateratzen ditun ardiak bezela, urtuz dijoaz eguzkiaren mosuetara. Lañoak urtu-ala, gari-soroak eta artasoroak erakusten dute burualde orraztua.

Igita-garaia da. Txigortu bear ditu legorteak zearo gari-saillak-eta, ekin dioe baserritarrak lurrari urrezko jantzi aberatsa erazten. Oraindion berandu izan ez arren, lenbailen jo bearko dute igitaiak gal-zuztarra. Ezperen, bildur izan, egun batzuez geroago, ebakitzeko eskua egotzi-ala, galburuak soroan bertan aletuko ez ete-diran.

Ori ondo jakinda, goiz-goizetik josi zaizko baserritarrak igita-lanari. Eskuetan igitaiak dirdai-jarioka dituela, bizkar-ezurra lurrera kako, ari dira igitariak or-emengo soroetan aldraka. Ain zuzen ere, jua zaie gaurkoz langileai garairik atsegiñena, goizeko ozkirria, alegia; eta, au da orain eguzkiaren kiskaldubearra!

Labe goritik irtena dirudi egoaizearen arnasak. Ez da atsegiña izango, arraetan, eguerdiko beropean gaurko igita-jarduna! Baña, nola nai dan dala, etxealdeari bear bezela begiratu nai ba'zaio alegiñean jardun bearra dago.

Ixil dago, bitarte ontan, basoaldea beroaren beroz lurrin-jario. Egoaizearen arnas bigunak dardarazten du noizbeinka pagadi orraztuaren adatsa; geldiro, orde, nagiak gerriondoa zurrundu izan bai'lio. Gogoz

entzun oi dira atsedendian, ibarraldetik belarrietara datorzkigun zakur-
zaungak eta abaroaren billa gerizpera bildu diran txorien txioak. Eupada
latza dagie nekazariak ura eradatera errokondora daramazkin abereai; eta
mendiz mendi ta basoz baso dijoa arek egin dun oiuaeren oiartzuna.

Pagoetatik zerbait urrutiratu ziranean, Martin apaizak galdegin zien
lagunai:

—Ez al-zaizue eztarria legortu? Burugabe jokatu gaituk, orratio,
gaurko egoaize kiskalgarri onekin, zaldizaiari edari danak uztean!

—Ezkerraldeko pagadi ortan ba-da iturritxo bat; erakutsiko dizuet
—erantzun zun Balendinek.

—Ibillaldi latza ta luzea danean, ez dek, agian, laguntzalle bikaña
baso-iturritiko zurruta otza. Ba-dek, arranotan, beste oberik zerbait —
jardetsi zun indianoak. (Bere aitagandik zetorkion Agerre gazteari «india-
no» ezizena).

—Ez kezkatu, Agerre; laister izango degu eztarria nun ezkotu.
Goazen arin Altzolako etxe-bilerara ta an Lizarretako gure maiztarraren
etxean emango digue zerbait.

Orduerdi batez geroago, Lizarreta-baserriaren ondoan egin zuen
urrengo geldialdia. Etxealde bikaña zirudin baserriak. Iru sorok ingura-
tzen zuen azpikaldetik eta aurre-gibelestatik; sagasti ta belardiak, berriz,
etxeburutik.

Gaztañadi omen zan aintzina goikoaldeko sailla; baña gaztainondo-
ak naiko zarkindu ta usteldu zirala-ta, lareun sagarrondo sartu zitun nugu-
siak orain zortzi urte. Amabi milla ogerleko balioko omen zitun sagasti
gazteak.

Azpikaldeko garisoroan igitan ari dira, une ontan, amar gizon eta
erabat daramakie aldapaz gora sailla. Eguzkiak burua artu ez dakien, las-
totxapelez estaltzen dute kaskarra. Eskukaldi bakoitzean zumea bezela
biguntzen dute gerrialdea ta bizkarra makurtzen; eta itai-kirtenean eskua
gogor tinkaturik, beso kozkordun zaintsuak ukalondoraño galtzu-artean
aurreratuz, zarrastaka sendoetan ebakitzen dute lastoa, eta moztu-ala,
atzekoaldera jaurtitzen maillaka ebakitakoa.

Baña igitaien ibilliak oztoporik izan ez dezan, iru neska narok atera-
tzen ditue zuztarretik indarka gariarteko bababeltz-landarak eta, besa-
menka bilduz, ondoan pillatzen. Azaoketan diardue, berriz, atzeraxeago
agure bik eta iru emakumek.

Noizbeinka artzen duten eskukatik, lasto batzuk bereiziko ditue, eta
belaun-kiñuz gerrikoa egotzi ondoren, kibiztoz lotuko diote. Ba-da muti-
koentzat ere naiko lana gaur, galtzuarera erori diran buruxkak biltzen eta

soroaldera dijoazen txori ta egazti gosetiak uxatzen. Bien bitartean, gedi-
ro ta arretaz tolestean ditu aitonak metatxoetan gari-eskuteak.

Ez dago an, arraietan, iñor nagi; ez du an iñork atsedetik. Danak
kakotzen dute bizkarra; danak erasotzen diote ermo lanari. Eguzkiari
darion suak bazter guztiak kiskali bear ditu. Izerdia ta patsa darie gizo-
nezkoai. Matailgorritu dira, noski, emakumeak ere. Au da sargoria! Au da
sua! Au da txigortubearra!

Bidetxigorrean gora norbaitzuk dijoazela oartu duenean, langileak
batbaten zuzendu ditue gerriak, ikusmiñaren aitzakian, atsedendia artuz.
Igtai-kirtenean besoak tinkaturik zutitu ditu igitariak ukalondoz bekoki-
ko izerdi-jarioa txukatu bitartean. Lurrezko pipa atera due lasto-txapele-
tik agureak; artazorroak, berriz, sakeletik gizon gazteak. Bidariak araño
urreratzen diran bitartean, eskuazpian igurtzikatzen due astiro toxatik
ixuritako kebedarra.

Auots garbiz eta txapela erantziz erantzun dioe danak ao batez apai-
zak egin dien agur maitekorrari. Eta alkarrizketan asten dira; baña itzal
aundiz eta begiramenez erantzuten dioe danak Martin apaiz jaunari, apai-
za ta, gañera, etxe aren nagusia baita.

—Agur, jaunak; garigirorik ederrenetakoa dezue gaur —esan die
apaizak soro-barreneraño iritsi danean.

—Ez da garigiro eskasa; baña eguzkiaren kiskaldubear au baño atse-
giñago litzaiguke gerizpeko egona —jaulki zun irriparka mutil gazte
batek.

—Nolako garia dezue aurten? —galdegin zion, urrengo, maiztarra-
ri.

—Lastoa ba-degu ugari; galburuak, orratio, arintxoegi. Legorteak
txigortu baiditu zearo.

Atsedendia belarritik artuz, artzuloko oroldioartean gorderik zeu-
kan txarroa aterata, edontzi bana ardao eskeni zien etxeakoandreak bida-
riai. Langilleai zegokien, urrengo, edanaldia.

Txitak olloloka inguratzen duten bezelaxe urbildu zitzaizkon danak
etxeakoandeari zurrutara; zulagarria zan, ba, agian, egarriaren eztena.
Edontzia eskutik-eskura zebillen bitartean, mingainpetik ateratako ziztu
legorra ortzartetik jaurtitzen zuen gizonezkoak, eta arnas batean edari
gozoa edanik, ozenki garrazkatzen zuen eztarri lazkartua.

Egonaldi laburra egin zuen mendizaleak Lizarretako etxeazpian eta
maldarrari eraso zioten berriro; alegintxoan, basoetako gerizpe atsegiñe-
tatik ibilliz, orratio.

Langilleakin soro-barrenean alkarrizketan zeuden bitartean, galeperren poxpolin-kantua entzun zun Balendinek an inguruan eta izketaria-kandik alderatu zan.

«Geldi emen, Lau!» agintzen zion noizbeinka zakurrari, aren ibillia esiratu nairik. Alako batean, ordea, garoartean kuzkur eta belarri-erne gelditu zan zakurra basakatuaren gisan. Izkilluaren oina sorbaldan tinkatu zuanean, «ekin, Lau» oiugin zion Balendinek; eta zakurraren jauzi bizkorrrera, galeperrak ego-ukaldi baldarrez eraiki zun egaldia. Baña eiztariaren eztandak eratsi zun, ego-ikaraka, egazti gizena.

Ezkerraldeko ariztin eratsi zituen, gero, Agerrek eta Balendinek eskillasu ta birigarro batzuk. Etzegoan, ordea, basopectan astia buru-gabe ematen ibiltzerik.

Iturriotzko mendi-galdorra menderatu zuenean, irrintzi alaiz agurtu zitun Agerre gazteak Ernioko arkaizak.

—Ez al-dabilkizue zerbait biozpean zirika? —galdetu zien lagunai—. Naizen baño ere euzkotarrago naizela zirudidak mendialdean nabille-nean.

—Gaurko egunean, orratio, mendialdetik igesika zijoazkiguk gazteak urietara, —erantzun zion apaizak.

—Bai, ala dek. Baña orpozulotik erten dan ardazburua bezela, kurrinka latza dariela ibiliko dituk gazte oik bizitza guztian.

—Etzekiati; baña egin al-gentzakiok ezer gaurko gizartearen iraduari?

—Anbat uke, gaurko urirabear zoroak biotzean egundo ikutu ezpa'gindu. Aizea bezain burujabe mendietan ibilzeko jaioa dala zeritzaidak euzkotarra.

—Ain zuzen ere, amaika egite arrigarri egin zizkien mendi oetantxe gure asabak beren burujabetasuna aldeztuz.

—Bai. Mendi oetako zokondo bakoitzak millaka oroitzapen zekarz-kiguk burura.

—Bai, noski. Ara! Orain ogei gizaldi, erromatarren erasoari eutsi-eziñik gure aurrekoak oneraxe bildu ziranean, leoiak bezela burrukatuz, aldeztu ziaten Ernion eta Iturriotzen, artean galdu gabe gelditzen zitzairen lur-zatia.

—Oraingoagoak eta gaurkoagoak dituk, berriz, Zumalakarregi gudariburu ospatsuaren ibilliak. Santa Krutz ere, katamotza bezelaxe burrukatu uan oraintsu Iturriotzen Españako agintariak bialdu zizkiguen gudariakin eta zakurrak izutu ditun ollandak bezela gainbera zalapartaka uxatu zizkin.

—Iru bei-uztarrikin arrastaka eraman omen ziten bein lera montzean kaño bat Errezildik Aiara, Iturriotz zearkatuz.

Onelaxe alkarrizketa atsegiñean zijoazela, Iturriotz gainditu ondoren, bereala atzeman zituen Zelatungo barruti zabalak. Bigunkiro kulunkatzen ziran ango belardien mototsak aizearen arnaspean. Gogoko zitzaion aurpegiari ere aize-ufadaren esku-atseginka biguna. Etzan an zokondoaldeko kiskaldubearrik nabaitzen.

Zuazketako saletxearen azpikoaldetik gainbera barreatzen dan larranbilludiko iturriondo ozkirrian egin zuen orduerdiko etzanaldia. Tellatutik ke adats ugaria zeriola agiri zan beeraxeago Aitzarteko artzaia-aren ardiborda. Larraul aldera dijoazen pagadien gerizpeko itzalean larratzer goizaldean itrenak ziran aren arkume, bildots, arkazte, ardi, ardizar eta artaldeari beti aurrelari dabilkion ari adar-biurria.

Lanean ari zan artzaia bordapean, eta leiatillatiko noizpeinkako begirdal diz zaitzen zun pagadiko artaldearen ibillia. Eupateko sendo batekin atera zuen gure bidariak artzaia bere lanetik. Gaztaigiten ari zan mutilla eupateko-otsa entzun zuanean eta, eskuartean nasketan zerabilkin kaiku-ko mamia utzita, eskuak alkar zartakatuz, atalasean gelditu ziranengana itzuli zan. Oek, ordea, etzezakeen ondo ikusi barrukorik; ainbestekoa zan barrualdeko ke-lañoa.

—Kaxo, Patxi —esan zion maitekor Agerrek—. Errege bera baño ere obeto bizi aiz emen, mutil. Iretzat dituk emengo txorien xintarik gozoenak; iretzat eguzkiaren mosurik bigunenak. Ez datorkikek oneraño arerioen bekaitzik. Ez dezakek inorekiko burrukarik. Ez dek ik emen Jaungoikoa beste nagusirik, ez jaberik; ire buruaren jabe aiz.

—Gure bizitzazkoak jakin-uste dezute kaletarrak eta, bai al-dakizue, ba, ezer? —erantzun zion artzaia parrezka—. Txorien xinta ezetzik, ekaitzaren orroa ere badatorkigu maiz buru-gañera. Piztirik amorratue-nak ditugu, berriz arerio: sapelatsa ta basatzakurra.

—Arrano pola! Gizona gizonarekiko dan baño pizti gaiztoagorik ba al-dek inun? Gaurko egunean gizarteak darabiltzkin aginkak eta burrukak ikusirik, amaika bider sortu izan zaidak andik iges egin eta artzaian artera etortzeko gogoia.

—Je,je! Esan, bai; ordea, gure eskasak eta emengo ipar-aize zorrotzak aurki uxatuko zindueke berriro urietako atsegin-bizitzaren billa.

—Aizak, Patxi —jaulki zion apaizak—, ez ezak utzi gugatik eskuartean erabilkikan lana. Jarrai egio lanari. Ain zuzen ere, ez dut egundo ikusi gatzairik egiten.

Artzai menditar ezjakiñari zegokionez, itz giarrez eta laburrez azaldu ziezten bidari jakinmindunai gaztaigitearen lanak. Atsegin zitzaizkion Agerrerri artzaiaeren ateraldiak; eta berak ere, mutillaren etorria aizatzearen, maiz ixurtzen zion izketariari gatz-alea ta gazimiña.

Saletxearen sapaitek zearka dijoan gapirio-muturretik zintzilikatzen dan pertzean esnea epeldu bitartean, uretan beratu bear da gatzagia ta, zapi zuri batean eaulki ondoren, gatzagi baetu ori esnari nastu.

Kaikuko epelean orduerdi batez dagoala, mami biurtzen da esnea; baña mami-gañera bere neurrian gazura bereizi dedin, eskuzko erabillia bear du. Mami au, bear bezela txikatu danean, gaztanzumitzean jartzen du artzaiaik bi egunez. Azala zimeldu, gogortu ta oriskatu dakion, luzaroan ketan egotea du onena. Azokan erakutsiko due gero gatzai oek aurpegi dirdaitsuia; erosleak izango ditu ugari nunai artzaiaen esku-erakutsiak.

Ordu-laurden bat egin zuen mendizaleak Aitzarteko artzaiaeren bordan eta «gero arte» esanaz, joan-agurra egin zioten irurak maiteki.

—Laster iritsiko dek gure mandazaia ta esaiok orxe, bordaondoko gerizpean zabaldu dezala mai-zapia, esan zioen joakeran.

Menderakaitza ta neketsua da, agian, mendiaren bizkarra. Gizakumeentzat baño obeto dirudi auntzak ibiltzeko egiña, arrartean urratu duen bidexka estuak. Bidexkaren oetik oñak daramazkitzuela, ertzeko arri-konkorretako bat ustegabeen jotzen ba'dezue, tximista bezela oldartuko da maldar-beera ta pirritan gainbera amilka dijoala, ez du aren ibilliak oztoporik izango arik-eta zokondoko arrekazuloa jo arte.

Aldapa-gora ibillibearrak itzazañai demaien nekearen truke, ba-due, orratio, begiak zerikusi ederrik aski. Mendiaren zintzur larrugorriak buruz zeruko urdiña zulatzen dun garaian, bele-taldeak dabiltz garrasika arkaitzetan; izkilluaren mendera urreratu gebe, ordea, maltzurak baitira pizti-txu oek.

Sugeak baño biurraldi ugariagoak dagizki zokondoaldean Azpeititik Tolosara dijoan bide-zabalak eta Errezilgo etxeak, mendi-egaleko aldapan oztopo eginda, bertan errotu diran arkaitz zurien antza due.

Maldar-gorako ibilli neketsuari zebiltzkiola, bidexka ondoan agiri dan leiza-zuloakin egin zun Balendinek oztopo. Luzaroan entzun zuen zuloaren aora arek jaurti zun arri-konkorren ibil-otsa.

—Jaungoikoak zekik noraño dijoan leiza au, jaulki zun.

—Txarri bat erori omen-uan bein leiza-zulo ontatik eta, bai al-dakizue egun batzuez geroago nun azaldu zan? An sakonaldeko baserri artan-txe; bi kilometro egongo dittuk emendik. Txarri-kurrintza entzun omen-zin egun batez okulun angoo nagusiak eta arritxabal baten azpian zegoan

zulotik Ernioioko txarria agertu —erantzun zion Agerre gazteak, beatzez errekaondoko baserria erakutsiz.

Izan liteken buruntzarik ederrena jantzi diote euzkaldunak, Ernio-mendiari burualdean. Ogei gizaldien luzeran biozpean sakonki barruratu dan sinismenak eraman du ara kurutza ta arkaitz bizian errotu. Ez da inguru aietan kurutza bereizia Ernio jarri ez du erririk eta udaero egiten diote aldraka ikusaldi maitekorra. Mendi-gandorrean kurutzetik kurutzera Kalbarioa esan ondoren, kolorezko galartzuz lepaldea apainduta jeisten dira erromeritar gazteak kantari igande-arratsaldean.

Kalbarioa esanaz kurutze batetik bestera ibilli-ala, arri gañean itsatsita uzten ditue emakumeak argizari piztuak eta eguzkiaren galdape kiskalgarrian koipea bezela urtzen dira. Kontuz ibilli, orratio, bide ontatik zear, argizari urtuan labainduta burua arkaitzetan ausi ez dakizuen; an baitaude pillotuta azkenengo amar gizaldien sinismenak ara eraman ditun argizari-kondarrak.

Senda-tresna ikusgarri batzuk agiri dira beeko kurutzearen besoetatik zintzilika. Urte guzirako zuengandik gaitzak aldendu ta uxatu nai ba'-dituzue, sartu gerritik, izterretatik, lepotik, besoetatik eta bizkarretik bur-nizko uztai biribil aiek. Ara dijoazen danak egiten due beste orrenbeste.

Baña, irakurle, zure begien ikusgarri arrigarrizat, amestu zentzaken begiratokirik ederretenakoa nai ba'dezu, zoazkio goiko kurutzeari ondo-ra. Ez dezu egundo ikusi izango, araingo ikusgai zoragarriarik. Zorabildurik bezela gelditzen dira ara igotzen diran guztiak.

Izarraitz eta Urraki mendiak estaltzen duten lurralde pitiña izan ezik, begien aurrean degu Gipuzkoa osoa lilluragarri. Gandor jeiki ontatik, begipean ditugu erririk zoragarrienak. Ollarrari olloak bezela, magalera urbilduz dijoazkio mendiari Gipuzkoako erriak. Begiratoki amesgarri onetatik bezaingo ikusgai ederrik begietaratu ete-litakio ikusleari iñundik?

Lenengo mallan, legor-erririk aipatuenak, Kantauri-itxaso asarrearen erasoak ikaraturik igesika bai'lijoaz. Ara or Tolosa, Azpeiti, Aia, Andoain, Errenderi. Tarteka, berriz, artasoroak, pagadiak, belardiak eta sagasiak bitxiztatzen due legor-erri oien gerriko apana.

Andiko aldetik, eguzkiaren argipean dirdirka diarduen itxaserriak zizatzen digue begininia, asi Zumaiaetik eta Biarritz uriñoraño. Itxasertzean alaiki murgilduta agiri dira erriño oek itxastxori zuriak iduri. Aruntzago, berriz, nork igarri nun etetzen dan itxasoa ta nun asten zerualde urdiña? Ain garbi ta begien kilikagarri dago lurrari maite-igor-tzika dijoakion galartzu urdiña. Luzaroan oarki jarri ezkerro, zuriune ta

beltzune batzuk ere ikusi litezke begirariz: itxasontzien itzalak eta arranzalien ontzixken aize-oial zuriak dira.

Ikuszelai zoragarri oni inguru-begira burtzaturik zeuden bitartean, sapelatsaren garrasia entzun zuen eta, geroxeago, ikusleen buruen gañetik eraiki zun piztiak itzulinguruka egaldi arroa.

Erdi-lotan daude sakonaldeko erriak; logura sortzen baitu eguerdialdeko sargoriak. Gerizpera joanak ditugu txoriñoak ere eguzkiaren zulatu erreari eutsi eziñik. Maite-kantuak mintzo ixillez alkarri ixuriz ibilli oi diran enarak ere. Bealdean, tellatupeko abeetan ditue garai ontan jolasaldiak. Zanpagarria ta aulgarria da beroaren eztena. Nagiak eta ixiluneak gaintitu du izadi osoa. Onelako ikusgai kilikagarriak giza-kolkoari eragin oi dioten biotz-ikarari eutsi eziñik, apaizak oiugin zun.

—Bedeinkatua dedilla Jaungoikoa! Aren beatza izadian argiro ikusteko, ez dek inñun au bezelako biderik.

—Orain bost urte, Larraulen egin nin bi illabetez udaldiko atsedeenaldia-ta, egunero etortzen nindukan tontor ontara —erantzun zion Agerre gazteak—. Emendik begira nengoela, ikaraldi ziztagarria sortzen zitzaion beti nere biozpeari. Jaungoikua bekoz beko begira zegokidalakontan, alegia.

Egia esan, mendigañeko arkaitzaundi larrugorritu aiek, Jaungoikoak asarrealdian errotik ateratakoak eta ostikoka irauliak dirudie; azpikaldeko arru ta amiltoki izugarriak, berriz, burua zorabiatzen due, noski. Sapelatsak eta arranoak dira ango bizidun bakarrak. Ango ixillak eta mugarik gabeko ikuszelai arek biotza zorrozki zulutzen due. Jaungoikoaren begiratupean bai'geunde, ikara-zimikoak eta egonezin arri-garri batek zirikatzen du biotza.

Ordubetez egon ziran mendi-galurrean ikusgai biotz-erdiragarriari begira erdi-toteldurik, eta, bein begiak naiko ase ziranean, aguerdiburuan, aldapa beera asi ziran. Gora-ibillia ezetzik, beerakoa ere naiko neketsua zan, belaun-dardara sortzen baitu beerantzako ibilliak.

Zelatungo belardietara jetsi ziraneko, Aitzarteko saletzeko babesean zabalduta zeukan abarkatariak mai-zapia. Zirika zebilkien ordurako gosearen eztena-ta, eldu bezain laster ekin zioten bazkariari. Janzalea da, agian, basoko ibillia, eta gogotik ari ziran danak jaten. Abarkataria ta bere seme mutikoa ziran mai-serbitzari.

Otordua erdiratu zanean, artzaiak galdegin zien mendizaleai:

—Berri jakingarriak omen-dituzue egunoetan Zarautz-aldean?

—Ze berri, gero? Nik dakidanik ez, beintzat —erantzun zun Agerrek, bere lagunai begira.

—Abarkatariak esan didanez, apustu bikaiñen bat dezue izateko laster —geitu zun arek.

—Etzekiat ezer. Zein apustu?

—Balendinek jakingo du zerbait.

Zorrotza zan ustegabeen egin zioten zirikaldia-ta, naiz bere gogoa biurrikatu bear artarako, zerbait azaldu bearra bideratu zitzaion Balendini. Artean, ordea, etzion ezer esan bere nagusiari ta naiago zukean aopean dana gorde, ari aurrenengoz adierazi arte.

Orrez gañera, aren iritziaren bildur zan; baña onaizkero, nola ezkutatu, an ordurako norbaitzuk zekiena? Bera ixildu arren, besteez agertuko ziokeen bere ezkutua. Bideratu zitzaion zoria naitaez buruzkatzea zegokion eta mintzodardaraz asi zan:

—Bai, burugabe jokatu nitzan atzo ta bear baño geiegitxo itzezin nun eztabaidako beroaldian. Oi bezela, atzo ere, Getarira joan giñan arratsaldia ematen Lopategiko Agustin eta ni; eta, ango sagardotegi batean geundela, ume purtzil batzuek Txandres arrantzalearen seme Joxe, itzez iraindu ondoren, burrukatzera zijozkion bidegabe, ta aren alde irten nitzalako, ni ere itxusiki iraindu ninduen. Au zala-ta, eztabaida zorrotza sortu zan; eta nik, ero onek, aien itzezinbear errezeri erronka zoro batez erantzun nion. Bai, ordea, ondo damutu orain.

Martin apaizak, ordea, ondo ezagutzen zun bere morroi zintzoa ta ba-zekin arek etzitula ateak ainkeriz egundo zabaltzen; izatez ere, etzala burrukazalea. Orrez gañera, orrelako zeingeiagoka ta indar-neurketen zalea zan, eta bere morroiaren naigabea oarturik, esan zion:

—Gizonak, buruz dabillen bitartean, beintzat, ez dik izan bear egite zintzoen lotsarik. Zer apustu egin zenduen?

—Txandresen semeak eta nik eraman baietz orduerdi batean Molarritik Getarira, Txantxiko arrantzalearen ontziska.

—Egingo al-zendukee marka ori?

—Nik baietz uste.

—Noizko egin zendue apustua?

—Amabost egun barru jokatzeko.

Tira, ba. Bein itza eman ezker, itzari eustea zegokiok gizonari.

* * *

Jaungoikoaren beatz ikuseziñetik zilintzaka, eguzkia eguerdialdetik etzinaldera neurkiro jeisten dan bitartean, pagadietan eta gaztainadietan barrera dijoaz iru gizonak. Garai ontara ezker, udazkeneko aizeak

zugazburuetatik banaka erasten ditun ostoen antzera, ba-dijoaz garisoro-etatik etxera, igitariak, jardun latzak aulduak eta zimelduak. Iturriondoetan ezkotzen ditue ur-xaplatekoka lepagañean eguzkiak ateratako erreminak.

Orainarte saraspeetako itzalean erdilotan egon diran oloak ere, belardietan due azkenengo aztarrikaldia. Gogokoa due beiak ere oraingo larrealdia. Larre-bitartean, zintzarria dilindanga dabilkie lepoan eta buz-tan-ukaldiz edo ostikoz uxatuko ditue euli-eztenaren ziztada miñak. Errekondoetan narrugorrian eta garrasika dabilizt ume-taldeak. Txarriak, berriz, osiñeko lokatza-zuloan egin due etzanaldi atsegiña ta, bien bitartean, txarrikumeak kurruntza lazkarra digie uxarreari muturra kendu gabe.

Illunabarraren atean begiztatu zuen mendizaleak Zarautz. Etxeko eginbearrak zai zegozkiola-ta, bere lagunengandik aringa aurreratu zan Balendin.

Bidean oztopatu zitzaizkion ikusmiña eragoztearren, bidezabala artu bearrean, etxearen gibelaldetik itxasaldera barreatzen dan sagastiko bidetxiurretik jo zun. Baña an, sasipean ollandari begira dagon basakatua bezala, naigabe zorrotza zegokion zai mutillari.

Sagasti-barreneko mugatik Dorronsorora zijoala, txokondo itzal batean dagon seskadi ezkututik, norbaitzuen itzotsa belarrietaratu zitzaion ustegabea. Nortzuk ete-ziran txokondo babes artan izketaldia zutenak? Jakinmiñak zulatu zion batbatean biozparrena-ta, seska jeikien artetik begira, entzuerne jarri zan lipar batez.

Jesus, ene! Iparbeltzak dardarazi dun adaburua baño areago astindu ta irauli zion asarreak barrualdea. Sugeak eldu izan bai'lio ere, etzuan alaingo biozmiñik artuko. Egia ete-zan begiak erakusten ziotena, ala zorbialdiak lausotu ete-zion ikusmena?

Begiak zorroztu zitun berriro ta belarriak luzatu ere bai. Gezurra zirudin; baña, ez, ez... Etzeukan begietan lausorik; argiro ikusten zitun begipean zeuzkan neska ta ondo-ondotik muzinka ta laztanka zebilkion mutilla. Suak artu zun burutik oñetaraño. Ordea, begiak ezetzik, belarriak ere naigabea izan zezaen, itzegiten zutenai erne jarri zitzairen berriro.

Eserita zeuden koskatik batpatean jeiki zan Malentxo ta bere lagunari esan zion:

—Etxeratzeko garaia det. Agur, Lon!

Eta itz oek jaulkitzen zitun bitartean, igesika bai'lijoa, seska artean sartu ta ezkutatu zan jolasean jauzika. Mutillak, ordea, laisterka aurrea artu zion, eta eskutik elduz, ibillia tinkarazi.

Zergatik zoazkit ain azkar? Zure aurpegiño zoragarri orri begira negokizuke betiko zoratuta.

Ai maxiolari gaiztoa! Zenbat neskeri esan ete-diezu beste orrenbeste?

Zu bakarrik zaitut nere erregintxo maitetxo ta sorgin zorabiatzalle!

Bekoz beko zeuden seska artean neska-mutil biak alkarren ondoan, begietatik maite-sua txinpartaka zeruela. Eta maiteberoaldi zoro artan, gerri zumetik neskaño xaloari besoa bilduz, gartsu bereganatu zun mutilak eta besoartetik igesegiteko indarka zebilkion bitartean, musu bat egotzi mataillean. Mutiko biurriak kabian atzeman dun txoritxo lumatuberraren antzera, igesegin zun Malentxok arnasberoka mutillaren besoetatik.

Nola susmatu zezakeen ezkutu-maitale biak, maite-jolas artan norbait begira zegokienik? Orrelako susmorik izan ba'lue, buruzago ta erneago jokutako zitazkian; baña mendizaleak artean itzuli gabeak ziralakoan, zabar eta arduragabe zebiltzan.

Urde zikiña, alena —oiugin zun Balendinek sasiartetik begiak zorrozturetik eta Malentxogana igesegin nai zion zakurrari lepogañeko larrutik eutsiz.

Gogoak eman zion antxe bertan lepo-zintzurretik elduta, pizti nardats bati bezelaxe, mutillari burua zanpatu ta lertzea. Ordea, Malentxori kalterik ez erakartzearren, lurrean josi zitun oñak ordutako eta andereño lerdana etxeatzetik barrura sartu zala iduri zitzaion garaian, eskupean indarka zeukan txakurra askatu ta sagasti-baztarretik ezkutuka zijoan mutilla beatzakin erakutsiz, «xaxa orri, Lau» esan zion.

Ekiñala bizian zalapartaka oldartu zan zakurra gainbera tximista bezain azkar eta arek gibelaldetik egin zion erasoari eusteko beste ez izanda, sasiartean txinbulika erori zan Zito, zakurraren aginpean. Aiek izan ziran orduan mutillaren aieneka ta istilluak!

Ordutako naiko zigorra izango zualakoan, seska artetik irten zan Balendin eta zakurrari deiegin zion. Soñekoa arrataz beterik eta errenka zutitu zan mutil ozkatua, oiuka. Balendinek, ordea, zapotzar bat izan bai'litz baño jaramon geiagorik egin gabe, betoker eta mintzo legorrez esan zion:

—Galtzori oetxez ditu besteren salean nolanai ibiltzeak.

Eta oiuka ta zotinka ari zanari begiratu ere gabe, etxealdera zuzendu zan.

Bien bitartean, iñularreko arginabarrean bilduta, aldapa-beera zijoa-zela, alkarizketa au zerabilkien apaiz jaun Martinek eta Agerrek:

—Zerbait iri azaldu bearra zeukat. Ezpaiak lotu natxeok, ordea, orain arte; baña adiskide onari dana esatea zegokidak, naiz naigabea sortu nere biotzean —jaulki zun Agerrek.

—I autan bezelako adiskide leialagandik letorkikedana, nere onera-ko izango dek-eta, esaidak ire azaldubear ori.

—Ire illoba Malentxoretzazkoa dek.

—Zer da, ba? Kezkaturik naukak.

—Mutil bat zebilkio ondoren eta, marmarrak dionez, anbat ez dek izango mutil ori zuen sendiarterako egokienetakoa.

—Etxekoa izaten dek olakoetan ezjakiñena ta ez natxekian ezertxo ere. Zarautztarra al-da mutilla?

—Ez, erbesteko udalditar bat baizik. Bere amarekin bizi dek, baña isil-misilka belarrira ixuri diatenez, anbat izango die sendi orretan zerbait lotsaz ezkutatu bearrekoa.

—Noiztik ete-dabiltza alkar aituta?

—Lagun ezagutuberriak ez dituk izaten baztarzale; bai, ordea, mai-tale zarrak.

—Jakiñaren gañean naizan ezkerro, lenbailen buruzkatuko diat arlo au. Bien bitartean, bildu ezak sendi orretzaz jakin ezakekan dana.

Ontan, Inurritzako eleizdorreko ezkillaren danga-otsa barreatu zan ibarzelaian eta inguruko mendiak eta itxas-arkaitzak berriztatu zuen gero-xeago oiartzuna. Inñularreko Agur, Maria esan ondoren, Dorronsoroko atadian bereizi ziran alkarrengandik adiskide biak illargi zerbelen argi-pean.

Pozik etxeratu zan Agerre, biozpean eztenka zebilkion naigabea ustu zualako. Egin zuana egiteko, azaldutakoa baño geiago ere ba-zuan oraindik, nunbait, kolkopeko osiñean. Etzan, ba, gizon ura berriketari ariña.

VI

ZERUA GOIBEL, BAÑA BIOTZAK ILLUNAGO

Zearo aldatu zan zerualdea urrengo goizerako. Gauerdian asi ziran laño lodiak, ardizarrak iduri, medi-gibetik agertzen eta, leendik itza emanda daudenen antzera, alkarganatzen. Burrukan ekin zioten, berriz, geroxeago odei zuriak eta alkar gainkatuz, adarkatuz eta bultzakatuz, goizalderako, batzuk besteakin estutu ta naasituta, zerupe dana artillez estali zuten.

Sargori zegon, ordea, alaere. Etzan aizealdirik nabaitzen; gelditi logale zetzan izadi osoa sargori kiskalgarriaren lozorroan. Bealdetik zera-bilkien egaldia enarak. Arizti aldetik, berriz, okillaren oiua zetorren noiz-beinka. Euriaren zantzua omen-dakar egazti oiulari onen kantua, agureak diotenez.

Goiz jeiki zan Balendin, oi bezela, egun artan ere. Nagia atera ordukoxe, sega amostua zorroztera juan zan etxeburura. Ukaldika sartu zun lurrean txingura ta, itxasoari begiz begi eserita, segaren ezpañeko akatsak mallu-dangaka leuntzen ekin zion. Garai artantxe zijoazen arrantzaleen ontzitxoak portuti itxaserdira, aize-oialak aizeari zabaldurik; baña aurki bildu bear izan zituen oialak eta arraun-indarrez ontziak erabili. Ezpa'zekarren aizeak ufadaren kemenik.

Segaren akatsak txingura gañean dangaka zanpatzen zitun bitartean, Malentxoren irudia zebilkion Balendini irudimenean atergabe itzulbiraka, argiontzari gabez mitxeletatxoak ibiltzen zaizkion bezelaxe. Nola susmatu zezakean, ordurarte ain garbi ta zerutiar uste izan zun andereño ederra, gizon txalu baten besoetan ikusibear zukeanik?

Artean etxean inñork etzekian ezkutu gaiztoa salatu zun ustegabe aurreko egunean. Eta orain, ezkutu orren jabe izanda, zer zegokion mirabe leialari? Ikusitakoa bere nagusiari adieraztea? Baña, ez, al-zan egite lotsagarria gizonarentzat, bere burua salatari zital egiñaz, andereño baten izen onari alako kutsu larria egozte? Ezer ez azaltzekotan, berriz, noraño amildu ete-zitekean irrastaka gazteño burugaldia? Berak ainbeste maite zun gazteño xaloe? Aren alde larrua ere emango zukean pozik Balendinek.

«Au dek, ordea, orain batbatean sortu zaidan buruauste galgarria...! Zer egin? Nola jokatu...?» —oiugin zun gizajoak.

Upelean irakiten dun ardao eginberriaren antzera zebiltzkion Balendini burutapen oek. Buru-barrengo suak eraginda, geroago ta azkarago ta maizago zeramazkin txingura-gañean malluaren dangadak.

Bukatu zun, azkenik, bere lana; sartu zion segari kertena; lotu gerrian sega-potuaren ugela, ta segaren orpotik saskia buruzbera zeramalia etxeburutik sagasti-ondoko belardira jua eta zarrastaka indartsuan besoen kiñaldi neurtuetan, belarra maillaka ebakitzen asi.

Bien bitartean, e'tzebiltzan zabar eta logale etxealdean emakumeak. Zazpiretan ematen zun meza Martin apaizak Inurritzako elizatzhoan eta aren meza entzuten zuen, egunik utsegin gabe, Josebe etxeakoandreak eta bere alaba Libek. Meza-ondorenean, eguneroko zeregiñai lotzen zion bakoitzak bere burua.

Etxekoandre ernaiari zegokionez, egoki bananduta zeuzkan Josebek etxe-barneko eginbearrak. Etzeukan an iñork zer egin zezakean galdetu bearrik; ba-zekian aurretik bere betebearra. Izan ere, ezin-ala eginbear ditu etxebarruak emakume langillearentzat.

Sukalde bi zitun Dorronsorok garai artan lenengo oñean. Kebide itxia ta burnizko labea zeuzkan batek. Sukalde berri ontan beneatzen zituen otordukoak; baña ba-zun ere aintziñako sukalde zar suburu zabalekoa. Antxe, kebideari barrendik zintzilikatzen zan laratzetik pertza exegita, egosten zituen olloentzako ta abereentzako janariak. Mikele neska-mearen ardurapean egoten ziran bealdeko lanak eta garbiketak.

Josebe etxeakoandreari zegokion, berriz, bigarren oñeko logelak zuzendu, orraztu ta txukuntzea. Libe izaten zun maiz laguntzalle goiko zeregin oetan; besteetan, baña, atsegiñago zitzaizkion ari bealdeko lanak eta araxe jeisten zan. Atsedenaldira eta opor-garaian etzuan Malentxok lan jakiñik.

Elizatik etxeratu bezain laster, sukaldera sartu zan Libe egun artan eta neskameari galdegin zion:

—Gaituta al-daukazu olloentzako ore?

—Bai. Aza-osto egosiakin eta iriñakin egin diet gaurkoa. Orra or kutxa-ondoan pertza.

—Neronek eraman bear diet gaur —jardetsi zun arek.

Eldu zion Libek pertzari eskulekutik eta, atadira zijoa bitartean, olloai deika asi zan. Etxetik asko urrindu gabe zebillen artean ollo-taldea-ta, karakaz eta zalapartaka erantzun zioten etxeakoandre gaztearen deiari.

—Ux, ux...! —zegien ibillia eragozten zioten egazti gosetiai, ibilbidetik uxatu naiaz.

Olo-talde artan, ba-ziran andereño liraiñak eskutik zintzilika zera-makin ontziraño jauzi eginda, ore mokokatu nai zuten egazti lotsagabeak ere. Etxeatzeko iturriondora eldu zanean, jarri zun ontzia lurrean eta, aste betean gosez ilbearrean egon bai'lira, eraso zioten ore-pilloari, aldameneko lagunari noizbeinka mokoka zorrotza erantsiz. Lepoa luzatuz eta biurraldikatz iresten zituen ore-zati legorrak peaporaño irristakatu arte.

Mokoka ta zalapartaka ziarden bitartean, banaka banaka zenbatu zitun Libek egazti jaleak. Bein eta berriro zenbatu bear izan zitun, orde. Bat, bi, iru.

—Ez, ez; ez da agiri gure olo nabarra. Nora joan ete-da txoroska ua? Purr, purr...! Ain otxana izanda, besterik ez bezelako arrautzagillea, gañera-ta, bai tuntuna dala gaxoa —ixurtzen zun eztiro andereño liraiñak ezipainarteko xokondo gorritik.

—Aizu, Mikele, ez al-dezu ikusi gaur gure olo nabarra?

—Ez. Atzo ere etzan agertu inularreko janaldira. Nunbait kabia eginda, lokatua egongo dala susmatzen det.

—Bai? Aurki billatuko diot, ba, bere gordelekua.

Eta etxeatzetik sagastialdera zuzendu zan Libe, antxumearen gisan jauzika. Sagastiko sasiartean eta sastraketan egin izan zun lenago ere kabia olo aek eta txitak jaio arte, sasipean egon ere. Orain ere ba-zitekean alako zokondoan batean egotea.

Etxeburuko langa gaiditu-garaian entzun zun Balendinek zerabilkin segaren zarrasta-otsa. Eta mutillarren begizatzeak etzion, agian, naitgaberik sortu neskatxoari; bai, orde, pozaldiaren ziztadak biozpea zirika-tu.

Ain otxan eta ain eskurakoi ikusirik, norbaitzuk uste zuen etzeukala Libek bularpean biotzik. Irribarre gozoa loratuta gelditu zitzaion betiko ezipainartean. Irribarre arek etzion egundo igesegingo agoarte zoragarritik, ez naigabe-garaian, ez pozaldietan. Esan zitekean aren biozpean ekaitzaldirik eta aizealderik sekula etzala sortu. Urmaeleko ur gardenaren antzekoa zun gogoa; maiatzeko eguzkiaren irriñoa bezelakoxea; enarak urratzen dun ugin-bitsaren gisakoa. Ondorengo, biotzik gabeko aingeru-iruditatz epaitu izan zuen norbaitzuk.

Baña orrela epaitzen zuenak, etzekien Liberen biotz-barrengorik ezer. Bein baño geigotan arinduagotu izan zitzaizkion biziki biotzaren taupadak; baña nork igarri olakoetan ezer, aurpegiko tankerarik, emaku-

metxo ikasari? Biozparrengo aizealditxoak neurrirutzen eta esirutzen zekiana zan, ba.

Norbaitzuk besterara uste izan arren, ba-zitun aundiro atsegiten zioten gauzak; alere, eskurakoi ta errazki jarriko zan noznai bere amaren edo osabaren gogoerara, naiz orretarako bere biotza biurritu bear izan. Berorrelaxe ixurtzen du usairik gozoena, arkaitzondoko itzalean ezkutuka jaio dan loretxo apalak, norbaitek ustegabe oinazpian zanpatzen dunean.

Etxeburuko langa gaindituta, belarditik Balendin begiztatu zuanean, pozaldi azkar batek ziztatu zion Liberi biozpea ta arenganaxe zuzendu zituan urratsak. Ondo zekin neskañoak, olloaren gordelekua lenbailen aurkitzeko, etzezakeala izan eskuartearen are laguntza baño bitarte oberik.

Bai al-zan, ba, alaingo mutil azkar eta egokiak etzezakeanik ezer? Ez segan, ez aizkoran, ez lanean, ez egokitasunean, ez indarrean, etzan inguru arietako mutil gazteen artean, aren ukondorañokorik. Nai izan ezkerro, erraz ausiko zitukean arek danak edozertan. Alaere, orde, etzuan egundo indarrik burugabe erabiliko; etzion sekula iñori bidegabekeririk egingo. Beti neurrian, beti egokitasunean jokutzen zana zan. Onelako mutillaren laguntzarekin nola bizitzako galzoririk larrienak biotz-zabalki buruzkatu ez? Gainberako ibilli erreza zitakian uaxe nornairentzat.

Beste munduko gauza al-zan ontziburu ikasi arekin itxasoa alde alde ikararik gabe zearkatzea? Eta belardi-zeur zijoala, andereño samur eta xalokak bizi aundi-esten zun Balendinen indarra ta trebetasuna.

—Egun on, Balendin —agur-egin zion maiteki—. Ez al-dezu ikusi inguru oetan gure ollo nabarra?

—Gaur ez —erantzun zion arek—; baña aurreko larunbatean, bai, bi bider ikusi nuan emendixek seskadi-aldera zijoala.

—Egun oetan ez da etxera azaldu-ta, ementxe nunbait kabia egin ote-dun nago.

—Seskadiko sastraka oietan egin ezpa'du.

Eta biak seskadiko sastraka-artera zuzendu ziran bata bestearen atzetik. Bereala aurkitu zun Balendinek ollo maltzuraren egotokia. Aurreko egunean mendialdetik zetorrela zakurrari lepotik eutsiz sasiartearen gordeta egon zan tokitik, olloaren kabira bitartean, etziran egongo iru oinkada.

Ixillean atzeman nai izan zun Balendinek olloa; baña sasipetik eskuak luzatu ziozkan bezain laster, egoak arrotuta, karakaz eta istilluka irten zan bere oetik burrukalari; ta bizkor eraso zion atzemalle ausardiari egaztiak mokoka, «klok, klok» egiñaz.

—Atoz, Libe. Amar arrautza dauzka jaiotzeko ta txita jaioberri bi.

Urreratu zan Libe sasiondora ta egaztiño jaioberrietako bat eskupean kutunki artuz, bigunkiro laztandu zun. Gero, berriz, aren mokotxua ezpain gorrietara urreratuz, maitekiro mosukatu-ala, ara nola mintzatzen zitzaion:

—Pi, pi, pi! Gaxua! Auxe egaztitxo polita! Ba-zenduen, ba, noski, etxealdean jaiotzeko toki oberik. Nola ekarri zaitue zoko ontara gure ollo nabar tuntunak?

—Etxera eraman nai al-zinduzke? galdegin zion Balendinek.

—Bai, bai. Jarri egizkidazu poliki mantaleko txokoan eta emenxe eramango ditut epel-epelean.

Kabiondotik banaka-banaka atereaz, magaleko txokondo epelean jarri ziozkan poliki arrautzak eta txitatxoak. Urrena, berriz, gibelaldetik moko-zartaka zebilkion olloloka atzemanda, galtzarbean zeramakilla, etxeko atadiraño lagundu zion etxekoandre gazte liraiñari.

* * *

Gertakizun oen bitartean, ardura aundiko zerbaite zerabilkien eskuartearen Martin apaiz jaunak eta bere arreba Josebek, Etxeko gela nagusian orduerdiko ezkutu-izketa eginda, erabaki zeatta artu duenen tankeran, irten ziran biak orduerdia buruan.

Jeikia zan ordurako oetik Malentxo ere-ta, gosari-ondorenean osaba Martin atadira irten zan garaian, Libek sagastitik eraman zitun txitai begira ta laztanka ziarduen etxeko danak inguru-aldran. Alkar-izketak zioa bideratu zion bezin laster, Malentxori bekoz-beko begira jarri zitzaion osaba Martin eta ara jaulki ziona:

—Baña, Malentxo, geroago ta zurbillago ta argalago aurkitzen aumat. Gaxo al-ago? Zerbait al-daukan?

—Nik? Ez, orixe! Iñoiz baño ere osasuntsuago nabillela esango nuke.

—Ire egunetik egunerako argaltze orrek kezkatutik natxeukan, ba.

—Zer ardura dio, ba, piska bat argaltzeagatik osasunez ondo ibilli ezkerro?

—Alaere, ire osasunari arretaz begiratu bearra zegon. Bildur naun, orrela jarraitzekotan, argizaria bezelaxe urtuko ote-aizanan.

Alkar-izketa au zerabilkien bitartean, atalasean azaldu zan Josebe etxekoandrea ta bere anaiaren azkenengo itzak entzun zituanean, ara zer esan zun:

—Ni ere aspalditik nabil Malentxoren osasunagatik naigabetua. Juan dan astean, Zarautztik onuntza nentorrela, bidean egokitu zitzaidan Sabas osalari jauna. Nire kezka azaldu nionean, bai al-dakizue zer erantzun zidan? Aldi batekoz mendi-aldera joatea lukeala osabiderik onena. Ordea, nere alabarengandik alenduberraren biozmiñak eragotzi dit orain arte esanbear au. Baña, orretzaz mintzatzen asi zeraten ezker, ara nire iritzia. Lasturretako maiztarraren baserrira juan bear zendukee aldi batekoz Libek eta zuk.

—Baña, ama! Zergatik kezkatu orrenbeste nere osasunagatik? Oso ondo nago. Gañera, zuengandik ain urruti joateak, bai, gaxotu bear naula zearo! Nola bizi gindezke luzaroan baserri artan? Ama, ez ezazu orrela-korik esan!

—Ez, ez. Ez dira txantxetakoak osasunarekiko gauzak —jardetsi zun osaba Martinek—. Lenbailen osabidea jartzea da onena; geroago ta okerrago izango litzake, bestela. E'letorkio gaizki Liberi ere ango egonal-dia.

—Tira! Norbaitek lagundu bear ba'dio, poz pozik lagunduko diot nik —erantzun zun Libek—. Lenago ere izan gindunan antxe txikitan. Ez al-aiz gogoratzen?

—Ama! Ez det nik ara jun nai.

—Amaren aginduetara ibiltzea ta makurtzea zegokion alaba onari, Malentxo —erantzun zion osaba legor-antxean.

—Ea, ba, biar edo etzi juateko gertutzen ditugun eskuarteko tresnak eta jantziak. Ain zuzen ere, ez dezue bear beste munduko gauzarik base-rri batera joateko —geitu zun Josebek alkarrizketa amaituz.

Etzuan izan Malentxok geiagoren bearrrik osabaren eta amaren itzak noraño zijoazen igartzeko; begitarte azkarra baitue jatorritik emakumeak giza-biotzari dagozkionak iraduz sendutzeko. Aurretik oarki artutako era-baki tinkoa zirudin agertu zutenak. Zergatik zetorren, bestela, batbateko lenbailenka ua? Oñean ezpa'zezakeen, aien agindura naitaez makurtu-eraziko ote-zuen susmoa sortu zitzaion. Eta bere ezin-ezean, negarrari atearo zabalduta, matailletatik beera malko mardulak zerizkiola, zotinka saminean asi zan. Ua zan neska maiteminduaren biozmiña!

Logelako ispilluaren aurrean orrazketan ari zan Malentxo orduerdi batez geroago ta aurpegi liluragarriari paregabeko urre-buruntza zegioen ille bitxiztatuen artetik, aundituta agiri zitzaizkion begizuloak. Urrezko mataza dirdaitsua esku-atseginkatzen zun bitartean, biozpeko labean egosten zijoakion asmo bat. Irakin-garaian ontzitik ganezten dan esne

egosiaren antzera, zijoakion zerbait biozparrendik burura. Eta barrendik zijoakion etorri indartsuak, gainbera zeramakion norabait gogoa labainka.

Nola eten zitzakean batbatean urte batzuez lenagotik Zitorekin zerabiltzkin artuemanak? Nola zuztarretik atera zartako batean, ain sakon erroturik zeuzkan biotzondokoak? Bestaldetik, berriz, etxekoai dana adie-raztekotan, nola artuko ote-zizkioen bere azalpenak? Nola eman, gañera, amari bere leengo ibillien berri? Ua estuasuna! Ua barrendiko lertubearra! Zer egin zezakean zori artan?

Kezka zulagarriaren bean, lertu bear zitzaion barrunbea; naastu bear zitzaion burua. Estuasun artan, samindasun zorrotzak gainditu zion berriro bularpea. Biozmiñak lausotu ziozkan begiak. Eta biozparrendik irten zitzaion negar-ugaldeari eutsi eziñik, mai-gañean tinkatutako beso-en artean ezkutatu zun aurpegi zoragarria begiando aundituetatik leia-rrezko bitxi ugariak dizdikza zerizkion bitartean. Orrelaxe egon zan zotinka luzaroan.

Alako batean, ordea, barrualdeko zerbaitek eraginda, eserita zegoen arkitik batbatean jaikita, burutik zerion adatsa arinka bildu ondoren, bere gelatik irten zan begietatik txinparta-jarioka. Gela nagusian zegoen une artan osaba Martin eta araxe zuzendu zan neska biotz-samindua.

—Osaba, zergatik bialdu nai nazue Lasturretara? —itaundu zion mintzo-ikaraka.

—Neska, zergatik artu den arlo au orren estu? Ire osasuna bear bezela zaitzegatik izan den. Itxasaldekoa baño bearrago zain osasuna-rentzat legorraldeko aizea.

—Nere osasunari begiratu nai ba'diozute, utzi nazazue emen nagon bezelaxe. Askoz ere okerrago izango zait emendik joatea.

—Baña, Malentxo, zertatik sortu zain orrenbesteko tema estua ta samiña? Beste zerbaitegatik daginala negar esango niken.

—Tira, ba. Itz ori aitatu dezun ezker, gauzak argi ta garbi esan bear dizkizut. Ba-det nere zergatia Zarautztik irten nai ez izateko.

—Neska, ez aunat egundo ikusi gaur bezela. Zerk sutzen aun orre-la? Baretu adi lenengo, ta gero itzegingo diñagu; aizatzaile zitala den, ba biozmiña.

—Ez, ez. Lertu bearrean dabilkit barrualdea. Zarautztik aldendu bear dedala esan didazuenez gero, biozparrendik datorkidan min izuga-rriak sutzen nau oraintxe zoratzeraño.

—Jesus, ene! Ori den ire joera lotsagarria! Buruzago jokutzen ekiña-lakoan negonan. Baña etzekiñat noraño oan oraingo zoroaldi onetan. Ezin diñat susmatu zerk sutu aunan orrenbesteraño.

—Zarautzen zerikusia daukatalako, ez det jun nai emendik iñora.
 —Zer daukan zerikusirik emen?
 —Mutil batekin.
 —Mutil batekin? Zer esaten ari aiz, gero?
 —Bai. Donostin ezagutu nun mutil batekin daukat zerikusia.
 —Baña, Malentxo, bai burugabe jokatu aizanala! Bai al-dakin, gañe-ra, mutil ori nor dan eta zein senditakoa dan?
 —Nik dakidana da berak maite naula ta nik ere maite dedala.
 —Au den buruaustea dakarkigunana! Noiztik darabilkizue zuen arteko artuemanan?
 —Ba-dira bi urte mutil ori Donostin ezagutu nuela.
 —Baña nola asi itzanen izketan beste geiago gabe mutil ezagun-ez batekin? Burugabea izan aiz, benetan!
 —Bai, burugabe jokatu naiz, egia! Baña beranduegiko gauza da, lengo utsegiteak orain zuzendu nai izatea.
 —Ez gindunan orrelakorik asko uste! Lo lasaiegia izan diñagu, agian, orain arte. Gaurko egunak, orratio, buruauste samiña zekarkigun.
 —Osaba, ez da izan nere asmoa zueri samiñaldi au erakartzea. Onaizkero, ordea, nola zuzendu nezazke arinkeraren ondorenak? Ezpai'det mutilla uzteko adorerik. Lagundu nazazu, arren, osaba, nere zorigaitzean.
 —Tajuzko mutilla ba'litz, ez ukene zuzendu-eziña arlo au; ez gindukene arekikorik eragotziko. Baña elizkoia, langillea ta sendi onekoa ete-da? Bear bezelakoa ete-da?
 —Ez dakit nundikakoa dan; baña neretzat oberik eziñekoa izan da, beintzat.
 —Maite aunagu, Malentxo, ta ire gauzak arretaz begiratu ta zaitzea zegokigun. Berorrexegatik, orrelako baimena zoro eman baño len, gura-soak arduraz aztertu bear dizkiñae gorabera guztiak. Lege oneko mutilla ba'da, ez diñagu gure baimenik ukatuko. Baña nere laguntza nai baldin ba'den, nere eskura utzi bear ditun aurretioz gauzak eta nere erabakietara jarri.
 —Zer egin bear det, ba?
 —Oraingo eginbearrik lenengoena guretzat, ire osasuna bear bezela zaitzea den. Beraz, oa Lasturretara amabost egunerako ba'darik ere. Bitarte ontan, aztertuko dizkiñat astiro bear diranak eta, bidezkoa ta itxu-razkoa izan ezkero, itzultzen aizaneko, gure baimena ere izango den. Jartzen al-aiz nere agindura?
 —Amabost egunerako besterik ezpa'da, joango naiz.

—Ba-den, ordea, oraudio geiago ere. Arik eta nik gauza oek bear bezela argiztatu ditzadan arte, ez den arekiko artuemanik bear ezertan.

—Osaba...!

—Naitaezko betebearra den. Leen burugabe ta zarpail jokatu bai'aiz, orain buruz eta erne jokatzeta zegokigun, ni bitarteko naizan ezkero beintzat.

—Tira, ba. Beteko det ori ere.

—Nun bizi da mutilla?

—Ondartzaburuko jauregitxo batean udaldi-bitartean. «Maitearena» deitzaio jauregitxoari.

Utsa adiñeko oñazea kendu zun, arranotan, Malentxok biotz-gañetik. Odei beltz izugarrien artetik, itxaropenaren irriñoak ziztatu zion beginina. Bai biotza lasaitu ere, ondorengoz! Negarra zeriola irten zan osabarengandik; baña orduko malkoak etziran leengoen senideak. Pozaldiaren garaikoak baño. Uginartean ondatu-zorian arnasestuka dabilenak, eskua luzatu dionari dagion irribarrearen senideak ziran oraingo malko eziak.

Gela nagusitik irtenda, zurubietan beera zijoala, amarekin egin zun Malentxok oztopo bidean. Begiratu laisterrez aztertu zun arek alabaren begitarte-ta, begiondo gorritatuak oarturik, bigunki jaulki zion:

—Zer den, Malentxo! Ez al-din amak ire gauzak jakiteko eskubiderik?

Amaren itz samurrak eta zirimola entzun zituanean, nola eutsi begietara berriro zetorkion ugaldeari? Orduantxe bai zabaldu ziozkala ateak alderen alde negarrari! Neskaño gaxoa! Ikaraldika eldu zion lepotik amari alaba biozminduak eta bi aldiz musukatu zun luzaro. Itz oneik ixuri ziozkan, bitartean, maitekiro:

—Zoaz osabarengana, ama; zerbait esan bear baitizu arek.

Zalantzan zebillen Josebe goiz guztian eta etzuan geiagoren bearrik izan bere anaiarengana gela nagusira jakinmiñez arinka joateko. Beste orduerdiko alkarrizketa izan zuen berriro anai arrebak.

Amaika bider ikusi izan ditugu mutilko biurriak urmaeleen arri-konkorra jaurtitzen eta geldi ta nare zegoen ixurki gardenean blaustatekoz naspillaldia ta ekaitza sortzen! Ara or, nola jaio zan biozmiña Josebe etxeko-andrearen biozpean, anaiarengandik bere alabarekikoak jakin zituanean. Ordea, naigaberik zulagarrienetan, gogo-oñaze garaian alegia, bear zuan eroapena Jaungoikoarengan aurkitzen zekiana zan emakume ura.

Zori artan, eginbearrik larriena, mutillarengandik nolabait aldi batekoz neska aldendutzea zan. Gero, aldia bitarteko zala, gainberago ta erre-

zago esiratu zitezkean gauzak. Bien bitartean, gañera, mutil ua nor zan eta zein senditatik zetorren jakin bear zan. Betea zegon, beraz, eginbearrik larriena. Urrengoak ere, Jaungoikoaren laguntzarekin eta aldiak bitarteko izanik, berenez joango ziran orpora, zulotik irten dan ardazburua bezelaxe.

Bien bitartean, goizaldean artillez estalita ikusi degun zerualdea geroago ta illunduagotuz dijoa eguerdiranz. Orroaldi zakarrak datortz noizbeinka urrunaldetik; aldizka, berriz, aizealdi laisterak, mendiak eta basoak isastu ondoren, auts-lañoak arrotzen ditue bideetan. Beltzez jantzi da zearo itxasaldetik zeru-muga. Ekaitzaren zantzua usnatu duenean, lenbailen itzulbira eginda, portura datortz egiñalan ontzixkak. Buru-gañetik daramakigüe itxastxoriak egaldia garrasika lurraldera.

Euri-tanta lodiak dakartzi lenengoz aizeak egoetan; geroxeago, ordea artalea zakutik gañeztu zaion errotariari bezelaxe, kazkabarrerauntsia darie lañoai. Turmoiairen burrunba-ots izugarria lertu da Ernio-mendiaren galdorrean. Ara, berriz, tximistak ortze-zear irakaldika jolasean, suzko suge biurriak bai'lira.

Ziztu zorrotza dagi, bitartean, aizeak zugaztietan eta tellatuetan. Artasoroak eta garisoroak ere bizkarra makurtu bear izan dute, arranotan, erasoaren azpian! Zuztarretik atera bearrean darabilzki zugaitzak; arakatu ta astindu ditu azpikoaz gain gari-metak. Eguerdia izan arren, illunurrea dala dirudi; ain dago illun; ain dago goibel.

Goizeko sargoria, orratio, batbatean itzali da; ezur-miña dagi oraingo otzaldi galgarri onek. Ara! Kazkabarraren ondoren, arri-erauntsiak zurizkatu ditu txint batean belardiak eta soroak. Au da zalaparta! Au da arriaren sarraskia! Burrunba izugarria dagie berriro turmoiak bata bestearen ondoren eta alkarren atzetik jolaska dabiltz tximistazko suge gorriak. Orduerdi betez ez du inork entzun ekaitzaren orroa besterik. Bildur-ikaraz totelduta begiraratzen dute baserritarrak leiotik soroetara. Jaungoikoaren izena! Alper-arriak oinazpian geldiro zanpatu izan bai'litu bezelaxe, lotu dira garisoroak eta artasoroak!

Baña, ez, ez. Etziran ainbestekoak izan ekaitzaren kalteak. Ainbesteko burrunba-otsa ta aizealdi zakarrak ikusirik, azpikoaz gain dana irauli, sutu ta zartatu bear zuela zirudin; baña, Jaungoikoari eskerrak, erauntsi-ostean, baserritarrak soroetara irten ziranean, aundirolasaitu zitzairen gizagajoi biotzondoa. Gariak, bai, auspeztu ziran eta artoak zerbait makurtu ere bai. Baña ordutik amabost egunerako artoak zutituko ziran. Bai orixel! Bestaldetik, berriz, naiko eskasak ziran lenago ere gariak-eta, etzetorren andik galkuntza aundirik.

Ekaitz-ostean, odol-kusku ikaragarria bezelaxe azaldu zan eguzkia-
ren uztaiak odei urratuen artetik. Baso-usaia zekarkin aizeak nunaitik.
Belardietatik eta soroetatik jeikitzen zan lurrenaren usaia zan gozua!

* * *

Osoro argitu zan zerualdea arratsalde-erdirako ta arginabarraren
adol-izpian jantzirik zijoan eguna etzinaldera. Garai artantxe, inularra-
ren atean, iritsi zan Getaritik Zarautzko portura Txantzikoren ontzitxoak.
Txandresen seme Josek eta bere lagun batek eraman zuen arño arraun-
indarrez. Itxedoten zegokien ordurako kai-ezpañean Agerre ta aiek begiz-
tatu bezain laster, mandatari bat bialdu zion Balendini laisterka
Dorronsororño, lanean asteko zai zegozkiola ari adierazteko.

Balendin eta Lopategiko Agustin portura bildu ziran garairako,
jende-mordoska ugaria eraman zun ikusnaiak portualdera ta, bidegañeko
ormari ukalondoak egotzita, ikusmiñez begiak zorrozten zituen.
Umekondoak, berriz, ankarteraño sartuko zitazkian aozabalka. Agotik
agora ibilli zan, ba, aurreko egunean apustuaren berria-ta, alde batera edo
bestera dirua jarriko zukeen askok, zizkua arriskatu baño len, begiz ikusi
nai zuen arraunlarien lana. Ba-zeuden an Getaritik bertatik ikusnaiz juan-
dako norbaitzuk ere; ango apustulariak bialdutako zelatari maltzurak
ziran. Beraz, kontuz eta erne ibilli bearra zegon; ez nolana ta ajolagabe.

Illunurreak itxasgañean itzala zabaldu zun garaian irten ziran por-
tutik gure gizonak. Nasaren ezpañean lotuta zegoan ontzia bultzada
indartsuz ormatik aldendu ondoren, zisne bat bezain lerden jeiki zan
portu-atetik itxaserdirantz. Txairo urratzen zun muturraz ugiñen saiets
urdiña, ibilli-ala.

«Eup! Ori dek sasoiak!» —oiugin zien Agerrek arraunlariak lurraldetik
begira zegozkien itzotsa galdu zuenean; aien adorea piztu nai zun eup-
da arekin. Indarraldi bakoitzean, irringa lazkarra zegen arraunak loka-
rriaren igortzian. Agerrek artu zun orduko lema, eta aren aginduen neu-
rrira zeramkien ekiñaldia Balendinek eta Joxek. Atzeraxeagotik zijoakien,
berriz, Agustin txaneltxo arin batean; Bein Mollarriko arkaitzaren muga-
ra iritsi ezker, txaneltxora jauzi egiteko asmoa zun, ba, Agerrek. Orrez
gañera, apustu-egunerako bear bezela zaildu ta oitu baño len, marka au
egiteko gai ziran edo ez jakin nai zuen lenbailen.

Astuna zan, agian, Txantzikoren ontzia ta Getarin zanik zarpailene-
takoa ta baldarrenetakoa. Berorrexegatik aukeratu zun Balendinek ontzi
astun eta erabilgaitz ura, bere erronka jaurti zuenean. Batezere, portuko

atea gaindututa, itxasandiko saillera sartu ziranean, ermo tinkatu bear ziran, arranoetan, arraunak, ibilbidetik ontzia okertu etzedin.

Ondo baretu gabe zegon, artean, itxasoa ta aizealdiak noizbeinka arrotzen zitun nasialdietan, ugiñen gandorreraño igo ondoren, ur-zokondora oldartzen zan batbatean, oinpeko salairua zartatu zaion abere amildua bezelaxe. Etziran nai bezin azkar eldu Mollarriko arkaitzetaraño.

Mollarriko arkaitz-muga jo zuenean, tink egin zuen arraunlariak. Agustinen txanela oinkada baten neurriira urreratu zitzaieanean, bertara jauzi bizkorra egin zun Agerrek eta lagunai oiugin zien:

—Oraintxe erakutsi bear diguzue marka ori egiteko lain zeraten edo ez. Gaurko itxasanditu au ez dek aukerakoena orretarako; baña, obe. Noiznai egingo dezue, itxaso barean, gaur dagizuena baño geiago.

Joxe jarri zan lemazai; Balendin, berriz, arraun-aulkian. Lematzat, orratio, etzeramakian Joxek arrantzaleak erabilli oi duen tramankulu sasarra. Apustu ua irabazteko, lemazaiak, ibilbidea zuzendu ezetzik, arraunlariari ere ermo lagundu bear zion eta, orretarako, lema-tresnarik egokie-na arraun aundi bat zan. Ez da, orratio, gabetik goizera ikasten dan lana lema-arrauna bear bezela, laguntzalle ta eskurakoi, erabiltzea. Jardun orretan ikasia izan bear du, eginbearra egoki ta txairo betetzeko.

—Gertu al-zerate? —otsegin zien Agerrek.

—Bai!

—Tira, ba. Ekin, mutillak! Eup!

Aurreko zear-aulkian oiñak tinkaturik, atzealdera burua ta gerria kakotuz, egin zun Balendinek lenengo indarraldia. Ontziari, bear bezelako ibillia egotzi zionean, neurkiro zerabiltzkin arraunak, errotako maratillak dagin krakatekoaren antzera. Ondartza-aldera okertzen zuen uginaldiak ontzia. Oker-ibilli artan, al zanik gutxien bidea luzatzearren, itxasoaren azpiko indarrari sendo eutsi bear zitzaion, demorrio pola!

Aizak, Joxe! Biedari ezetzik, Balendini laguntzeari ere begiratu bear diok —deadar egin zion Agerrek Txandresen semeari.

Etzeukan mutil onek iñork aizatu bearrik; gogoz eta sukar lotu zitzaion ekinaldiari. Alaere, orratio, Agerreren deadarra entzuki, eskuetan zerabilkin arrauna urpean erdiraño sartuta, arraunlari ikasiak dakien azpiko inguru-erabilli sendoz, bikainki laguntzen zion Balendin indartsuari, gerria ta soña zumea bezela bigunduz.

Iru ordu laurden egin zituen Mollarritik Getariko portura. Lenengo ekinaldian izateko ta, gañera, itxasaundituan egiteko, etzan, noski, marka eskasa egin zuena. Urrengo egunetako jardunak egokitu ta zailduko zitun

lanera. Atsanka ta arnas-estuka iritsi zan Joxe Getarira, egin zun indarraldiakin. Ain zintzo jokatu zan mutilla.

Balendinek, ordea, indarrak neurkiroago ta buruzago erabiltzen zekin. Ba-zekin arek bere kolko-barnean, egin zuan marka baño ere geiago egin zezakeala. Nork igarri, ordea, ari zenbateraño zezakeanik? Gainbera labainka dabillenaren jasez zegian beti bere lana. Begitarte alaia atera zun Agerrek; ondo ezagutzen zun, ba, Balendinen izaera.

Lenengo ekinaldi au bukatu zutenean, Txantxikoren ontzia Getarin utzita, txanelean itzuli ziran Zarautzko iru gizonak. Urrengo egunerako lan-tresna batzuk erosi bearra zeukala-ta Agustin uriaren biotzera alendu zitzairen bitartean, ondartzaburuan jeikitzen diran jauregienartetik Inurritza aldera zijoazen Agerre eta Balendin.

Baño jauregitxo baten ondora eldu ziran garaian, tink egin zun arek eta otsik atera gabe ixilka ibiltzeko kiñua egin zion bere lagunari. Zearo estalita zeukan ordurako gau-itzalkari illunak zerualdea, baña jauregitxoaren ezkerreko leiotik irtetzen zan argi-txirristara, «Maitearena» irakurri zun Balendinek sarrerako ateburuan. Zuaitz bi zeuzkan etxeak ezkeral-deko baratzatxoan, eta, ain zuzen ere, argia agiri zan leioaren parean pikondo batek zabaltzen zitun adarrak.

—Pikondo orretara igoko al-itzake? —galdegin zion Agerrek aoeko mintzo ixillez Balendini. —Ire nagusiaren gurari bat betetzeko, etxe orretakoen gorabera bat jakin nai nitek.

Aurki susmatu zun mutillak Malentxorentzazko zerbaitezezerabilkin Agerrek eskuarteana, erantzun zion:

—Ez da gauza zailla zuaitz orretara igotzea.

—Tira, ba. Igo adi ta usmatu ezak barrualdea, ia ezer ikusten dekan. Kontuz ibilli, orratio, iñork barrundatu ez agian.

Katua bezain arin igo zan Balendin zuaizburura ta barrualdetiko leio-zapi saretik lipar batez begiratu ondoren, igo zan bezin zailu jetsi zan.

—Ezer ikusi al-dek? —itaundu zion arek berriro.

—Bai, baña naiago nuke zerorrek zere begiz ikusiko ba'zendu nik ikusi dedana.

—Norbaite ba-al-dago barruan?

—Emakume bat eta gizonezko bat daude. Ezkonberriak dirala esango nuke —jaulki zun Balendinek maxioka.

Orixe ikusi nai nikan. Bultzatu nazak azkar zuaitz-gañera.

Esan eta egin, lentxeago Balendinek egin zuana berbera egin zuan Agerrek ere, eta jauzi ariñez zuaizburutik jetsita, lenbailenka alenduz ziran biak ixilka toki artatik. Zangarteka zijoazela, Agerrek galdetu zion:

—Bai al-dakik zein dan leiotik ikusi degun gizona?

—Ez nik.

—Orixe dek Inurritatik Zarautzera dijoan bidezabalean jokoetxea jarri nai izan duna, Leopoldo Vargas dik izena eta erne ibilli bearreko piz-titzar tajuzkoa izan bear dik. Emakume ori, berriz, aspaldi entzun nikan gizon orren emazteorde emegaldia zala-ta, gure begiok ikusi duena ezin ukatu. Malentxoren ondoren zebillek aspaldi ontan emakume purtzil orren semea-ta, orixe dek arlo ontan gauzarik okerrera. Ez dik izan bear zirtzillu eskasa mutil orrek ere. Vargasen antzeko piztizarra!

Demorrio likitsa! Etxe orretakoa al-da Malentxoren ondoren dabilen mutilla?

—Jakiñaren gañean al-itzan i ere? Txalu orrexerri Malentxorekiko bideak, geien da geiago, eragozteia nai giñukek lenbailen.

—Ez ete-zabiltzate beranduegi?

—Beranduegi? Zergatik?

—Aizu, Agerre. Malentxori kalterik eta naigaberik ez erakartzearen, ez nuan iñori ezertxo esateko asmorik, baña gauzak orrenbesteraño nastu diran ezkerok, ta mirabe leiala naizan aldetik, dakizkidanak azaltzea dago-kit. Baña, Agerre, ezkutu oek ez due erten bear iñolaz ere zure kolkotik.

Aurreko egunean mendialdetik etxera zetorrela sagastiko seskadian gertatu zitzaiona edestu zion Balendinek bere lagunari. Eta orrelaxe alkarizketan zijoazela, zerabilkien zangarteka zailuan, ordulaurden batean begiztatu zuen, illargiaren argi zerbelera, Dorronsoroko torrea. Orratio, an ere ustegabeko naigabe zorrotza artu bearrean ziran gure gizon biak.

Atadialdeko atean azaldu ziran garaian, Libek esan zien:

—Gure txakurrak zerbait ba-du. Orduerdi batez ementxe egon da oñaze-kaliskaz eta lentxeago ezkutatu da etxeatzetik arrastaka ta min-oiuka. Oñaze aundiak zitun, nunbait, errukarriak. Juango al-zakio billa, Balendin?

Susmo txar batek ziztatu zion une artantxe Balendini begitarteia ta laisterka irten zan zakurraren billa. Etzuan, ordea, urrutira joan bearrik izan. Etxeburuko langa-ondoan zegoan ordurako ilda.

Ua izan zan Balendinen biozmiña! Asko maite zun txakurra-ta, aren ustegabeko eriotz arrigarriak biziki zarrastatu zion kolkoartea. Besoartean artuta eramane zun atadiraño. Etxeko danak agertu zuen aie-neka txakurraren eriotzazko biozmiña. Libe lrañak kutunki mosukatu ere egin zun bein baño geiagotan. Lelo bat zerabilkien danak agoartean.

—Norbaitek erail du zakur au. Batbateko eriotz au lupuaren ondo-rengoia da. Nor izan ete-da orrelaingo gaizkillea? Ez genduan uste iñun areriorik genduanik.

Ara zer zion Malentxok berak ere:

—Bai, bai. Biozgabea ta gaizkillea izan da, benetan, zakur au orrela erail duna.

Etzekian asko neskaño xaloak zein zan alako gaizkillea. Etezakean iñolaz ere susmatu alakorik. Bestela, aopean lotuko zukean bere itza. Ordea, Agerrek eta Balendinek, bai, ba-zekien nor zan eriotz ikaragarri aren egillea ta biak ao batez zioen:

—Txalu likitsa! Gaizkille zirtzilla!

Andik orduerdi, Martin apaiz jaunarekin ixil-izketa egin ondoren, Inurritatik Zarautzera edatzen dan bidezabalek zijoan Agerre bere etxera gaugiro eder artan, izarren argipean.

VII GAUPIZTIEN ARTZULOAN

Ames bat bezain eder eta dirdaitu azaldu zan eguna. Magalondotik baratzaldean loreak ixuriz dabillen erregingai lilluragarria iduri, zetorren arpi-pitxiak noranai zabalduz. Etzekarren aurpegian, ez lausorik, ez ganduaren kutsurik. Urre lanbro ugaria zerion eguerdira zabaldu-ala. Eta berdiñik ez dun argiontzia dirdaira, ziztaldi atsegiña bialtzen zien noiz-beinka begiai belardietatik eta sastondoetatik gau-intzezko pitxiak.

Ara nola dijoazen ontzitxoak arrantzura aizeari oialak alderen alde zabaldua. Atzo baño ekarkorragoa izango al-due arrantza gizagajoak gaurko jarduna! Aukerako itxasgiroa da, agian, gaurkoa. Arrantzaleentzan izan liteken zantzurik oberenetakoa izan oi da izurdeen buruzginkazko jauzia ta olakoetan itxastxoriak erabilli oi duen bealdeko egaldia. Orrez gañera, or-emenka agiri diran urdin-une bereziak, antxoa-talde ur-azaleko ibillia erakusten digue. Onelakoetan, izaten due, noski, itxas-egaztiak gosea nun ase.

Sagastietatik garisoroetara, eta artasoroatik belardietara, jolasaldi biurriak darabiltzki, moxal irrintzilariaren antzera, itxasaldetik datorren aize bigunak. Jolasaldi orietan, artoak esku-atseginkatzen dituean, maite-ikaraldika bai'lebiltz, kulunkatzen due gerritxo lerdena ta burualdeko lorea.

Goiz-nagia astindu ondoren, sabel-irakitan suspertu da izadi osoa. Zamorro-talde ikusgaitzen otsa datorkigu nunaitik belarrietara. Aurretik alkarri itzemandak daudenen antzera, maiteberoaldiak eztenkatzen ditu bizidun guztiak, naiz zentzudun, naiz zentzunik gabeko belarkiak izan. Auxe da izadiaren ezta-egun zoragarria! Jaungoikoak ludia egin zuan lenengo egunean bezain bero dirau oraindio izadiaren erraetan maite-iradu indartsuak.

Arrigarriak dira, orratio, izadiaren gauzak! Bizidun batzuk itzaltzen dijoazen bitartean, beste batzuk bizitzara datortz une artantxe. Bizidun bakoitzaren erioak berak ere, amaika bizitza sortzen ditu! Eriotzaren ondoan bertan, bizitza berria sortzen da. Ara or izadiaren zoria! Noiz arte iraungo ete-du maite-sortze arrigarri onek? Jaungoikoak daki! Arek izadiari bizitz-arnasa ukatzen dion egunean, dana ilgo da, dana ezerez utsean ondatuko da. Bitartean, or ibilliko dira mako ikuseziñetik zilintzan, mugarik ez duen sailletan pirritaka, ludi, izar eta eguzki, zerk aizatzen ditun

jakin ezik. Bizidunak, berriz, laisterka datorkien eriotza atzeratu naiean, aitasemeengana luzatu nai due bizitza. Egun bateko lore zimel-errezak izan, ordea, bizidun guztiak!

Goiza erdiratu zan garaian, zalpardi arin bat irten zan Dorronsoroko ataditik eta zaldizaiaeren asku-zigorraren otsera, laugaina irabazi zuen zaldi biak bidezabala ta, asi baizen bizkor eutsi zioten luza-roan lenengo ibilliari.

Zarautzik Zestonara bitartean, ez du bideak aldapa-une aundirik eta asitako neurrian pirritatu ziran gupillak arañ, bideko arkoskoetan labainduz. Baña nekezagoa ta zaillagoa zan andik aurrerako ibillia. Aizarnako bideari eraso ziotenean, aurki geldia gotu zuen aztaka bizkorra, eta, maldar-erdiarñ eldu ziranean, patsetan blai-eginda zijoazen atsanka ta lurrun-jario.

Lau ziran zalpurdian zijoazenak: Libe eta Malentxo aizpak, osaba Martin eta Agerre. Malentxoren gogoaz besteko iteera ua zerbait gozatzearren, atergabeko itzjarioa zerabilkin Agerrek eta eskurakoi laguntzen zion Libek zeregin artan.

Iztun atsegiña izanda, somatu al-izan zituan izkirimiri ta gazigezak jaulki zituan, bururatu zitzaizkon ipuiñik parregarrienak ere bai. Sekulako ateraldi gaztunak ere egin zituan; baña jaio-unean bertan izoztuta gelditzen zan Malentxoren ezañetan irriparrea.

Orrez gañera, malkoak ezkotzen ziozkan begiondoak bein baño geiagotan. Alperrikakoak izan ziran egin zituen alegiñak; eta, Zestonatik Aizarnara aldapa-gora zijoazen garaian, agortu zorian zebillen Agerreren jarduna, itzalibearrean zan laister aren ipuiñen gazimiña.

Izan ere, etzion ezer asko laguntzen osaba Martinek; etzeukan, nunbait, arek berriketarako gogo aundirik. Biotza zearo naigabetu zion uste-gabeko estualdiak. Buruauste astuna bideratu zitzaion, arrano pola, gabetik goizera, gutxien uste zuenean. Eta, artean, osabidea eskuratzekeo garaian izan ezker, ainbestean. Gertatuak gertatu, ondabidetik irtetzea nolabait jaritsi ezker, gauzak esiratu zitezkean artean.

Baña bein neska maitebidean gainbera irristaka asita, nork lekike noraño lijoaken? Txinpartaren jeikikoa zan Malentxo txikitandik eta, arekikoak bear bezela esiratzeko, kontuz eta erne ibilli bearra zegon. Ba-zitekean, bestela, arek esiaren gañetik jeiki nai izatea. Gauzak astiro aztertu ta erabilli bear ziran, dana ez ondatzeko.

Esku leuna ala zorrotza bear zan estualdi artan? Nola ekin bear zitzaion arloari? Oñean ala gogorrean? Buruauste samiña, benetan! Eta, orrez gañera, nor ete-zan korapilloaren errudun? Malentxo bakarrik?

Bera ere, guraso-ordeko bezela, ez al-zan zabarkeri osoan jokatu? Neskaren ibilliak garaiz orpotik zaitu izan ba'litue, sortuko al-zitakian alaingo korapillo biurririk?

Osaba Martinen gogaien joan-etorria oneraño iristen zan garaian, atsekabeak illuntzen zion bizi begitartea; eta Agerri bere jardunean lagundu nai izan arren, leengo naigabealdiak ziztaten zioten berriro kolko-barrena, ta zalpudiaren txokora urbiltzen zan, biozparrengo oña-zea ezkutatu zairik. Bereala itzaltzen zitzaion ari ere ezpañetako irriparra.

Aizarnako eleiztorrea noizpait begiztatu zuenean, danak poztu ziran eta zalpurditik jeisteko gertutzen asi ere. Eleiz-aurreko enparantzaren itzulbira inguratzen dira kaleko etxe guztiak. Pelotan jokatzen zebiltzan mutikoak enparantzaren zalpurdia iritsi zan garaian eta, erbestearrak ikusi zituen, joko utzita, aozabalka urbildu zitzaizten umekondoak ankar-tera. Aurki azaldu ziran etxe-ateetan beste ikusale geiago ere. Olo batzuk zebiltzan aztarrika enparantzaren erdian; aruntzatxeago, berriz, zakur bi jolasean jauzika. Piano baten tintin-soñua zetorren apaizburua-ren etxetik.

Enparantzako ostatu-etxe batean utzi zituen zeramatzien jantzi-zorro ta emakume-tresnak, Lasturretako mutikoren batek gero astoan eraman zitzaizkan, eta, lau lagunentzako bazkari on bat gaitzeko agindua eman ondoren, Lasturretako bidetari lotu zitzaizkion bereala. Orduerdi bateko bidea zegoen, geinez, kaletik baserri artara.

Erritxoaren eskuialdeko soroak ebakitzen ditun bidetik igo ziran bidariak muñotxo batera ta andik Beamara dijoan bidea artu zuen. Ermo ari ziran lanean baserriarrak inguruko soroetan. Gari-metak eguzkitara zabaltzen, batzuk; besteak, artalarak abereentzako besamenka biltzen; aruntzago, berriz, segaz allurbea ebakitzen. Lanari zintzo lotuta ari ziran danak egun zoragarri artan.

Aurreko eguneko ekaitzaldiaren pean bizkar-okor gelditu ziran artok ere eguzkiari burua zutitu nai zioen. Gerriondotik kiribilduz zijoazkien artaloretan baba-aienak maiteberoaldi gartsuan, aren maite-mosua billa. Loretan agiri ziran aien orrien xangoetako kimondoak ere ta olladaren gador jaioberriak zirudien lore-pinpinak, lurrera burua makur. Jatortasun berezia egotzen dioe, benetan, artasoroak gure basoaldeari.

Orduerdiaren buruan, bidetaren okor-une bat gauditu zuen garaian, etxe billeraxoa begietaratu zitzaizen zelaitxo batean. Baselizaxoaren inguruan lau etxek zuten kabia intxaurrondo gerizpean. Iru lizarrondo zitun, berriz, elizatxoak bekoz-beko, bere egonaren zaitzale bezela.

Sarrerako burni-agazko esi sendoaren gibelaldetik luzatzen dan bolatokian, iganderoko goiz-meza entzun ondoren, bolan aritzen ziran inguru arietako baserriarrak. Goialdeko larrea zuen artaldeak ere, antxe billatzen zuen aterpea ustegabeko erauntsi-garaian. Nun aurkitu ua baño toki babesagorik? Eguterara begiz-begi sakon-unean egoteaz gañera, ezkerreko mendi-bizkarrak ezkututzen zun itxasaldeko aizealdietatik.

Zelaitxo babes au begiztatu zuen garaian, bidariak zeramatzien bideondoko sasietan zabaldua, zapi zuri lexibatuak agiri ziran eguzkitara legortzen. Oiu ta karrasika zebiltzan an inguruan mutilkoskoak txape-lera masustak biltzen. Zelaiko itzalpean, astaemeak garagarra irabazten zun bitartean, jauzika zoroak zerabiltzkin astakumeak aruntzaxegoko belardian. Eskuialdeko garmendietara joan ziran artaldeak eta, noiz-beinkako marrekaldi luzez larrealdia eten eta zintzarriari eragin-ala, bidariak begiratzeko itzultzen zuen ardiak burua.

Ezkerraldetik lenengo mallan ikusten zan etxeak Lasturreta zun izena. Etxebillera artako ardandegia zan; baña ardao-saltzeak bakarrik etzuala ezer asko ematen-da, soroko lanari ere ekin bear zitzaion zintzo, arranak ezpa'du.

Ain zuzen ere, egun artan gari-jotzen ari ziran atxebarruan, eta, bidariak etxera urreratu-ala, geroago ta argiago entzuten zuen gari-eskuteak arrixabaletan zartaka ateratzen zuen danga-otsa.

Erbestear batzuk bide-zear zetozeala barrundatu zuenean, lanaldia utzita, marandioko leiotik begira jarri ziran danak ikusmenez. Aurki eza-gutu zitun Mari Joxepa etxeokandreak etxera zijoazkionak, gaztetan Dorronsororen neskame izana baizan, eta gal-autsarentzako buruan bilduta zeukan buruzapiz bekokitik zerion izerdia atxikatuz irten zitzaizen bidariak ongi-etorrika ta agurka.

—Nolatan etorri zakizkide gaur, aurretik ezer gaztigatu gabe? Jesus, ene! Zer bazkari jarri nezakizue orain, ezpa'taukat urdazpikoa ta arrautzak besterik...?

—Ez kezkatu, Joxepa —erantzun zion apaizak—. Ez daukazu gaur guretzako bazkaria baneatu bearrik.

—Ene! Baña nere etxera bein etorriko-ta, ordun bazkaldu gabe jun? Ez, ez. Ez dizuet utziko eguerdiburuan inora joaten.

—Kaleko ostatu batean, guretzako bazkaria gaituta eukitzeko agindua utzita, etorri gera ta eguerdirako ara joateko asmoan gabiltz.

—Jesus! Baña, zergatik orren azkar?

—Beste zeregin batek ekarri gaitu, Josepa. Gure neskatxa oek biak amabost egunez zure etxean eukiko zizkizun jakin nai nuke. Emengo

mendi-aize osasuntsu au ondo letorkiela-ta, egun batzuez ementxe utzi nai ginduzke, zuk al-badezu, beintzat.

—Bai orixe! Pozik eukiko ditut! Oek neska bikañak egin zeratena! Orain urrena ikusi zinduedanean, umekondo batzuk ziñaten artean; baña emakume egin zerate.

—Nun dituzu zure semetxoak? —galdegin zion Libek.

Ara! Ementxe datortz. Jesus, ene! Ori mutur zikiña dakarre. Nundik nora ibilli ete-dira alproja gaizto oek? —eta deadarka asi zitzaien.

Baña mutikotxoak amaren deadarra baño jaramon geiago zegien an zeuden jaun eta anderetxo ariei. Zear-begiraka ta aozabalik gelditu ziran biak muki-jario ta ezpainondoak masusta-ugelduz beztuta, abarketa gorrien mutur-zuloetatik beatzak agirian zituela.

—Atozte nigana, maiteok —esan zien Libek kutunki. —Ara nolako gozo-pilloa emango diodan lenengo datorkidanari!

Bietan zarrenak bost urte-inguru zeuzkan eta Liberen eskeintea entzun arren, etzan igitu zegoan tokitik; txikiena, orde, gozoen usaira, geldiro urreratu zan eta andereñoak eskuan zeukan papel-zorrotzoa atze-man ondoren, igesegitera zijoan. Arek, baña, maiteki eldu zion; eta, lepora jasota, mutiltxoaren mukien eta zikiñaren nazkarik gabe, mosu mardul bi egotzi ziozkan matail gorrietan.

—Ene, baña, Libe! Zikinduko zaitu zearo ume orrek! —oiugin zion Josepak.

Ordurako, gari-jotzea utzita, izerdiak aurpegian itsatsi zion gal-autsa sukaldeko arraskan, ur-xaplatekoka garbitu ondoren, atadira azaldu zan Iñaxio etxejoauna ere ta danai bostekoa estutu zien banaka azpaineratik irribarrea zeriola.

Goiz asi zerate gari-jotzen —esan zion Martin apaiz jaunak.

Zearo txigortuta zeuden-da, lenbailen lan au eskuartetik kentzea erabaki degu.

Bien bitartean, marandioan lanean ari ziran mutillengana joan zan Agerre ta ariekin izketan asi:

—Mutillak, zintzo ari zerate lanean... —esan zien.

—Jardun bearko, arranotan!

—Latz-samarra da, noski, gari-jotzeko lana.

—Naiko latza; baña lana bera baño ere okerrago da bizkarretik beera sartzen zaigun autsaren eta galbizarraren errea. Nork burutu oriek ematen duen egonezin zulagarriakin.

Geldiune laburra egin ondoren, berriro ekin zioten mutillak lanari. Zepari, Leunda ta Berraondo ziran iru gazteak. Baso-lanean bezain nagi-

si, soroko jardunean ere; aizkoran bezain trebe, laiaketan eta goldea erabiltzen. Iraun aundikoak eta zaillak, naiz udako galdape kiskalgarrian, naiz neguko aintziar-garaian. Etzuen ariek egundo izan nekearen bildurrik. Lanaldia amaitutakoan, iñork soñua jo ezkerro, kriskitiñak eta anak arin erabiltzen oituak. Etzekien ariek, arrano pola, aula zer zanik; etzuen nekearen berririk. Langille bikañak ziran irurak.

Arri-txabalean azaoak zartaka zaplainean aletzen zituen bitartean, pozkiro zegokien Agerre begira gizaseme indartsu ariei. Neska batek urreratzen ziezten bizkarraldetik azaoak eta, aletu-ala, soñaren itzulaldiz artzen zituen bakoizka pillotik berriak eta iru edo lau zartako indartsutan, eguzkitara luzaroan egon dan artilea baño ariñago uzten zituen lastoak. Aitonak bereizten zitun gero eskuareaz alkarrengandik agotza ta gari-alea. Eskute aletuak, berri, sapaira jaurtitzen zituen arrika.

Ikusgarria zan mutil bikain arien jarduna. Bizkarraldean zeuden pilloa agortu-ala, urritzeko biur batekin besamenka eramaten zitun neskak azao berriak. Pozik egongo zitakean antxe Agerre mutil gazte jator ariekin alkarizketan; baña onaizkerro gainbera Aizarnarako bideari lotu bear zitzaizkon. Naiko berandu zan, ba, bazkaltzeko.

Martin apaiza bere illoben egonatzaz Mari Josepakin astiro izketatu zanean, agur egin danai, eta kalerako bidea artu zuen berriro. Irten baño len, orratio, otoitzaldi labur bat egin zuen baselizatxoaren atean.

Egongiro atsegiña zegoan itzalpe babes artan. Ez eguzkiaren kiskal-dubearrik; ez beroaren errerik. Arrizko aulkian belaunikatuta, otoitz laburra zegian bitartean, etzezakean Malentxok susmatu, toki artantxe bertan artuko zuala egun batzuez geroago, bere bizitzazko erabakirik zeatzena.

Aizarnako kalean zeuden berriro ordubaterako. Bazkalondan errialdea geldiro ikusi zuen eta; arratsaldea erdiratu-garaian, Lasturretako astazaia iritsi zanean, neskaten tresnak saskietan egoki jarri ondoren, joan, agur samurra egin zioten alkarri. Malkoz dirdirka jarri zitzaizkon Malentxori begiak. Bularpean biotza lertu izan ba'litzaio ere, etzion samiñaldi garratzagoak kolko-barrena gaindituko. Ezin zezakean itzegin Malentxok mintzo-dardaraz; ainbestekoa zan sortu zitzaion zotiñaldia.

—Osaba, errukitu zakit! esan zion arrengea erdiragarrian.

—Buruz jokatu adi, Malentxo. Al-dedan guztia egingo diñat ire alde. Ba-dakin maite aunagula. Beraz, iri geien dagokinana egingo diñagu. Ire onaren billa gabiltzan.

—Emen luzaroan uzten ba'nazue, gaxotu ta ilgo naizala deritzait.

Ukigarria ta erdiragarria zan, agian, joan-agur uaxe! Zarratzaldi bikaña eragin zion Agerreri ere neska maitemindu ta biozminduren

eskariak. Gañera, maite degun norbait etsipenean buru-makur eta apal, ezarri diogun zigorrera jartzen zaigunean, biotz legorra bear litzake, benetan, aren gogo-oñazea norberarena bezaintzat ez artzeko.

Etzuan Libek malkorik ixuri; etzuan negarrik egin. ez uste, orratio, biozpean zarraltaldirik nabaitu etzuanik. Leendik oitua zegon, ordea, biotzaren biurraldietara ta samiñaldietara. Zerk erasan zezakion orain aren biotzondoari? Au zala-ta, norbaitzuk uste zuen biotzik gabeko emakumea zala Libe; baña, bai zera! Oker zebiltzan iritzi orretan zeudenak. Beste inork baño biotzondo aberatsagoa erakutsiko zuan arek bear zan garaian.

* * *

Orain neskato biak Lasturretara dijoazen bitartean eta bidezabaleko arkoskoetan zalpurdia labainkatzen dan bitartean, irabazi dezaiegun azkenengo oei aurea ta gijoazkien Zarautzko urño zoragarria.

Ordurarte ia egunero ikusten zuen alkar Malentxok eta Zitok. Batzuetan, zerbait erosi bear zualako aitzakian; besteetan, bere lagunakin arratsaldea eman nai zualakoan, arratsaldero joaten zan Malen Zarautzko kalera ta nolabait ere beti aurkitzen zun Zitok arekin ezkutu-izketa egiteko bidea.

Beraz, aurreko astelenaz geroztik neskarekiko berririk izan etzualako, zearo artegatuta zebillen mutilla. Zer gertatu ete-zitzaion? Zergatik ez ete-zan azaldu aurreko egun bi arietan? Gaxo ete-zeguan? Ain osasuntsu ta sendo agertu zan lengo astelenean-da, nola gaxotu zitakean orren azkar? Ez, ez. Beste nunbait billatu bear zan zergatia.

Eta, buruan oldozkun oek azpikoaz gain irauliz zerabiltzkiala, aska-bide bat bakarra aurkitzen zion korapilloari. Dorronsoroko morroiari egozten zion gertatzen zanaren errua. Ijito tzar bat bai'llitz, berari asteleanean txakurra xaxatu ondoren, gero salatari dollor baten gisan jokatu zan nunbait, morroi petral ua! Txatxu aundia zan alako gizona! Gañera, morroi zarpil uts arek, bai al-zeukan arien arteko gauzetan zertan sarturik? Baserritar kaiku sastarrak zanpatu bear al-zuan bera zan bezelako gizon ikasia ta asko ikusia?

Orrelaxe berekautan izketan ari zala, kolkopean zamorro beltz ikagarri batek burua jaso zion. Aurrenengoz, ustegabe jaiotako narda besterik etzan. Orduezkero, ordea, geroago ta beltzago, geroago ta izugarriago biurto zan kolkopean sortutako zamorro nardagarria. Eta, mutillaren odolgaiztoak eta bere izaera beaztuntsuak, gainbera zeramakien ikusieziñera ta gorrotora. Nork-eta morroi txatxu arek sartu bear al-zun arien

bitartean? Kontuz ezpa-zebillen, txakur amorratua bezela jipoituko zukean.

Arratsalde artan bertan Malentxorekin nolabait itzezin bear zula-ta, Inurritzako bidea artu zuan Zitok inular aurrean. Dorronsoroko saillen mugara eldu zanean, bideari jarraitu bearrean, bideondoko arresiaren gañetik jauzi eginda, sagastira sartu zan. Luzaroan inguru-begira ibilliaz gero, zokondoko seskadiraño aurreratu zan zalantza bizian ta geldiro ta begi erne zelatu zuen etxe-ingurua. Etxeatzeko iturri-askan garbiketan ari zan une artan neskamea.

—Demorrio zko neska purtzilla! Nolabait ortik uxatu alba'neza — zion berekautan.

Etzuan izan, ordea, luzaroan zai egon bearrik. Laster bukatu zun Mikelek bere lana ta, garbiketa-ontzia meakezurrean tinkaturik zeramakiala, etxebarrenera sartu zan. Txakurraren bildurrik ez izan-da, sagastiarren muga zegoen zotaskazulotik, basakatua bezela, labainkatuz, arrastaka, etxe-ondora urbildu zan. Inork ikusi etzezan, zokondo-une batean etzanda lotu zan zelatan. Ordulaurden batez orrela egon arren, etzuan ezeren zantzurik atera. Iturriaren ur-jarioak zegoen txirrista-otsa besterik etzijoakion belarrietara.

Lurreko etzanalditik zutitu gabe, ziztuali ariñez otsegiten zion noizbeinka Malentxori. Zantzu ura entzun izan ba'lu arek, nola edo ala erantzungo ziokean; ondo ezagutzen zun neskatzak ziztu-egikera ua. Alere, baña, etzan aren erantzunik iristen. Zer gertatu ete-zitzaion? Ala, inguru-begira ernaian ezkutuka zegoala, gau-zapi beltza zabaldu zun illunak zerupean eta ludia illunbean bildu zan zearo.

Garai artantxe, Balendinek, etxeko eginbearrak burutu ondoren, bigarren arraun-aldira joateko ustean, etxetik erten eta sagastiko bidetxiurra artu zun; andik zan, ba, laburrena Lopategirako bidea. Baña, zugazpetik bideari ekitera zijoan unean, norbaitek ixilka zegoen ziztu biguna entzun irudi zitzaion. Norbaitek dei zegoela uste izan zun; baña, urratsak tinkatuta, oarki egon arren, etzan inor agiri inguru artan.

Ontan, ordea, ziztuali berriak ebaki zun aizea an urrean. «Nundik demorrio zetorkidak zantzu ori? —esan zun berekiko—. Ortixek zokondogune ortatixek datorrela zirudik.

Axeka zebilkidak norbait. Noan bertara».

Pendiz-gañetik jauzi eginda, zokondogunera urreratu zan garaian, lurretik batbatean zutitu zan mutil batekin egin zun ustegabeko oztopo bekoz beko. Illunpe artan etzun ezagutu mutilla; beraz, etzekian nor

zanik. Baña mutilla laisterka astera zijoakiola oartu zun bezain laster, besotik elduta, bertan tinkarazi zun naitaez:

—Zer dagizu emen? —galdegin zion legor.

—Zer ardura dizu zuri? —erantzun zion arek lotsagabe—. Zaitu eitzazu zere gauzak besterenetan sartu gabe.

Aurpegiz-aurpegi jarri ziran unean ezagutu zun mutilla. Nork adierazi, une arek Balendinen biozpeari eragin zion zarrazta zorrotza? Azpikoaz gain irauli zion asarreak barrunbea ta antxe bertan pizti likits bati bezelaxe lepoa biurritu ta bizkarra austea gogoak eman zion.

—Norbere etxean egin lezake gizonak nai duana; ez besterenean —jardetsi zion Balendinek asarre.

—Eta zure etxean al-da, ba, au? Zure saillak al-dira oek?

—Ez, ez dira nereak; baña etxe-inguruan zelatan dabillen napurra astindu ta uxatzeko, ez det inoren baimenaren bearrik. Aldegin zazu, ba, arin emendik.

—Orrelaxe egiten diote zaunga zakur tzarrak etxera urreratzen dan edozeini. Izan ere, zer zera, ba, zu zakur bat baño geiago etxe ontan?

—Txakur askok ez dute lotsa aundirik bear, zirtzilipurdi batzuen aurrean bekoz-beko agertzeko.

Ezkerreko besotik gogor lotuta zeukan mutilla, bitarte ontan, Balendinek, eskutik askatu ere gabe. Bultzada indartsuz lurrera jaurti zun zotz igarra bezela. Gero, berriz, eldu zion berriro besotik eta bultzaka sagasti-zeur zeramakin.

Baña mugako esira iritsi ziran garaian, mutil ziztripuak ustegabeko indarraldiz besoa askatu ondoren, gerritik aizto bat aterata, ukaldi bizkorra erantsi nai izan zion sabelondoan Balendini. Saietsean zirikatu duen katamotza baño ariñago alderatu zan, ordea, au; eta, aitzua zerabilkin eskuko muturretik atzemanaz, bizkarraldera biurtu zion besoa. Mutillari eskutik kendu zionean, sagarrondo baten gerrian sartu ta ausi zun gal-tzairu zorrotza. Ara zer zesaion, bien bitartean:

—Ez adi geien da geiago onera azaldu; bestela, egunen batean egundoko gorriak ikusi bearrean aiz, txalu ori.

Eta, lurrean oñaze-oiuka gelditu zan mutilla bultzada indartsuz ormagainetik andiko aldera bota zun ollo-luma bezelaxe; eta geiagoko jaramonik egin gabe, Lopategiko bideari lotu zitzaion.

* * *

Bein piztiaren zantzua sendu zuan ezkerreko, aren ibilliak zearo argitu ta eguerdiratzea zegokion Agerreri. Malentxoren onaren billa zebiltzan danak; danak maite zuen neska biozmindua. Baña ari basapiztiaren atzaparretan erortzen utzi baño len, erriko zurrumurruak or-emenka ixurtzen zituenak, egiak ziran ala ez, bere begiz ikusi nai zuan. Edozein bidetara joko zukean Agerre leialak ainbeste maite zun sendi artako nekatxa ederra zorigaitzean amiltzen ez ikustearren. Bearrekoa ba'zan, illargipeko gau-ibilli ezkutuan, naiz napur maltzuraren joera izan, piztiaren aitzulora bertara joango zitakian, ondamentitik neskañoa aldentzearen.

Aizarnatik itzulita, bere etxean apaltzen ari zan bitartean, zurrumurruak aintziñatik errialdean zabaldu zituanak zerabiltzkin buruan itzuliguruka. Zurrumuru ariek geldiro ausnartu-ala, asmo sendo bat sortu zitzaion. Leendik ziurki zekizkianaz gañera, areagokoak argiratu bearra zegoen.

Jendeak ziotenez, Leopoldo Vargas ori Biarritzko ta Donostiko jokoetxeko otseña izan omen zan; «croupier» ikasia. Ez omen zuan parerik ez Biarritzen, ez Donostin joko-txirringa erabiltzen. Jokoetxe orietan sartu-irten aundia zuen guztiak ezagutzen zuen garai artan gizon au.

«Eskuzuria» («Blancamano») deitzen zioten jokoetxeetan; ain zan egokia, ikasia ta besterik ez bezelakoa, joko-txirringa bere gogora erabiltzen. Etzan nolanaiko jokalaria izan bear, arekin aurrez aurre jokoan aste-ko. Aberats-izenean bizi zan aspalditik, bai Donostin, bai Zarautzen; eta, ziotenez, jokoan irabazia omen zun eskuarteko dana. Atera ortik nolakoa izango zan piztitzar au, jokoetxeetan biltzen diranen artekoetan lenengo-ena ta nagusiena izateko.

Donostiko jokoetxean zerikusi aundia zeukan jaun batek eramane zun Eskuzuria Biarritztik ara; bere jokaldietarako lagun ikasi bat nai zuan, ba, arek. Alkar-artuta ibilli izan ziran, arrezkero, gizon biozgaldu ariek biak. Gainberako zeregiña zan, orrela, jokoetxera zijoaken buruarin oitugabeak zearo lumatzea. Nun aurkitu zezakeen gizon ariek biak urte-iturri oberik? Orduezkero, egunetik egunera zabalduz eta ugarituz zijoan Vargasen eskuartea.

Garai ontan azaldu ziran Donostin Zitoren guraso gazteak. Madridtarrak ziran eta senarrari Ministerioan ematen ziozken udaldiko oporraldietan, Donostira joaten ziran. Apainkeriak eta lasainiak zoratu ta zerabiltzkin senar-emazteak. Atsegin-bizitzari burua lotu zioten ezkerreko, aundizkien neurrian bizi nai izan zuen; dantzaldietan eta jaialdietan erakutsi nai zuen burua noiznai.

Eta jakiña! Ministerioko alogeraren etorria, etzan orrenbesteko zorakerizko ibilliari eusteko lain. Legezko etorriak ematen dunaren gañetik ibiltzen asi ezkerro, goiz edo berandu, laster azalduko ziran zuloek nun edo nun. Orduan sortu zitzaizten sanar-emazteai sekulako estuasunak eta itobearrak!

Jokoetxera joan zan egun batean, Vargasen eskuetan erori zan gizon ua. Eskuartean zeramazkin diru-pitiñak zearo galdu ondoren, estuasun larri artan, erokeri galgarri artan, bere etxeko tresna ta eskuateko ondusun guztiak jokatu zituan itxumustuan zoroak. Eta burutik oñetaraño oro lumatu zutenean, ollo zapogorriaren antzera, irten zan jokoetxetik burumakur eta biotzillunik. Arrezkero, etzuan iñork jakin arenik geien da geiagogo. Norbaitzuk esan zuen Zurriolako ugin-lertokian galdu zula bere burua; besteak, berriz, erbestera igesegin zula. Nolanai ere, etzun iñork izan aren berririk egundaño.

Semetxo batekin gelditu zan aren emazte Ester, ezertako eskuarterik eta etorririk gabe. Ogetalau urte zeuzkan eta emakume ederra zan. Ester au zan bezelako emakume apainzaleak eta atsegin-zaleak etzezakean luzaroan iraun larrialdi estu artan gaiztobidera jo gabe. Vargas biozgalduaren atzaparpean oldartu zan eta jabe bezela agindu izan zion aurrerakoan. Eskuzuriaren eskuatea lasaitzen zijoan neurrian, agertu izan zan Ester gizartean; geroago ta apañago, geroago ta bitxiztatuago ta dirdaitsuago.

Etxeoin baten jabe egin zan lenengo Donostin; jauregitxo bat esku-ratu zun gero Zarautzen. Alargun-izenean agertzen zan nunai; baña ixilpean eta kolkopeko ezkutuan gorde izan zitun beti bere bizitzazko goraberak.

Iñork ezer galdetu ezkerro, beste zerbaitera joko zun ezari ezarian, eta kito. Zito bera ere, bere amaren bizitzazkoen ezjakin osoan bizi izan zan. Sendi aretako adiskide min bat bezela azaltzen zan berriz, Vargas.

Donostiko jokoetxean artueman aundia zuten jaun batzuk, beste jokoetxea eraiki nai izan zuen Zarautzen, udaldian ara joaten ziran aundizkien babesean. Orretarako bear zan beste diru batu zuenean, etxe berriaren oinarriak jarri zituen bidezabalaren oiñean. Ontan, baña, Primo de Rivera bakar-agintaria jabetu zan indarrez Españaiko agintearetzaz eta joko ta jokoetxeak galerazi zituan zearo.

Ordea, jokoetxe guztiak itxita zeuden garai artan, luzaroan iraun zun Zarautzko jauregi aberats batean ezkutuko jokoetxe batek. Vargas zan ixilleko jokoetxearen jabe. An biltzen ziran gabero udalditar aundizki batzuk eta jokoetxeetara inguratu oi diran gizagaldu sabelzuri batzuk ere.

Gaberdiaren buruan, berezibiletan (en automóviles) joaten ziran Donostitik piztitzar batzuk eta Vargasen jauregian, gau-dantzaldi ta gaujaialdien izenean, joko-txirringari ekiten zioten gela ezkutu batean urrengo goizalderarte. Jaialdi ariek alaitzeko, Donostitik bertatik eraman izan zituen bein baño geigotan neskagalduek ere. Dantzaldi lizunai loturik, edari moskortien laguntzarekin, atsegin-bizitza eroari burua emanda ibiltzen ziran egunsentirarte gizagalduek ta emakume galdu ariek. Sarritan joaten zan Zito ere jokaldietara Vargas piztitzarraren bebesean.

Oldozkun oek zerabiltzkin Agerrek ausnarka aparti-bitartean eta, bere lagun bategandik ixilpean entzun zitun gauza arrigarri ariek, egiak ziran ala ez, bere begiz egiztatzeko gogoa sortu zitzaion. Etzan ordea, gauza erreza artzulo artan sudurra nolanai sartzea. Oso ezaguna izan ezik, etzioken iñori aterik zabalduko.

Apalondoan, apain jantzita, kapela arturik, kalera irten zan bere adiskide udalditar baten billa.

Zaragozan ikasketak egin zituan garaian ezagutu zuan udalditar ura ta, arrezkero, adiskide ona izan zun. Bere kolkopekoak azaldu lezazkion ari bildurrik gabe; ain zun arek izaera zabala ta onbera. Aregandik zekizkin Vargasen bizitzazko gorabera guztiak ere.

Kafe-etxean egoten zan adiskide ori egunero apalondoan gaberdirtarte, ta araxe zuzendu zan Agerre. Etzegon, artean, an udalditarra; baña andik asko luzatu gabe, atea zabaldu orduko, Agerre begiztatu zuenean, besozabalka ta agurka urreratu zitzaion. Egia esateko, nai baño ere obeto zetozkion gauzak Agerreri; eta zioa bideratu zitzaion bezin laster, ezariezarian, Vargasen egiteetazko gaia atera zun.

—Geroago ta jende geiago zijoak etxe orretako jaialdietara —jaulki zion ixilpean udalditarrak—. Gaur esan didatenez, aspaldian izan duten jaialdirik aundienetakoa izan ziaten atzo. Amar neskaxa ekarri omen zizkiten Donostitik.

—Ikusgarriak izango ditu, orratio, jaialdi oriek —erantzun zion Agerrek, zetorkion bidea buruzkatuz—. Ainbeste edari gozo, emakume ederrak, dantzaldiak.

—Ikusgarriak? Etzegok emen alako eguras-biderik iñun. Iru edo lau bider izan nauk ni ere; baña kontuz ibilli bearra zegok. Gutxien usten duenen batean, errizaien eskuetan eroriko dituk goiz edo berandu legetik atezko ibilli ortan.

—Ni ere joango nindukek pozik egun batean, zernolako atsegiñaldi zorabiatzalleak darabiltzkiten ikustearren. Ez al-dek ik adiskide aundia Vargas ori?

—Bai. Aspalditik ezagutzen dit. Orren Donostiko ibillaldiak ere ondo ezagutzen dizkit.

Eta berriro ere, Vargasen ibilli narratx nardagarriari eraso zion udal-ditarrak. Ordurarte ajolagabe entzun izan zitun Agerrek zizkamizka ariek guztiak; baña oraingoan geldiro ta arretaz luzatzen ziozkan belarriak aopera, itzik ez galtzarren.

Andik orduerdi batera, bekokialdea untzez estalita zeukan jauregi baten aurrean egin zuen geldiunea adiskide biak. Ixillik zegon etxea illun-pean, inor bizi ezpa'litz baño areago. Ezkutuko txirrin batetik udalditar-rrak egin zuan deira, otsein batek txokondoko leiatilla zabaldu zun. Arek izen-txartela eman zionean, leiatilla itxita, barrualdera ezkutatu zan otseña. Geroxeago, ate nagusiaren zirriku batetik sartu ziran biak etxeba-rrura. Arnabarrezko eskillara-buruan, Vargas bera zegokien zai. Egoki ta bero agurtu zituan jaun sartuberri aiek.

Gizaseme bezela, gizon jeikia ta atsegiña zan. Beltzez jantzita zego-an. Jantzi beltzaren ondoan, zan baño ere zuriagoa zirudin aren aurpegi-ko azal zurbillak. Burutik oñetaraño aztertu zun Agerrek gizon ura. Geldiro itzegiten zun, itzak kolkopetik irten nai ezpa'lio bezela. Itzak eta ibilliak arduraz neurtzen zekian, gizon arek.

Arenik oargarriena, ordea, begiratu zan. Betule beltzen azpitik, gal-tzairuaren zatzada zorrotza zegioen begiak. Aiztoa bezela sartzen zan aurpegian aren begiratu sakona. Gogo-indar aundia dute au bezelako gizonak. Nornairen gogoa menderatzeko laingoa ba-zan begiratu azter-tzale ua. Sugearen aurrean txoriñoak izan oi duten zorabialdia sortu bear, noski, gizon aren joerak gogo-ergeldun edozeini.

Eskillara-buruko aretoan zeuden oialezko jarleku ankazabaletan ese-rita, izketan jardun ziran bitartean, aruntza ta onuntza gelditu gabe zebi-llen atea ideki zien otseña, zurruna baño zutiago ta tenteago, zerbaiten zai bai'lego. Aretoa ezker-eskuitara mugatzen zuen arnabarrezko abetxo baten ondoan, iru zaldun ari ziran alkarrizketan, sapaiko argiontziak zabaltzen zuen argipean.

Ordulaurdeneko izketaldiaren ondorenean, ezkeraldeko ibilbide estutik gelatxo ezkutu batera sartu ziran gure gizonak. Ateak egin zun otsera, erdiko mai biribillaren inguruan eserita zeudenak, burua itzuli zuen zijozenai begiratzeko. Begiratu azkarrez aztertu zitun Agerrek gela-txoa ta bertan zeuden danak.

Gorritzta zan ormak estaltzen zitun papera; urdiña, berriz, sapaetik zetorren argia. Maiburukoak zeragizkion eragiñaldietara, zipotea baño

ariñoago zebillen mai-gañoeko txirringa gelditu ere gabe; ta, biraldi bakoi-tzean, ermo zorrozten zituen danak begiak.

Emakume batekin eskuz-esku, zaldun gazte bat ari zan jokoan, Agerreri buruz-buru. Aurpegi biribil beltzerana zun, ille beltz dirdaitsu-a, begi sakonak eta iketzez egiña zirudin ezpaingano beltzuneak. Sua zerion gizon ari alde guztietatik; arabiarra zala esan bear azalari ta okotzari begiratu ezker.

Gaztea ta kilikagarria zan, agian, arekin jokoan ari zan emakumea. Leendik ezagutzen zun Agerrek emakume ua. Zarautzko jatetxerik one-nean zegon eta, udalditarrek ziotenez, Floridako kondearen emazteordea zan. Onen atzealdetik jokalariei begira zegokien emakume pantzetar ille-gorriak, begiraldi luze ta kiskalgarrian biltzen zun jarrairo aurreko zaldun gazte arabiar-antzekoa.

Beste iru zaldunek osatzen zuen ezker-eskuira maibira dana. Mefistofelesen antzirudia berbera zan ezkeraldeko agura buruzuri, sudur-kakoduna. Txinpartak bezela zebiltzkion begiak betzulo sakonetan dirdirka; aurpegia margul eta eskugain argaletan zaiñak agirian zitun, zugaitz-zuztarrak bezelaxe.

Bestaldetik zegon zaldunaren izena, berriz, jokoetxeetan sarrera aundia zuten danak ezagutzen zuen. Ez omen zekin inork nundarra zanik, ez nundik nora zebillenik ere. Iru edo lau izkuntza zekizkin gizon onek eta egaldi azkarrak egiten zitun toki batetik bestera. Gaur Zarautzen bazan, biar Donostin izango zan, etzi Biarritzen, etzidamu, berriz, Montecarlon edo urrutirago oraindio. Egunez etzuan arenik inork ikusi-ko; gaupiztia zan. Azkenik aitatu oek danak geroago jokoan sartzeko zai zeuden: goizaldean azaltzen ziran ba, jokalaririk purrukatuenak.

Une artan, txirringaren zaitzale bezela maiburuko zegoana, irakur-learen ezaguna da: Zito berbera. Arek zerabilkin joko-txirringa ta, jokaldi bakoitzean, diruaren banaketan, euneko erdi bat kentzen zion irabazleari. Jokoak dun irabazirik garbiena auxa da: jokoetxeak kentzen dun orren-besteko au. Ez du irabazi onek, ez lakarik, ez makarrik. Gari-jotzalleen-gandik gari-alea bezain dirdaitsu joaten da irabazi au.

Jokaldi batzuetan dirua aruntza ta onuntza ibilli zan arren, azkene-rako, zaldun gazte beltzeranaren eskuetara jun zan dana. Jasoaldi bakoit-tzean, begi-irriño atsegiña bialtzen zion emakume illegorriak. Alako batean, eskuarteak zearo garbitu ziozkanean, jokoa utzita maitik jeiki zan emakumea ta ondoan zegokion pantzetarrari esan zion:

—Nekatu naiz oraintxe. Goazen dantzara.

Eta emakume biak joko-gelatik irten ziran. Ordurako pianola baten soñua entzuten zan alboko aretoan eta, lipar batez geroago, solairu dir-daitsuan oiñak irristatuz, dantzaldiari ekin zioten emakume ariek. Zaldun eta emakume geiago ere urbilduz zijoazen ixilka aretora. Ondorengo, iskanbilla geroago ta gorago zijoan, aizealdiak astintzen dun itxas aundi-tua bezela.

Emakumeak jeiki ziranean, Agerreren lagunak jokaldi batzuk egin zitun; baña bereala aspertu zan eta zutitu zanean, bere jarlekua ari eskeñiz, galdegin zion:

—Jokatu nai al-dek, Agerre?

—Tira, ba. Jokaldi bat bakarra egingo det, jaunak. Orra or ogei ogerleko.

Larogei ogerleko irten zitzaizkion jokaldian ustegabe ta jaurti zioz-ken diruak jasota, ordurako sartu ziran zaldun jokalariai tokia ematearren, jokogelatik irten ziran lagun biak. Larogei ogerleko ariek, Zarautzko gaxoetxeari utzi ziozkan biaramunean.

Agerre ta bere laguna Vargasen etxetik irten ziran garaian, sorgin-dantza zirudin jaialdiak. Ango ijji-ajaja! Ango oiua! Ango erokeria! Emakume tzar emegalduen besoetan burtzoraturik zebiltzan batzuk; bes-teak «Champagne» zorabiatzallearen indarrari eutsi eziñik; arago, berriz, joko-txirringaren aurrean alkarri nola narrua kenduko. Eta, adiskide ize-nean, alkar agurkatzen ziran basatxakur ariek danak! Bakanak dira, bene-tan, gizadiaren gauzak!

Atea irabazita, iskanbil artatik aldendu zanean, alderen alde zabaldu zun Agerrek bularra arnasa ao betean artzeko, pozaren pozaz. Dorronso-roko sendiari zion maitasunak eraman zun gau-piztien artzulo artara ta, bere zeregiña bete ondoren, gau-aize ozkirriak aurpegia jo zio-nean, atsegin-zarrazta gozoak zirikatu zion biozpea adiskide leialari.

VIII

ESKALE MALTZURRAREN ESKUETAN

Amorraldiz itxututa gelditu zan Zito, Balendinek sagastiko ormagai-netik bidera jaurti zuanean. Al-izan ba'lu, an bertan emango ziokean jipoiaren ordaña morroi lotsagabeari. Zapotzar bat bezelaxe zanpatuko zukean oinazpian urde zikiña. Nola, ordea, ari eraso? Nola azpiratu gizon ua? Irakitan zebilkion barrualdean odola; baña, bere ezinezean, besteren sailletik arrikatu ta uxatu duten zakurraren antzera, aldendu zan andik illunabarraren magalean buru-makur.

Etzuan, ordea, gelditu nai baserritar zarpail ari nolabaiteko ordañik eman gabe. Eta erantzun ori lenbailen egiztatzeko bidearen billa ibilli zan gau osoan kezkatu ta urduri. Beti bereakin irtetzen oitua zegoen txikitandik eta orain ere ala nai zukean. Baña, nola egotzi zigorra morroi txaluari? Onela, buru-barnean oldozkunak sortu ta itzali zebiltzkiola, odolaldi kis-kalgarriak sutzen zun berriro burutik oñetaraño. Geroago ta gorrotaga-riago azaltzen zitzaion uaxe! Nork-eta, morroi sasar arek oinperatu bear! Nork-eta ijtotzar arek makilkatu bear!

Baña, edesti arrigarri onen ariari jarrai baño len, irten gatzazkion bidera irakurleak onaizkero kolkopean zirika darabilkin galdera bati. Egiazkoa al-zan Zitok Malentxori aitortzen zion maitasuna? Ala, katuak atzapparretan sagua jolasean darabilkianean bezelako maite-jolasa besterik ez ete-zan?

Egia esan, lenengoz alkarrekin izketan asi ziranean, leendik beste neska askoengana urreratu izan zan bezelaxe, juan zan Zito Malentxogana. Eiztari bezela, alegia. Baña tolesik gabeko neska ua, basa-katuaren atzapparretan usakumea bezela, mutillaren eskuartera azaldu zanean, zan bezain sutsu jokatu zan lenengo egunetik eta leiarra bezain garden erakutsi zion biotzondoa.

Beraz, biozgabea ta ankerra bear zukean alako neskarentzat erruki-rik ez izateko, usakume arentzako maitasunik ez izateko. Eta ibilli ta ibi-lli, zer gertatu zitzaion? Berak zabaldutako sarean erori eiztaria. Maitemiñak jo zion biotzondoa.

Au zala-ta, aurreko egun bi ariek ezker, Malentxoren berririk izan etzualako, buru belarri eginda zebillen. Zer gertatu ete-zitzaion neskari? Nora ezkutatu ete-zan? Egund biz lenagotik ain gartsu ziraun maitasuna,

nola itzali zitakean goizetik gabea orduko? Ez, ez. Etxe artan morroiaz gañera, beste areriores bat ere irten zitzaion, noski.

Zori ontan, arterañoan umekieretan ibilli zala-ta, gizon egiñari zegokionez, arloa buruzkatzeko asmoa artu zun. Malentxoren gogoak bere alde ziraun bitartean, erreza ta gainberakoa zerizkion gañontzekoa-ri. Ain oitua zegoen bere burukeri guztiak indarrean aurrera ateratzen. Bein aldarte txarrak jo ezker, etzuan arek egundo atzerakarik egingo. Oraingoan ere bereakin errez irtengo zalakoan, artutako asmoa lenbailen egiztatzea erabaki zun. Kasaarin uts arek, ordea, etzeekin ortarako norekin eta nola jokatu bearra zeukanik.

Erregeseme bat bezain dotore zijoan Zito urrengo eguerdi-aurrean Zarautzik Iñurritzara. Etzebillen, aurreko egunetan bezela, ezkutuka ta zelatan. Bide zabaletik Dorronsoroko atadira iritsi zanean, ezpaian eta zalantzan ibilli gabe, burni-sarezko ateburuan zegoen ezkillari lokarritik eragin zion deika.

Garai artan, etxeatzeko gerizpean eserita, alkarrekin izketan ari ziran osaba Martin eta Agerre. Aurreko egunean ikusitakoen berri zemaion onek apaizari. Berri arien aurrean, erabaki zeatzak artu bear ziran; etze-goan aikomaikoetan ibiltzerik. Nola utzi ainbeste maite zuen Malentxori basapizti gaizto arien atzaparretara joaten?

Eta, alkarizketan ari zirala, gutxien uste zuenean, Josebe etxeko-andrea urreratu zitzaion arinka, eta zerabilkien izketaren aria etenaz, ara zer esan zion bere anaiari:

—Martin, zure billa dator mutil gazte bat. Zurekin itzezin nai omen-luke.

—Zein da?

—Ez det ezagutzen. Oso apain jantzita dator; udalditar bat dirudi.

Susmo azkar batek ziztatu zion Agerreri begitarrea-ta, etxekoan-dreari galdegin zion:

Beztaka ta zimel bat al-da mutil ori? Zenbat urte ete-ditu?

—Bai, beltzerana ta giarra da. Ogetabost urte baño geiago ez ditu izango.

—Arranopola! Oker ezpa'nabil, Malentxoren ondoren dabillen mutila berbera dek, Martin, billa datorkikana.

—Mutil ori gure etxera? Zer erantzun dion, Josebe?

—Zurekin itzezin nai lukeala esan didanean, ezagunen bat dezula-koan goiko gelara eraman det eta an itxedoteko esan diot.

—Eta sartu egin al-da lotsagabe ori? Zer nai ote-du?

—Oa, Martin, eta gauzak argi ta garbi esaizkok. Ementxe egongo nauk zai, zuek amaitu arte.

Barrenaldetik barbarka zetorkion aserrealdia gaudituta, Zitoren billa joan zan apaiza. Apaiz-jantziaren sakeletan eskuak sartuta, etxeba-rruko itzalean ezkutatu zan bereala; baña bestaldetik zetorkion argi-illu-nera, etzan zearo itzali gizaundiaren irudia, arik-eta ibilbidea okertu zuan arte.

Asarrekaizta zan Martin jauna ta norbaitek asarrerako bidea eman arren, etzan aren eraso, iparbeltzarena bezela, azpikoaz gain batbatean iraultzen zanetakoa. Eroapen aundiko gizona izan.

Eroapen ori, orratio, etzetorkion jatorritik. Ipurterrea izan zan gaz-tetan; aitz-gañetik oldartzen dan ur-parrasta bezelaxe zijoakion noiznai asarrealdia bularpetik. Baña urteak erakutsi zioten eroapenaren jakintza. Labean astiro erregorritzen dan ogi-azalaren antzera, umatu zan gizon onen biotza. Alaere, ordea, barrendiko iraduari atea oro zabaldu ezker, gainbera amilduko zitakion asarrea. Indarraldi zeatza egin bear izaten zuan oraindior ere, noizikbein, bularpean pizten zitzaion sualdiari eutsi ta itzaltzeko.

Atalasean-barrena sartuta, atearen gibekeko maratillari eragin bitar-tean, alegin gorriak egin bear izan zitun biozparrendik zijoakion asarrea esiratzeko.

Gela nagusiko atea ideki zuanean, ormatik exegitako argazki bati begira zegoan Zito zutik; eta, atea egin zun otsera itzuli zanean, gizon biak bekoz-beko gelditu ziran. Olakoetan gertatu oi dana, gizaundi aren aurrean, zan baño ere txikiago ta aulago zirudin mutillak. Lenengoz barrualdetik irten zitzaion iradu indartsuari erantzunaz bere asmoa egiz-tatu izan ba'lu arek, etxera ustegabea sartu zitzaion piztia, lasto igarra baño ariño, jaurtikoz zuekan leiotik beera.

Zito, ordea, gizaseme bikain aren aurrean etzan berealakoan kikildu. Belaxka itxurakoa izan arren, etzan braust batean adorea ta ausardikeria galtzen zituanetakoa-ta. Atearen otsera itzulita, apaizari bekoz gelditu zan bezain laster, aintzinako adiskide izan ba'lu, bostekoa luzatu zion agur-tzeko. Arek, orratio, sakeletik eskuak atera ere gabe, gela-erdian zutik, mintzo legorrez, galdera au egin zion:

—Zerbait nai al-dezu nigandik?

Kilikagarria zan, benetan, gizon aren itxura. Mutil ausardiaren ado-rea ondatu zorian zan orduantxe. Atzekoz aurre zearo nasitu zitun itzegi-teko zeramatzkianak. Azken-txanda eman zionari, lenengoz belarritik elduz, ara nola asi zan mintzatzen belauin-ikaraka:

—Bildur naiz egunen batean zuen morroi lotsagabeakin burrukaldi gorrien bat izango ez ete-dedan. Olakorik gertatu baño len, zuri adierazi nai izan dizut.

—Zer lotsagebekerik egin dizu, ba, gure morroiak?

—Atzo makillatu nai izan ninduan; eta, nik utzi izan ba'nio, makillatu ere egingo ninduan.

—Ez nekin ezer. Zertatik sortu zitzaizuen asarrealdia?

—Zuen saillean nengoalako, zartakoka bialdu nai izan ninduan sagastitik. Ez det uste zuengandik orrelako agindurik artu izango duanik.

—Ez. Guk ez diogu agindu iñor makillatzekorik; baña arritzekoa da gure morroia dan bezelako gizon benak, ezer geiago gabe, iñor jotzea. Galdegingo diot gero zergatik jokatu dan orrela.

—Beste zerbait ere ba-nekarkin esateko. Malentxoretzaz itzegin nai nizuke.

—Malentxoretzaz? Nor zera, ba?

—Aren senargaia.

—Malentxoren senargaia? Noiztik?

—Aspalditik. Eta orain egun oetan aren berririk ez dedan ezker, norabait joan ete-zaidan bildurrez, nun dagon jakin-naiz etorri naiz.

—Arrigarria da, noski, gizon zentzundun batek, gurasoen baimenik gabe, neskata gazteño batekin gauzak ain burugabe erabilli nai izatea. Malentxok bere osasuna zaitu bearra dauka luzaroan, beste ezertan naastugabe. Emendik urrutira joana da.

—Auxe izan da, ba, ni onera etortzearen zergatia. Aspalditik Malentxo egunero ikusten oitua nago-ta, arenik ez dakidan ezker, biozpetik indarrez zerbait kendu diatela esango nuke. Ura berriro lenbailen ikustearren, mendiak, maldarrak, leizak eta itsasoa bera ere zearkatuko nituke. Neke aundiagoak ere jasango nituke oraindiko arengatik. Ain zale-tua nago aretzaz.

—Naiko lana ba-du orain Malentxok luzaroan, bere osasuna zaitzen. Bitarte orretan, ez du bear beste kezkarik. Aztu egitzazu arekikoak. Aztu ezazu aren izena.

—Ikusi ezpa'neza, ere, ez al-nezakio idatzi, beintzat? Nola bizi nita-ke aren berririk gabe? Nola nebilke arekiko artuemanik gabe? Errukitu zakit, jauna!

—Baña, zer egin nai zenduke Malentxokin? Gauza oek ez dira txepelkerian erabiltzekoak. Edota, astia ematen zabiltza; edota, bestela, Jaungoikoak agintzen dun erara, eraman nai dituzu gauzak. Malentxo,

ordea, gaztegia da oraindiko ezkontzeko. Oraindik ez du olako buruaustetan sartu bearrik.

—Eta ez al-du ezer balio, gure arteko maitasunak? Berak maite nau; eta nik ere maite det. Ez al-da ezertarako alkarrentzako degun maitasun ori? Ez al-gentzake sendi bat egin...?

—Bide orretara jo ezker, gizonak burubide zeatza bear du. Sendi baten buru izateko, nolabaiteko irabazia ta etorria bear dira. Ogibiderik bai al-dezu? Nola bete ditzakezu, bestela, sendiburuari dagozkion egin-bearrik larrienak?

—Ogibiderik izan ez arren, nere amak eskuarte ba-du. Nunai bezain ondo biziko litzake Malentxo gure etxean. Nere amak ere ondo artuko lukela uste det.

—Zertan jarduten zera? Zer lan egiten dezu?

—Ez daukat lanbide jakiñik. Ordea, ez det bear ere lasai bizitzeko.

—Baña, gizartean ainbeste bider gertatu izan danez, zure amaren laguntzarik gabe bizi bear ba'zendu, zertara joko zenduke? Zein bizibide aukeratuko zenduke?

—Nola gertatu leikit olakorik? Orain bizi geran bezela bizitzekotan, ez det lanik egin bearrik.

—Gure etxean, berriz, bear izan edo bearrik ez izan, noiznai lanegiten saiatzen ikasiak gera. Malentxo ere, berdin. Beraz, nere illobarentzako izango danak, gizon egin bateri dagokionez, bere eskuko lanez sendiaren ogia irabazteko laingoa izan bearko du. Arterañokoan, ez buruan ames zororik erabilli. Orrez gañera, gaztegia da Malentxo oraindiko olako gauzetan buruausteak bilatzen asteko. Gauza oek astiro ta burubidez aztertu ta erabilli bearrekoak dira.

Eta azkenengo itz oek garratz-antzean jaulki bitartean, ate-kisketari eraginda, gela nagusiko atea alderen alde zabaltu zuan, Zitoren erantzunari itxogin ere gabe. Zer erantzun eman zeiokean, gañera, gizon zeatz aren itzari? Eskuan jira ta bira zerabilkin kapela jantzi, ta andik lenbailen ertetzea beste biderik etzuan izan. Erauntsiak tximukatu dun ollaskoa bezelaxe irten zan etxe artatik.

Etzitzaion iruditu apaizari mutilla, leendik uste zuan bezin nardagarri. Etzirudin biotzondo txarreko gizona. Baña ikaragarritzko leiza zegoen Maitearena jauregian bizi zan senditik Dorronsorokora. Mutil arek izan zun azkeratik, Libek eta Malentxok izan zuen azkerara ere, bitarte aundia zegoen. Gizartean ezerk alkartu e'lezaken bitartea dago Jaungoikoaren aginduen begiramenean beti bizi izan diranetatik, Aren legeak ausita, nolanai jokatzen diranetara. Nola aztu zezakean gizon zentzundunak izu-

garrizko bitarte ura? Mutil ua bear bezela, Jaungoikoaren bildurrean, azia izan ba'litz, emaitz ederrak eman lezazkion, bearbada, biotzondoak. Gizona, ordea, dan bezela buruzkatu bear da gizartean; ez beste azkera batekin izango litzakean bezela.

Dorronsorotik Zito irten zan garaian, eguerdiburua zan eta, an egin zizkoen eskariai makurtuz, bertan gelditu zan Agerre bazkaritan. Atadiko mats-aien aberatsaren gerispean egin zuen eguerdi artako bazkaria. Gaurko gizartean ez dira noiznai eta nunai aurkitu gentzazkeanak adiskide leial eta zintzoak; baña, bein orrelako bat azaltzen zaigunean, oso atsegiña izan oi da nornairentzat, kezkaldietan batezere, maiaren ondoan biotzondokoak alkarrekin maitekiro erabiltzea. Atsegingarria izan zitzairen, agian, Dorronsoroko atadian bazkaldu zuten guztiai jatordu-bitarteko izketaldia. Biotzak itzegiten zuen, ba, danen agotik ezertariko gandurik eta estalkirik gabe.

Bien bitartean, berriz, orduerdi batez lenago erregeseme bat bezain arro Dorronsoroko atera azaldu zan gazte apaña, gozoen ordez pipar gorritz ezpainondoak igortzikatu diozkaten umekondoa baño erreago ta zitalago zijoa Inurritzatik bere etxera. Goizean arek uste izan zun, bera zan bezelako zalduntxo aundizkia, agurka ta bizkar-auspezka artuko zuela baserri artan. Baña sutondoko epelean lotan dagon katuari baño areago erori zitzaion burura apaizagandiko ur-parrasta otza.

Bere zori artan, beti bezela bere burukeriakin aurrera irtetzeko zein bidetatik jo zezaken asmatu eziñik zijoala, ondartzaburutik bere etxea begiztatu zuan garaian, eskale batekin egin zun oztopo bidean. Eta une artan bertan, deabruak asmo berri gaiztoa aizatu zion begitartera.

Alkarren ondoratu ziran garaian, eskale zarkinak esku-luzeka soroski-zerbait eskatu zionean, zalduntxoak itaundu zion.

—Ondo ezagutzen al-dituzu inguru oek?

—Inguru oek bakarrik? Baita Gipuzkoa osoa ere zearkatuko nuke begi-itxian utsik egin gabe.

—Tira, ba. Zu bezelako gizon bat bear det agindu bat egiteko. Zure lanaren ordez diru-mordoxka bat emango dizut. Nai al-dezu?

—Dirua? Orrexen billa ta eske ezpa'nabil, ba, beti?

—Ez da zailla eginbearra; baña ixilpean eta erne bete bearrekoa bai, ordea. Nai al-didazu egin agindu ori?

—Ixilpean erabiltze orretzaz ez dago zer esanik. Amaika ixilpeko badira leen ere nere kolkopetik irten gabe. Beraz, agindu ori nik egin nezakeana ba'da, lenbailen beteko dizut.

—Orretarako, ordea, astiro itzegin bear dizut. Gaur illuntzeko bedezartzetan »Ximela»ren ostatuan itzegingo degu. An emango dizut zure eginberraren berri. Itxoidazu antxe, esan dizudan orduan.

Azkenengo itz oekin eten zun Zitok eskalearekiko alkarritzeta; baña, joakeran, ogerleko bat jarri zion eskuazpian bigunki. Zillarraren dardai-aurrean erdizoraturik, txapela erantziz, buru-makurka agur-egin zion eskaleak zalduntxoari.

Andik geroxeago, bidearen okerrunean Zito ezkutatu zaneke, bi edo iru jauzi egin zitun agureak pozaren pozaz eta, goruntz arrika jaurti ondoren, eskuazpian bildu zuan berriro ogerleko dirdaitsua. Ostaturako bidea artu zun bereala. Eguzki kiskalgarri arek igarri zorrotza ematen baitzun eta urdalla ere zerbaiten eske zebilkion zulatu miñean.

«Antzuela» deitzen zioten nunai ezizenez eskale ari. Etzan inguru arietan gizon ua ezagutzen etzuanik, iñor. Baseriz-baserri ta mendiz-mendi eskean zebillen bitartean, kanta-papelak saltzen ziezten mutillai ta neskatai. Orrez gañera, berak kantatzen erakutsi. Auots garbia ta atsegiña zun eta ezpañetakoaren soñuakin laguntzen zitun gaienean bere kantak.

Alai ta pozkiro artzen zuen gazteak Antzuela eskalea. Izaten zan oiua ta zantzoa ta parre-algara ugari gizon ura zebillen tokian! Batezere, neska gazteakin artueman aundia izaten zun; eta, irakurle, ixilpean gordeko ba'ziandu ezkutu au, ateraldi lotsagabeak egiten ere oitua zegoala esango nizuke.

Alaere, ordea, ausardi samarra izan arren, maitekiro artzen zuen alde guztietan. Maite-aginduak alkarri bialtzeko ere etzuen gazteak beste iñor nai izaten.

Jaioteritik zetorkion ezizena; baña gutxitan joaten zan bere errira. Senditartekoen batzuk ba-zitun an eta, ikusten zuen guztietan, asarre bizian erasotzen zioten. Au zala-ta, gogaitkarri zitzaion, benetan, bere jaioterriko egona.

Baño au izan ezik, beste Gipuzkoako erri guztiak ilero ikusten zituan. Gaur itxasaldean, biar legorraldean; orain beterrian, urrengoan goierin; gelditu ere gabe zebillen beti aruntza ta onuntza, atzealdetik bere kantuekin poza ta alaia ixuriz.

Etzan, artean, oso zarra; baña naiko zarkindua zegoen eta egunetik egunera agura-itxura izugarria artzen zijoa. Neguko bustialdiak eta sapaletako lasto-arteko egonak, etzioten osasunerako on aundirik egiten; baña onaizkero, eskeari utzi ezkeru, nora jo zezakean...?

Iñurritzako sagardotegi batean bazkaldu ondoren, illunaurrean, oinak arrastaka ta bere paperak galtzarpean zituala, Zarautzerako bidea artu zun. Bideko ibillian ain zarkindua ta baldartua zirudin gizon ura, zearo itxura-aldatzen zan eta gaztetzen etxebarrura sartzen zanean.

Ximelaren ostatura iritsi zanean, ateondoan zeuden gazte bik, Kaxo, Antxuela! esanaz, idiki zioten atea. Aitzgañetik amiltzen dan ur-jarioa apar zuri biurtzen dan bezelaxe, parre-algara biurtzen zan arek beti agoartean zeramakin bertso-marmarra ta lelo alaia. Danak agurtu zuen barrutik maitekiro; danak eskeni zioten edari zorabiatzallea ta, eskenitako ardao-ontziak ezpanetara eraman-ala, danentzat izaten zitun ateraldi ziztagarriak, edo bertsoak, edo izkirimiri parregarriak. Adiskidetzat jotzen zuen danak Antzuela ospetsua.

—Zer berri dakarkiguzu, Antzuela? —galdegin zioten.

—Berririk gutxi, gizonak. Ni bezelako agure zarrak soingañean dakarkin dana ere zarra ta zarpilla dik. Berririk ezer ez.

Orrelako ateraldien agirian, parre-karkara erreza jaurtitzen zuen ostatuan zeudenak. Arrantzaleak ziran batzuk; besteak, berriz, an inguruan etxegintzan ari ziran langile ta argiñak. Gazteak eta sasoirik bikañe-nekoak geienak. Antzuela ostatu artara azaltzen zan guztietan, berriketaldi atsegiñak egiten zituen agurearekin.

Ostatuko etxekoandreak ogi-zerrenda biren tartean atera zion lukainka erreza geldiro ozkatu ta iretsi zuanean, ezpañetakoa aterata, doñu jakin bateri ekin zion, entzuleen agoa berotu arte.

*Baratzako pikuak iru txorten ditu;
neska mutiltzaliak anakak arin ditu;
anakak ariñak eta burua ariñago;
dantzari obeto daki artajorran baño.*

An sortu zan iskanbilla, oiualdia ta kriskitin-otsa! Mutil gazteak ezin zituen anakak lotu; dantzara zijoazkien gainbera, naiz eguneko lana utzi-berriak izan, artean. Sukaldean lanean ari zan neska bat besotik tiraka atera zun dantzara mutil batek eta dantza-saio ikusgarria egin zuen biak, ostatuko guztiak begira zegozkiela. Ua zan alaitasuna! Ua zan sasoi! Ujujuuuuu...! Beti gazte ta beti alai irautea bezelakorik ez dek, demorrio-tan, osasunarentzat!

Bederatzien buruan, Zito ardandegira azaldu zanean, olaingo zalduntxo dotorea sartzen ikusirik, ezpainartean zerabilkien leloa etenda,

gazte garatuari begira gelditu ziran danak aozabalik. Antzuelak ere gerrikoan gorde zun bere ezpañetakoa.

Ollaskoen aurrean kukurrukuka asten dan ollarra baño arroago ta zutiago igaro zan Zito an zeuden artetik zear-begiraka; ta, eskalea begiztatu zuanean, aretxen maira urreratuta, buruz-buru eseri zitzaion. Orduantxe, bai, toteldurik eta arriturik gelditu zirala ardandegian zeuden danak. Aundizki-itxurako udalditar ura Antzuela eskale sastarrakin, leendiko adiskide bailu, izketan asi zanean, ikusleak, arrituta, ziosaren alkarri: «Zer demorrio ete-zerabilkie oek biak? Deabrua bera baño ere biurriagoa dek Antzuela au. Erregeren jauregira bertara sartzen ikusiko diagu alako-ren batean jaun da jabe bezela».

—Ementxe, bazter ontantxe itzegingo degu gure aisara —jaulki zun Zitok eskalearen aurrean eserita.

Ardandegian zeudenak, orratio, lenengo arritua itzali ondoren, erbestearra sartu zanean etendako ariari egotzi zioten berririo agoa ta ango edale zorabiatuak ateratzen zuen itzotsera, etzuen izan ixil-izketa ura iñork entzun bildurrik. Alaere, orratio, bada-ezpada, agopeko mintzo bigunean eta zear-begiratu aziti zitzaion Zito izketan.

—Zure aginduetara naukazu —erantzun zion eskaleak belarriak zorrozturik.

—Ara! Auxe da bete bear didazun eginbearra. Bai al-dakizu nun dagon Inurritzan, Dorronsoro deitzaion baserria?

—Bai, bai. Jakingo ez det, ba? Amaika bider izana naiz antxe. Ango etxekoandre Josebek eman izan dit iñoiz bazkaritako lapikondo usaitsu gozoa!

—Alaba bi ditue baserri ortan; ez dakit ezagutzen dituzun.

—Neskak ikusi izan ditut baserri ortan; baño ez dakit ezagutuko nituenik; ainbeste ikusten ditut, ba, nere bideetan.

—Etzaio ajolarik. Nere agindua bear bezela betetzeko, ez dezu orren bearrik. Neska oietako bat Malentxo da, nere emaztegaia; baño, orain egun bi dirala, norabait erbestera eraman dute. Malentxo nora joan dan eta nun bizi dan jakin nai nuke nik orain. Ez det uste zuretzako gauza zailla litzakeanik orixe jakitea.

—Ez, noski. Ain zuzen ere, gaur eguerdiburuan bidean aurkitu zaitudanean araxe nijoan; baño, eman didazun ogerlekoaren usaira, ibilbidea okertuta, sagardotegira joan naiz bazkaritara. Biar bertan joango naiz Dorronsorora-ta, zuk nai dezuna nik ez jakitekotan, ez luke iñork jakingo.

—Baña, Antzuela, orretarako buruz jokatzeari nuke. Ez dezaizue-
la igarri zer baiten jakinminenez zuazunik ara! Ez dakizuela igarri nor baiten
agindua beteaz zoazunik! Ez egin zabarkerizko galderarik.

—Amaika aldiz egiñak ditut or-emen zurearen antzeko aginduak!
Orrelako eginbearretara oitua nago. Egon zaitez kezka gabe, jauna.

—Tira, ba. Biar bertan etorriko naiz bazkalondoan zure erantzuna-
ren billa. Beraz, biar arte.

Eta zalduntxo apain arek joan-agurra zegion unean, beste zillar-mor-
doska jarri zion eskuazpian ezari-ezarian. Zillarraren tintin-otsera, bai
begiak biziki alaitu zitzaizkola eskale maltzurri!

Ordu-laurden batez geroago, len alako biz goragotik zebillen ardan-
degian zalaparta, iskanbilla ta kantu-otsa. Besteetan, etzuan izaten
Antzuela ospetsuak ezer ordaindu bearrik ostatu artan; nornaik ordain-
tzen zion nai adiña zurruta. Eta inok ematen ezpa'zion, ostalariak eskeni-
ko ziokean eskuazabal; edaleak biltzeko bai al-zan, ba, eskale ua bezelako
gizonik?

Ordea, egun artako zurruta, oituraz beste, Antzuelaren kontura izan
zan. Aren eskuarteko txanponak, edariaz gañera zabaltzen zuan ere,
arraioak ezpa'du, alaitasuna ta zalaparta ugari.

Etzan izan Antzuelarentzat zeregin zailla urrengo egunean udaldita-
rraren agindua egiztatzea. Amaiketan inguratu zan Dorronsoroko base-
rrira. Txarrikumeai artalea ematen ari zan une artan Balendin etxeatzean;
Mikele neskamea, berriz, iturri-arraskan garbiketean. Zarautzera joana zan
etxeakoandrea erosketa batzuetara. Martin apaizak, saskadiko gerizpe atse-
giñean eserita, eguneko otoizketak zegizkin, etxetiko ezkutuan. Eskalea
iritsi zan garaian, artalea marraskatuala, uxarkaldi azkarra egiten zuen
lurrean txarrikumeak eta alkarri muturka ekiten zioten maiz kurrintzaka.

—Egun on bat eman dagizuela Jaungoikoak, agur-egin zien eskaleak
sarrerakoan.

—Xaxo, Antzuela! Nundik nora zabiltz? Aspaldi ontan ikusigabea
zaitugu —erantzun zion Balendinek.

—Jakiñak izaten dira nere ibilliak. Legorraldetik itxasaldera irten
naizan ezker, erabat daramazkit itxaserri guztiak. Arranotan, txarrikume
bikañak dauzkatzue. Bizkarralde guria izango due oik San
Martinetarako...!

Eta, bein berrriketan asi ziran ezker, nai bezin laster eramane zun
alkarriketa, bere saillera. Txarrikumeakin okulllura sartu zanean
Balendin, ezarian, maltzur aundiak, Mikele neskame oargabeari itaundu
zion:

—Ez al-dituzue etxean neskak?

—Bai zera! Egun batzuetarako Aizarnara joanak ditugu.

—Osasuntsua da, noski, erri ura! Makiña bat bider artu izan det
ango aize ederra! Kalean al-dira?

—Ez. Komizulotzara goazela, baselizatxo baten ondoan dagon
Lasturreta-baserrian, erantzun zion neskame oargabeak.

—Ara! Ederki ezagutzen ditut toki ariek. Askotan egin izan det gaba
ardandegi aretan.

Bai al-zuan eskale maltzurak geiagoren bearrik? Bein bere eginbea-
rra bete ezker, urrengo arte agur-eginda, laster aldendu zan andik.
Zitoren asmoak sakonki ezagutu izan ba'litu, etzitukean, bearbada, bere
egiteak aurrerago eramango. E'tzekin, ordea, zalduntxo ura noraño zijoa-
nik; etzuan noski zegikean kaltearen berririk. Neska-mutillak maiz izaten
dituen maite-jolas ariñen bat zalakoan, bete zun Zitoren agindua. Naiz-
eta eskale zarrastakoa izan, etzan biotz txarreko gizona; etzan gaiztoa.
Ezjakiñak eta diruaren dirdaia, zoratuta jarri zan Zitoren eskuetan.

Bazkalondoan, Ximelaren ostatuan bertan eman zion Zitori jakin
zituane berri. Zillarek ordaindu zion arek berriro bere lana. Noiz ikusi
ete-zuan eskale zarpillak eskuartean ainbeste diru? Alako dirutza artzea-
rren, amaika agindu bete zitezkean...!

Ain zuzen ere, diru geiago irabazi zezakean oraindio. Baña urrengo
eginbearra luzeagoa ta zailagoa zan. Zitok emandako karta bat Malentxo
neskañoari Lasturretaraño eramane eta arene erantzuna ekartzea. Egun
batzuetako eginbearra zan; baña beti bidez-bide zebillen ezker, berdin
zitzaion iparraldera igo edo egoaldera jetsi. Gañera, emandako agindua
ondo egiztatzen ba'zun, ostatu eder batean luzaroan atsedeten egoteko
lain diru juango zitzaion eskuartera.

Zitok emandako karta kolkoan gordeta, Aizarnarako bidea artu zun
urrengo goizean-goizetik, eta zeramakin bidearen ondoko baserrietan
parre-karkara ta kantu-otsa ugari uzten zuan bere ondoren. Batezere gaz-
teak, soroko lana utzita, maitekiro urreratzen zitzaizkon, ikusi orduko,
zeramazkin berrien eske. Sorgiñak baño nasialdi geiago sortzen zitun arek
bere ateraldi zorrotzakin neska gazteen kolkoetan! Gaizto utsa, alena!

IX

APUSTU-EGUNA

Ori dek sasoia, mutil!

Ez al-dezue ikusi inoiz, itxasaldeko larretik aterata, agokoa egotzeko legorraldera eraman duten moxal basatia, itxas-kresalaren arnasak zoraturik, ezlaria uzkailita, amar legoako bidean laugainka ta irrintzi-jario itxasaldera igesegiten? Bereolaxe zeramakin biozparrenak Balendin itxasondora, baserri-lanak bukatu bezain laster. Apustu-eguna urreratuz zijoanda, egun artarako besoak eta zaiñak zailtzearen, illuntzero joaten zan arraun-saioa. Atsegin zitzaion Balendini zeregin uaxe; gainbera zeramakin gogoak artaraxe.

Nork susmatu zezakean gizon ua legorraldeko semea zanik? Itxaserrian jaio ta azitako askok ere, etzioten itxasoari ainbesteko zaletasunik. Gizonaren buruan sortzen diran ames guztiak egiztakorrak ba'lira, Balendinen amesik gogokoena ontzijaube izatea zitakian. Etzukean, noski, aren ontziak pipiak edo erdoiak itxasbazerrean joko. Aintziñako itxasgizon kementsuen iraduz, aurki emango ziokean ludiari itzulbira osoa. Eta errege altsu batek bere saillak noizbeinka zenbatzen ditun atsegiñez, ibiliko zitakian mutilla, mugarik ez dun ur-zabaldi artan. Ura izango zitakian atsegiña ta zorional!

Urrengo igande-arratsaldean ordubeteko arraunaldia egin ondoren, oi bezela, Getariko sagardotegira joan ziran. Balendini itxasoak biotza irabazi zion bezelaxe, Getariko Matxinen ostatuan beste norbaitek zorarazi zion gogoa Lopategiko Agustini. Balendin ezetzik, pozik joaten zan ara Agustín ere. Izan ere, ariek ziran begi sorgiñak Matxinen bigarren alabarenak! Ua gatza neska arena! Ariek ateraldiak eta ariek ziztada miñak! Nori burua nasitu ez Yolandak? Gañera, zoragarriak ziran, agian, parregaraietan mataiburuetan irtetzen zitzaizkon xokondo-uneak! Aoko beroa pizten zuen, arranotan! Ua zan, ua, neska ederra!

Apustu-zale purrukatuak dira euskaldunak, naiz baserritar, naiz arrantzale izan. Eta indar-neurketak, zenbat eta errikoiago, ainbat eta sutuago ta gartsuago artzen ditue. Etzuen egin egunkariak Zarautzko apustuaren zabalgunderik; etzan izan, ordea, bear aundirik ere. Estropadarik ospatsuenak baño zeresan geiago zerabilkin Getarin eta Zarautzen Balendinen apustuak. Arrigarria zan sagardotegietan eta ardan-

degietan zegioen zabalgundea. Aste guztiko berriketak ortaraxe zijoazen; etzezakean inork kendu agotik lelo ori.

Balendin eta bere lagunak Matxinen sagardotegira iritsi ziranean, jendez beteta zeuden ate-aurreko maiak; batzuk, zurrutan, besteak, zerbait jaten, danak itz-jario ta zaratatsu. Balendin begiztatu zuen bezin laster, danak eten zuen agoartean zerabilkien leloa ta gizaseme bikañari begirara zegozkion. Orrelaxe erakusten du aozabalka erri xea, indarrez eta trebetasunez besteen gainetik jeikitzen diranentzako aundi-iritzia.

Norbaitzuk, ezagun uts izan arren, adiskide legean urreratu zitzaizkon eta bostekoa luzatu zioten; beste batzuk, berriz, zear-begiraka zegozkion. Arerio zitun, nunbait, azkenengo oek. Aundi-iritzian zeukaten, orratio, danak mutil jeiki indartsua.

Aspergarri zitzaion Balendini angoxe jarduna ta galdetubearra-ta, jendearen geiegizko jakinaia eragoztearren, goiko gela ezkutu batera eraman zitzaala eskatu zioten Matxini. Pozik eraman zitun arek; aintziñako adiskide zintzo zitun, ba; eta orrez gañera, etzerizkion eskasa suitzat Lopategiko Agustini. Mutil bena, zintzoa ta langillea; eskuartekoa ere baitzun, arranuana! Eman zezakion, bai, alaba, arduragabe, alako mutillari.

Ain zuzen ere, Yolanda izan zuen serbitzari; Matxinen bigarren alaba berbera. Begitarte azkarra baitue emakumeak nai duenerako-ta, etzuan izan Yolandak inork agindu bearrik, mutillengana zer nai zuen galdezka joateko. Erdi-totelduta zebillen Agustín neska ederrari begira; baña emakume-biotza ezagutzen oitua izan ba'litz, neskarena ere pilpilka barrundatuko zukean.

Janaldia erdiratu-garaian, beeko zeregiñak utzi zioten bezin laster, goiko gelan zeudenengana igoaldi bat egin zun Matxinek eta, beste zerbaiten bearrik ote-zuen galdetzeko aitzakian, aiekin izketan gelditu zan lipar batez. Getaritarak apustuari zer zerizkioen jakin naiez, Balendinek esan zion:

—Zer diote emen gure apustuaretzaz?

—Ez dezuela irabaziko. Ba-dira emen zuen arraun-saioak zelatzera joan diranak. Ariek ekartzen dituen zurrumurrutara dabil jendea.

—Eta zuk, Matxin, zer derizkiozu? —itaundu zion irriparrezka.

—Zer derizkiodan? Ara! Berrogei ogerleko jokatu dizkit oraingoz zuen alde. Nire iritziaren erakusbide oberik nai al-dezue?

—Ederki, Matxin, ederki. Alegiñak egingo ditugu zure dirua bear bezela aldezteko.

Baña Balendinek beste sail batera eraman zun batbatean alkarrizketaren ari. Ezpaiztzaion atsegarri geiegizko itzjario txoliñik erabiltzea eta beste zerbaitera jo zun bereala.

Ain zuzen ere, egi utsa zan Matxin ostalariak Balendini esan ziona. Getarin geienak jokalarien aurka zeuden. Astunegia omen-zan Txantxikoren ontzia, orren erraz Mollarritik Getariraño eramateko. Mutil indartsua izan arren Balendin, etzan, orde, arrantzalea-ta, arrantzuko zeregiñetan oitugabea izanda, angoen iritzirako, etzezakean jakin ezer asko itsasoko goraberatan.

Orrez gañera, eztabaida zoro arekin beinola Balendinen asarrea sutu zuen mutil zitalak, Txandresen semea destañez eta gorrotoz irrikatzearen, nunai maxioka zioen mutil xingil arengandik etzuela Zarautztarrak laguntza aundirik izango. Zurrumurru oek aizatuta, dirua lasai zijoan Getaritik jokalarien aurka.

Egunero, illuntze-aurrean, ardandegietan eta sagardotegietan zerbait usmatzearen, zelatari-altra bat joaten zan Getaritik Zarautzera, eta, belarri zorrotzez biltzen zituen marmarrak jaulkitzen zituanak. Lenengo arraunaldia egin zuenean ere, portuburuko ormari ukalondoak egotzita, illunbea urratu naiez, begiak zorrotzuki, egon ziran luzaroan itxasora begira. Zerbait usaindu ere baitzuen, zelatari maltzurak; arraunlari eskas-tzat epaitu zituen, beintzat, lenengo saio artan.

Zarautztarrak, orde, banakaren batzuk izan ezik, Balendinen alde zeuden. Aurrenengo egunetan, Getaritik nai adiña diru zetorrela-ta, ikaratuta gelditu zan zillarra Zarautztarren sakeletan. Baña Agerrek bere lagun batzuei agindu zien, andik zetorren diru guztia jasotzeko; etzitzate-la damutuko-ta. Etzan Zarautzen Agerre indiano gaztea ezagutzen etzunik iñor, naiz arrantzale, naiz baserritar, naiz aberats, naiz txiro izan. Danak maite zuen gizon ua ta aren iritziari begitarte ona egiten zioen nunai.

Lenengo arraun-saioa eginda, Agerrearen iritziak tinko irauten zuala oartu zuenean, bildurra astinduta, dirua ausartsu irtetzen asi zan sakele-tik. Getaritik zetorren guztia jasotzen zan Zarautzen. Eta orra or nola egun batetik bestera aldakuntza arrigarria egiztatu zan!

Solairua sendo dagoalakoa ajolagabe dabilleneri, oinpean gapirioak ustegabe zartaka asi zaizkonean, sortzen zaion larrialdia ta ikara sortu zitzairen gabetik goizera Getariarrai. «Zergatik jasotzen due Zarautzen, guk eskeni-ala, apustu-diru dana? Ain burugabe jokatu al-lirake, arraunlarien goraberak jakin ezik? Jumm...! Gerok ez ete-gera, arranpo-

la, burugabe ta itxumustuan gabiltzanak...!» —jaulkitzen zuen berekautan apustu-eguna urreratuz zijoan bezela.

Etzuen, arrezkero, dirua nolanai ateratzen. Apustueta artuemane-tan ez dira euskaldunak iñorekin tinkatzen. Are gutxigo, berriz, euskaldun oik nekazari ta arrantzale diranean. Aurretik arduragabe iñori itzik eman gabe, irabazirik eman lezakionaren alde jokatzeko dira. Orixe berori gerta-tu zan Getarin azkenerako. Zearo aldatu zan egun batetik bestera diru-eskeintzalleen joera.

Zarautztarraren arerio purrukaturen bat izan ezik, azkenengo astean etzuan iñork dirurik atera nai jokatzeko. Zenbat-eta eguna urreratuago, ainbat gutxigo, berriz. Zarautzko ostatueta ixil-mixilka bildutako zurrumurruak, etziran, noski, zelatarien agoetatik jaso zituen senideak. Eta, ba-daezpada, diru-kontuan erne ibilli bearra dago.

Geroago ta obeto zijoazen Balendinen arraun-saioak. Astelen illuntzean, aurreko egunetan baño ere bareago ta zelaia zegoan itxasoa. Orduantxe egin zuen arraunaldirik egokiena, ordua bear bezela neurtuz. Orduerdian eraman zuen ontzia mugatik mugara. Bikain jokatu ziran arraunlariak! Getariko muga jo zuenean, Txandresen seme Joxek bioz-pean piztu zitzaion pozaldiari eutsi eziñik, zoratu bearrean, irrintzika ure-tara jaurti zun arrika buruan zeramakin txapela. Entzungarria zan muti-llaren itzjario parregarria. Txakur gazte zaungari ta jauzkaria bezelaxe zebilen pozaldia gainditu eziñik.

Agerre izan zan, Balendinen ordeko, apustuaren goraberak zuzendu zitua. Bi milla laurleko ta erdiraño igo zan apustuaren jasoa egun arietan. Sei izango ziran, berriz, epai-maiko; iru Zarautztik eta beste iru Getaritik. Erri bietako erri-agindarietako bi eta, gañera, bietatik arrantzale bana.

Apustu-eguna urreratu-ala, upelean irakitan ari dan muztioa bezela, zijoan goraka jendearen poza ta ikusibearra. Urrengo igandean, arratsal-deko lauretan, izango zan arraunlarien jokaldia. Beraz, etzegon luzaroan itxedon bearrik. Eta eskuak alkar igortzikatzen zituen danak pozaren pozaz.

Baña, bitarte ontan, ezbear bat sortu zitzairen ustegabe arraunlariari. Zitalkeri erreka aizatutako gaizki-egite gaizto baten ondorengo izan zan ezbear ori. Ostegun goizean, Zarautzko portuan bertan, aizkoraz zartaka sabela zulatuta agertu zan Txantxikoren ontzia. Nasa-ezpañari lotuta zeu-kan unama sendoa izan ezpa'litz, ondatuko zitakian ontzi erdibikatua. Etzun egundo iñork jakin nor izan zan ontzi-ondatzalle zital gaizkillea.

Etziran, ordea, orregatik kikildu jokalariai. Zenbat eta arerioa zitalago, orduan eta auzartsuago jokatu bear da burrukalarri zintzoa. Goiz artan bertan bildu zitun Agerrek lenbailenka epai-maikoak eta gertatzen zanaren berri eman ondoren, ontzi ondatuaren ordezkotzat, aren antzeko senide bat aukeratu zuen. Bein erabaki au artu zuen ezker, zaitzalle bi jarri zitun Agerrek portuan gau eta egun, beste ainbeste berriro gertatu etzitzakien.

Goiz-nagia ateratzen dun neskaxa liraiñaren antzera esnatu zan igande-goiza, eder eta naro, argizpiak noranai zabalduz. Erabat zetorren legor-giroa. Bata bestearen atzetik zijoazen egun kiskalgarri ariek, legorteari bidea emanaz. Illuntzero lañatzen zan zerbait eta goibeltzen zerualdea; baña, segariak eskuarez belar ondua belardin biltzen dun bezela, aizeak isasten zitun egunsentian artille-mordoak eta zerumugako kutxapean biltzen.

Goizean-goiz erten ziran arrantzaleak itxasora; ordea, besteetan bezela lurraldetik asko urrutiratu gabe, ekin zioten arraintza-lanari. Inñor izanenean, arrantzaleak izango ziran arratsaldeko indar-neurketa entzute-tsuan ikuslerik arduratsuenak eta epailaririk ikasienak.

Beraz, arrantzuko lanetan ziarduela, eguerdia gañera zetorkiela sendu zuen bezin laster, sareak bilduta, eskuratu al-izan zituen arraiak ontzietan eguzkitara dizdizka zituelarik, portura zuzendu zituen lenbailen ontzien muturrak. Aize-oial puztuaren indarrak ugin-artean ontzia labainka zeramakin bitartean, arratsaldeko apustuaren goraberak zituen mintzagai.

Iparraldeko aizeak zeramazkin ontziak egiñalan. Lurraldetik ala irudi ez arren, sendoa zan ipar-aizearen arnasa. Ur-zabaldian tarteka agiri ziran zuri-pirrintak erakusten zituen ondoen aize biurriaren jolasaldiak.

Arrantzaleak ezetzik, erne zebiltzan egun artan Getariko ta Zarautzko emakumeak, eguerdirako etxeko zeregiñak burutzen. Bazkaldu bezin laster, itxasburuan ikus-toki egoki bat artzera joan nai zuen, ba, apustuko goraberarik galdu gabe asieratik azkenerarte dana ikusteko ustean.

Neskatxak, batezere, arnas-estuka zebiltzan lanean; orrelako eguntan emakumeak ere izan oi ditue, ba, egundoko zeingeiagokak eta ixil-burrukak. Arraunlariak besoetako indarra erakutsi bitartean, neskaxak arraunaldiari baño erneago zegozkiokean, nik uste, beintzat, kolkopeko ezkutu-apustu gogorrari. Olakoetan artzen baitue, bereziki, neskaxak mutillengandik eder-izena ta egoki-iritzia.

Gaszte-altra ugariak iritsi ziran eguerdiondoan legor-aldetik ere. Batzuk oñez, besteak txirringutsez, baita zalpurdiz ere norbaitzuk. Jendalde aundia bialdu zuen Azpeitik, Azkoitik eta inguruetako erriak; erritarra baitzan jatorriz Balendin. Beraz, estropadarik aipatuarenen neurrian zabaldu zan, alde guztietara, Balendinen apustuaren entzutea. Eguerdi-ondorean, Zarautzera erbestearrak sartu-ala, oiuka ta zantzoka zebiltzan danak ara ta onera uriño politean. Geroago ta gorago zijoan, ondorengo, iskanbilla.

Irutaerdietarako jendez gañezka agiri zan Zarautztik Getarira dihoan itxasertz-bitarte dana. Ikusgarria zan, agian, eguzkiaren dirdaietara, jendetza ugari aren ibillia! Baserritarren jantzi ilunen ondoan, begien ziztagarri ziran neskaxen soñeko zuri-gorriak. Bizkarra zirikatut dioten sugea bezela luzatzen zan biurraldika ta buztan-ikaraka gelditu gabe, Zarautztik Getarira bitarteko erreskada luzea itxasburuko bide zabalean.

Apain eta kilikagarri zijoazen neskaxak, egun zoragarri artan, begietatik dirdai-jario. Txukun eta egoki jetsi ziran baserrietako mutil gazteak. Udalditarrak ere ikusmiña ase nai zuen nolabaik. Batzuk, jauregiatiko egurastokietako gerizpe atsegiñetik, begirariz; besteak, lurrun-ontzietatik urreago ikusi nai zuen indar-neurketa arrigarri ura; beste norbaitzuk, berri, erri xearen nardarik etzuenak, jendartean nastuta, oartuko zituen apustuaren goraberak.

Ordua urreratu-ala, itxasoak berak zegan baño aundiagoa zan jendeak zerabilkin zalaparta ta iskanbilla. Orrelaxe ibilli oi dira udaburuan erleontzitik igesegin duen erle-mulko aztoatuak, darabilkien ibillian eten-gabeko burrunba-otsa dariela.

Laurak baño lentxeago azaldu zan Balendin portura bere lagunakin. Lurrun-ontzi batek eraman zitun danak andik Mollarriko mugaraño. Jokalariai ontzixora jauzi egin zuen unean, uso-altra zuriak egaldia jaso zula zirudin itxasertzeko luzera osoan eta aizean ego-ikaraka gelditu. Begira zegozkien emakumeen agurra zan; esku-zapiñoa dantzatzu bialtzen zien jokalariai agur beroa. Gizonezkoak, berri, txaloka artu zituen arraunlariak.

Leendik oitua zegoen Balendin ikusle askoen aurrean jokatzin; baña, egia esan, etzuan egundo biotzean nabari araingo zarratza zorrotzik. Ogei milla gizakume zegozkien begira, zoraturik, esku-zartaka ta agurra. Nornairen biotzondoari erasateko laingoa ba-zan ikusgai uaxe!

Bereala gainditu zun, ordea, biozkada; ta, ikusleak eskuak zartaka zerabiltzkien bitartean, ontzixora jauzi egin bezain laster, zeramakin jakea erantzten asi zan geldiro. Makutsik jarri zanean, alkondara zuriaren

besoalde bilduetatik beso kiriotsu ta kozkordunak azaldu zitzaizkon giza-
seme indartsuari. Ua zan gizon ikusgarria! Galtzairuan taupaka landuak
zirudien beso ariek. Bizkaraldean, berriz, aizkolariak pagoburuan
zaplainka ebaki dun besangaondoaren antzera zabiltzkion sorbalda-ega-
lak arraunak eskuratu zituanen. Zerk erasan lezakion gizon ari?
Mollarriko arkaitzak bezain tinko iraungo zun itxasoarekiko burrukan
ere.

Lana bear bezela neurtzeko, erloju bat eman nai izan zion Agerrek;
baña ara zer erantzun zion mutillak:

—Ez degu erlojuaren bearrik. Irabazten eza'deg, eziñak eragotzi
digulako izango da; ez aikomaikoetan ibilli geraldako.

Arraunak eskuetan zituala, irtetzeko zantzuaren zai zegon bitartean,
odola irakitan zebilkion, sua bezain kiskalgarri, zainetan; egoneziñak zula-
tzen zion biziki bularpea. Burrukaldia lenbailen asteko eztenka zebilkion
barrualdea. Alaxe aztakatzen du lurra, agoko jarriberria agin-artean
karrazkatuz, ezlariaren eupatekoa entzun zai dagon zaldi eziberriak.
Apirkako basarteetan basauntza sendu dun leoiari ere, ua begiztatu arte,
orroa dario berolaxe barrualdetik zulagarri.

Ontziaren gibelean zutik zegon, berriz, Txandresen semea,
Balendinen begiratupean erdi-zoraturik. Zezen burrukaliaren ondoan
zekor jaioberria egon oi dan bezelaxe zegoan biotz-ikaraka, alako indar-
neurketetan oitugabeko mutilla. Biotz-dardara zemaioen gazteari ainbes-
teko txaloak eta gorakak.

Etzan berealakoan eldu ordua. Su-ziri bat izan zan apustua asteko
zantzua. Eztanda entzun zuanakin batean, zelaian luzaroan geldituka
egon dan ugalde izugarria gainbera oldartzen dan bezelaxe, ideki ziozkan
ateak indarrari alderen alde Balendinek; eta, aurreko zear-aulkian oña tin-
katurik, burua atzealdera kakotuz, gerria biurra bezain bigun, begien ikus-
garri izan zan, agian, mutilaren lenengo indarkaldia. Krakateko lazkarra
egin zun ontziak indarraren iraduari erantzunaz; saietseko olak zartatu
zitzaizkola zirudin. Kurrinka legorra zegien arraunak ere espartzuzko
eraztunaren igortzian. Ustegabe saietsean eztenkatu duten idi nagia beze-
la asi zan lenengoz ontzia alderoka; baña laugarren arraun-ukaldirako,
muturra zuzenduta, zisne bat bezain txairo zijoan ugiñen gandorretik
gandorrera jauzika.

Ermo lotu zitzaion Joxe ere bere lanari. Atzaparretatik aragi-zatia
kendu nai dioten katu asarreak bezela erantsi ziozkan eskuak arraun astu-
nari. Gerria biurraldikatuz, zegian indarraldi estuan, besoak eta atzama-
rrak antxe bertan utzi bear zitula zirudin. Zaila zan, ordea, mutilla; irau-

nekoa ta kiriotsua. Baña, azkenerako, indarrak agortuta gelditu etzeitean
gizagajoa, Balendinek oiugin zion:

—Etzeukagu orrenbesteren bearrik. Indarrak ondo neurtzen eza'-
dituk, lerreginda geldituko aiz geiago eziñik.

Bost minutu bete zituenerako, ibilli bizkorra egotzi zioten ontziari.
Berdina ta neurrizkoa, orratio. Bizitza guztian arraun-lanetan ibilliaren
antzekoa zan Balendinen arraunkada. Zitalki dardarazten zuen noizbein-
ka saietsetik ontzia aizealdiak arrotutako ugin-pirrinta zuriak; baña, izur-
dearen antzen, gañetik jauzi eginda, zorrozki zulatzen zun muturrez ur-
mendia ta itxas-azpiko indarra gainditzen. Ua zan buruz jokatzeara! Ua zan
arraunaldi ikusgarria! Krak, krak, krak. Neurkiro zeramazkin Balendinek
arraunaldi sendoak.

Ontartzaren muga gainditu zuen garaian, Agerrenen zantzoak
zetozkien aldizka belarrietaraño. Lurrin-ontzian zijoakien Lopategiko
Agustinekin atzealdetik jarraika.

—Ekin mutillak! Ori dek sasoia! Eeeeeup, —oiu zegien arien gogoa
sutu ta biotzari eutsi naiez.

Zirkiñik egin ere gabe zegozkien begira lurraldetik jendaldeak, arri-
turik eta ao-zabalka. Ikusi al-zuen egundo ua baño ikusgai ederragorik?
Ontzibarruan amairu gizon arraunka dijoazenean baño askozaz ere ikus-
garriagoa zan zeingeiagoka arrigarri ura. Gezurra zirudin legorraldeko
gizon batek ain gainbera ta begien ikusgarri erabilli al-izatea alako ontzi
zar astun eta nagia. Etzitzaion iñori damutu, arraietan, ikusgai artaraxe
joana!

Izan ere, zintzo ta buru-makur zijoan ontzia arraunaldi indartsuen
mendea, uztarriaren atzetik soroan ildo urratzen dun goldea bezela
bere bidetik okertu gabe, zuzen eta labain. Alderoka noizbait asten ba'-
zan, bereala zuzentzen zion Joxek muturra ta ibillia esirutzen, Getariko
mugara begiz-begi.

Txint batean gainditu zuen Barbare donearen mendixka; eta
Getariko Andon donearen ugartetxoa begiztatu-garaian, amar minutuko
bidea egiteko zeukela irudi zitzaionean, Balendinek deadar zorrotza egin
zion bere lagunari:

—Ekin oraintxe, Joxe; gurea dek apustua-ta!

Jauzi bizkorrez jeiki zan Balendin jarrita zegoan aulkitik; josi gogor
ontziaren solairuan eskuiko oña; tinkatu aurreko aulkian ezkerrekoa, ta
ene Jesus, ordurako nekatua izango zala uste zuenak, ezetz bikaña artu
zuen. Ba-zuen, noski, zergatik arritu.

Bere lanak ezari-ezarian egiten oitua zan Balendin. Nork eta noiz igarri arek zegian indarraldiaren jaso? Oraingoan, ordea, txantxetak eta badaezpadaoak alderatuta, alde zabaldu ziozkan ateak indarrari. Geroago ta zailuago zeramazkin arraunaldiak. Indarraldi bakoitzean, burua makurtuta, zulatzen zun ontziak ur-sailla. Zailu, labur, giar, indartsu zerabiltzkin ukaldiak.

Tximista bezela sartu ziran arraunlariak Getariko mugara. Ua zan, ua, marka ikusgarria mutil ariek agin zuena! Arrituta zeuden epai-maikoak ere. Nork ausi zezakean, naiz arrantzalerik oituen izan, ariek egin zuen marka? Ogeta bost minutun bete zuen orduerdirako zeuken egin-bearra.

Mugako galartzua urratu zuenean, zantzoka, oiuka ta orroaka artu zuen ikusle zoratuak apustuaren azkena. Ariek ziran txaloak eta gorakak! Bost minutuz esku-zapiñoak astinduz iraun zuen emakumeak agurka. Atsegin-malkoak ere ixuri zituen batek baño geiagok ikusgai kilikagarriaren aurrean.

Besarkada maitekorra eman zien Agerrek arraunlariak, lurrun-ontzi-ur bildu ziranean.

—Ez dek itxasalde guztian zuen marka ausiko lukeanik. Ederki jokatuz zerate.

Izerdia oztu etzitzakien, ispirituz igortzi zien geldiro ta arretaz Agerrek bizkarraldea ta bular-gaña; ta, jantziak aldatu ondoren, ango jendearen agurtubarrak eta eskukaldiak eragoztearren, Zumaia begira jarri zuen lurrunontziaren muturra.

Naiago zukean Lopategiko Agustinek arratsalde uaxe Getariko Matxinen sagardotegian egitea; ezpai zitun aurreko igandeaz gero ikusi Yolandaren begi ziztagarriak. Baña egun bategatik ez al-zan maitasunez gaxotuko; eta, bere lagunaren iritziari burua makurtuz, eroapenez, Zumaia joan ziran apustu-egunaren garaikuntza, zegokionez, aundiro ospatzera.

X

ZORTZI TA ERDIAK

Eta, oraindio, ezeren zantzurik ez!

Alai-irrintzia ta parre-karkara noranai zabalduz zebillen gizona zan Antzuela eskale zarpilla, naiz itxas-errietan, naiz legorraldean. Okaranak bezelako ozkamiña egiten zuen arek kantatzen zitun bersoak; piparmiña zeramakien, berriz, aren ateraldiak. Zijoa tokira zijoala, beso-zabalik artzen zuen nunai. Eta geientsuenean, aren joan-agurra, atsegiñezko zerbait aosapari kentzea bezela artzen zuen baserritarak. Ain gogoko zitzaien aren mintzera.

Zitoren aginduakin Zarautztik irten zan egun artan bertan, illunabarrenaren atsegiñean, Aizarnako kaletik jaiotzen dan gurdibide arritsuan gora dijoa eskale zarrastakoa bere oñetako erdi-urratuak nekez arrastakatu.

Errekondoko itzalpe batean egona degu orainarte, bideetan bildutako artxintxarrak oñetan atera dizkoen erreminak uretan ezkotzen. Baña, illuntze-aurreak atera dun aizetxo bigunak eraginda, zuaizburuak kulunkan maite-murmurioka alkarrizketan asi diran garaian suspertu da. Sargori-egunetako illunabarretan basopetik pirurika irtetzen diran eltxoen ziztada zorrotzak astindu dioe nagialdia eta berriro ere maldarrari lotu zaio bidetxigorretatik zear; eta gero gurdibideari ekin dio.

Goizeko argiurratzeari ezetzik, eguzkiaren etziteari ere azken-agur ozena dagioe bizidun geienak. Bakoitzak bere erara eragiten dio mintzomaratillari. Galeperrak galsorotik pospolinka; saraspetik kirkinka latzez txitxarrak; ego-xirxirka kirkirak belarditik; rraka-rraka, beriz, igelak osiñaldetik. Piztitzarrak ere zitalduta ibiltzen dira garai ontan sargori-giroan. Ziztu larria dagie sugeak errekonduan. Artzuloetan agiñak zorrotzen diardue basakatuak, azeriak eta basatsakurrak illunpearen zai, geroxeago ollotegitik ollandarik ederrena edo bordatik ardirik otxanena lapurkatze-ko.

Eskalea maldar gora atsanka dijoala ikusi orduko, dei dagioe baserritarak soroetatik eta belardietatik zurruta-eskeinka. Gurdian belar igartua daramakin itzaia; sokorrak zartaka xetzen ari dan neskatzak; txerrientzako pagotxa ebakitzen dun agureak; abereak eradatera daramazkia-nak; buruxka-biltzalleak; txerri-zaitzalleak, eskalea begiztatu orduko, tink dagie danak arek lekartzkieken berrien jakinmiñez. Arek, ordea, gaur,

oituraz beste, agur laisterra eginda, bideari ekiten dio berriro zintzo. Aren azkarbearra oarturik, jaulkitzen dioe:

—Zer demorrio darabilkizu, Antzuela, orren lenbailenka ta laisterka ibiltzeko?

—Ez al-dakizue, ba, zer darabilkidan? Ara! Zearo aberastu nauk eta an goiko tontor artantxe biar goizerako jauregi eder bat egiteko asmoak neramakik onen arin.

Eskale maltzuraren erantzuna entzunik, belarriondoari azka ekiten diote baserritarrek; ezpai due egundo ikusi arango lenbailenkan eskale zarra. Beti zabalkiro eta beti lasai dabillen gizona da. Jumm...! Zer demorrio ete-zarabilkik Antzuela gaizto orrek...?

Saguzarrak egaldi okerra eraikitzen duen garaian iritsi zan Antzuela eskalea Lasturretako zelaira. Gurditik belar-ondua ustu ta zabaltzen ari ziran une artan iru mutil gazte. Leunda, Zepadi eta Berraondo baso-mutillak ziran. Gurdi-gañean zegoanak eman-ala, besamenka barreatzen zuen ondoan beste biak. Usai gozoa zerion ondutako belar igarrari.

Eskuiko saillean, berriz, egun osoan eguzkitan egondako artille garbituak biltzen ari zan emakume bat. Lastaira biguna egiteko berebizikoa zan artille garbi ura! Astakumeakin jolasean zebiltzan, andiko aldean, Lasturretako umekondoak. Zalko jarri nai zitzaizkion mutilloak bizkarrean abere gazteari; baña saiets-biurrika ta ostikoka erasotzen zien arek. Aldapa-beera txinbulika iges egiten zioten olakoetan umekondo biurriak parrezka ta oiuka.

Eskalea azaldu zan garaian, atadian eserita, esku-zapi polit bat josten ari zan Libe; Malentxo, berriz, irakurtzen. Agure gizagajoa ointopoka urreratuz zijoakien bitartean, irriparka zegozkion anderetxo biak begira; baña ariengana ondoratu baño lentxeago, aspaldiko adiskide izan bai'litu, agur maitekorra egin zien.

—Gabon dezatela Dorronsoroko erregintxo ederrak, oiugin zien.

—Gabon, Antzuela ospetsua, erantzun zion Libek. Ikusten dedanez, beti bezin irrilarri ta axelari dirauzu oraindio ere. Baña, nolatan asma-tu dezu nungoak geran?

—Bai al-da, noski, Gipuzkoa osoan nik ezagutuko ez nukeanik inor? Nere begininiak noizpait azaldu zaiena, etzaie egundo itzaliko. Are gutxia-go, berriz, Dorronsoroko alaben pareko emakumetxoak.

—Ja, ja! Alproja gaiztoa zera, orraatik, Antzuela...!

Laster irten zan atadira Mari Joxepa etxeoandrea, eskalearen itzotsera ta, legezko agurraren ondoren, txarroka bat ardao atera zion. Edari gozoa edontzitik noizbeinka zurrutatzen zun bitartean, atera zioten aul-

kian eserita, zekizkin berriak jaulki zitun agureak egoki ta entzungarri. Aldapa-gorako ibilli neketsua amaituta, atsegin zitzaion, benetan, angoxe egona! Esku-atseginka zetorkion aurpegi kiskalduari inularreko aize biguñia.

Ontan, ordea, alkarrizketan ari zirala, andiko aldean jolasean zebiltzan mutikoetako bat astoak bizkarretik jaurti zun eta, sudurretik odola barbarka zeriola, lurrean auspez gelditu zan negarrez karrasika. Eskuartearen zerabilkin lana utzita, mutiko zaurituari laguntzera joan zan Libe laisterka. Lurretik lastanka jasota, iturrira eraman zun aurpegiko zikiñak garbitu ta odol-jarioa geldieraztera.

Egundoko zoria zetorkion orduantxe bidera Antzuela erneari Zitoren agindua betetzeko. Libe mutikoakin iturrira zijoan bitartean, etzegokiela inor begira-ta, bizkor atera zun sakeletik karta zimurtua ta Malentxori eskeiniz, esan zion:

—Zuretzako eman dit karta au Zarautzko Zitok. Biar bertan eraman nai nioke erantzuna.

Dirdir laisterrak argitu ziozkan begininiak Malentxori. Eskaleak zemaion karta artuta, bularrarteko xokondoan sartu zun arinka, norbaitek ikusi zezakealakoan.

Apalondoan, etxe-billera artako gazteak, neska ta mutil, kantapapel batzuen eske joan zitzaizkon Antzuelari.

—Bertso berririk bai al-dezu? —itaundu zioen.

Ona emen aste ontan erten diranak. Datorren igandean Zarautzen izango dan apustua dek bertso orien gai.

Eta, Gipuzkoako bertsolaririk ospatsuenak erabiltzen duen lelo jakiñari bersoak maillatuz, auots ederrez, argi ta geldiro, asi zan agurea Zarautzko apustuaretzazkoak kantatzen. Erne zegozkion entzuleak, leloa ta bertsoak ondo ikasi nairik. Ordea, arek bezain egoki kantatzeko, auots garbiaz gañera, kantari ikasia izan bear zitakian.

Apalondoan logelara zijoala entzun zitun Libek Antzuelaren bertso berriak. Oi ez bezela belarriak zorrozturik, erdiko baolkoean gelditu zan kantariak zionari adi-adi. Gizaseme bikaintzat, arraunlari egokitzat, mutil zintzotzat goratzen zuen bertsoak Balendin. Mutil arentzako onespenak entzunik, pilpilka zebilkion Libe ederrari biotza bularpean.

Arrigarriak dira, orratio, maite-jokoak. Liberi biotzondoa taupaka zebilkion unean bertan, Zitoren karta irakurtzen ari zan Malentxo ezkutuka. Ari bai zebilkiola taupaka eroetan, lertubearrean, biozpea, irakur-bitartean! Luzaroan egarriz itobearrean egonda, ezpañetara ur-txirrista urreratu diotenaren antzera. Bein eta berriro irakurri ta ausnartu zituan

Zitorenak. Bereala amaitu arren, araxe zijoazkion berriro begiak eta amargarren aldiz geldiro milizkatu zitun gogoan albista kilikagarriak. Ara zer zion Zitok bere karta:

«Nere Malentxo maite: Emendik ain ustegabe ezkutatu zitzaidan ezkerro, zurekikoen jakin-ezak zoratubearrean narabil. Nola bizi niteke zu gabe, Malentxo?

»Asmatzen buru belarri ibilli arren, ez dakit zergatik utzi nazun zurekikoak aurretiagotik adierazi gabe; baña zure bizitokiaren berri izan deda-nekoxe, or doakizu, mandatari onen bitartez, nere oroitzapenik kutunena. Ez det uste gure artekoak orren arduragabe etetzeko biderik eman dizudanik. Beraz, nik uste bezela, nereari erantz nai ba'ziondu, zere aginduetara daukazu mandatari ori berbera. Eman zenzakio bildur-gabe zure erantzuna.

»Lenbailen ikusi nai zinduket, Malentxo. Zurekin luzaroan itzezin bearra daukat. Zure begi zoragarri orien ezta berriro milizkatu arte, maite-egarriak erotuta narabil. Zergatik izan zaitzat orren biotz-gogor, gaixto gaixto ori?

»Zure bizitokiaren inguruan an, ezkutu batean, ez al-gentzake alkar ikusi ta itzezin? Esaidazu, arren, Malentxo, laster ikusi gindezken ala ez. Zai nagokizuke zuk nai dezun tokian eta orduan. Mandatari onek eramango nau zuk esandako tokira.

»Kezkaturik eta biotz-illunik daukazu, Malentxo zoragarri, maitale maitemindu au zure erantzunari ernari».

Liztorrak eztenka ta burrunbaka esnarazi dutena bezela gelditu zan neska maitemindua, zorabiatuak, Zitok zesaizkonak irakurrita. Ango amar eguneko egonaldian, Zitogandik urruti, zerbait baretu zitzaion maitetberoaldia; gozatu zitzaion zerbait leengo saminaaldia. Etsipenari laster ateak idekitzeko bidean zan orduantxe; ezpai'ta biotz-beroaldia otxantzeko, aldia bezaingo bitartekorik. Ez da aldiak ozten ez dun labe goririk; ezta ere gozatu e'lezakean erremiñik, ez saminaaldirik. Aldia bitarteko zala, noiz edo bein itzali zitazkian Malentxoren beroaldia.

Baña eskalearen eskutik artu zitun berriakin, leengo oroitzapenak berriztatzean, liztor aztoatuen aisara, esnatu ziran Malentxoren biotzian aurreko egunetako erremiñak, egoneziñak eta ames zoroak. Barealdian ustegabe jeikitzen dan uginaldia izaten da itxasoan ere gaiztoena. Ordea, orrelako sualdietan, gogo goibel bai lauso eta biotza irakitan dabilztanean, galgarriak izaten dira geienean artutako erabakiak. Kiskaldiak sutu zion berriro Malentxori biotza gau artan. Oeratu zanean, sugarra zebil-kion zainetan erregarri. Olakoetan, ordea, kezka-pean edo maitetberoal-

dian ondatuta oeratu danak, ez du ogean atsedetik eta baretasunik aurkituko. Okerrago dana, oraindio, len baño ere bizikiago ta zorrotzago ziztatuko ta zulatuko du biotzean irudimenak aizatutako sua. Oi ez bezelako argi berotz jantzita agertuko zaizko olakoetan irudipenari giza-irudi ezagunak.

Jira ta bira ogean loak artu eziñik zebillen bitartean, iñoiz baño ere zorrotzago ta biziago arnasatzen ziozkan irudipenak azkenengo urteetako ibiliak eta irudiak. Ziztagarriak ziran, benetan, buruak zekarzkion oroitzapenak! Sorgin-aldrak zorabiatuen antzera zetorzkion leengo gertakizunak ijiji ta oiualdi zoroetan. Eta bai gainbera zeragioela oroitzapen ariek neskañoaren biotzari! Zartaka bizian zebiltzkion buru-barrenean odol-taupadak ere.

Donostiko «La Perla»ko dantzatokiko solairu dirdaitsuan oiñak irris-taka labainduz, alkar-loturik, irrika ta oiuka zijoazkion irudipenean neska-mutil bikoteak, buruak lorez jantzita, parre-algarak eta atsegin-irritziak barreatuz, azkengabeko atsegin-eztai nasigarrian bezela. Danak zijoazen alai eta zoriontsu maitale maitetberotuen besoetan. Etzeramakin iñork biotzean illunik, ez kezkarik, ez saminiñik. Ua zan atsegiña! Ua zan poza! Irriparra zerien danai ezipainondoetatik.

Dantzaldi arien ondoren, Zitorekiko ezkutu-ibiliak zetortzkion urrengo burura. Argiro gogoratzen zitzaion seskadiko itzalpean ain kutunki egon ziran egun zoragarri ura. Suzkoa izan bai'litz bezela erretzen zun oraindio mutillak, seska-artean, ustegabe emandako mosuak. Antxe, matailburuan, egotzi zion musu erretzalleak.

Eta onela, bata bestearen atzetik irudipen zear oroitzapenak zijoazkiola, batbateko ikaraldiak jo zun neskatxaren soiña maindirape epelean. Esnaldi kiskalgarri artan, lorik egin eziñik, besoak luzatuta, nagia ateratzen zun noizbeinka soina biurraldikatuz. Sua zebilkion buruan, sua zañetan, sua bularrarte gurian pilpilka.

Noizik bein, orratio, ezkurak mokokatzen ari dan uso-aldrak, eiztariaren aurrean izuturik, egaldia jasotzen dun bezelaxe, igesegiten zioten bildurrikaraz irudipeneko irudiak; baño andik geroxeago, egaldia berriro eratxiz, len baño ere amorratuago ta zorrotzago erasotzen zioten moka biotzondoari.

Konturatu zaneke, gaberditik aurrera zijoan gaba. Kukurruku ozena egin zun une artan Lasturretako oillarrak oillotegian eta, geroxeago, etxez-etxe erantzun zioten beste askok aren kantuari, zeingeiagoka asarean.

Gela batean egiten zuen lo aizpa biak eta, eguna goizalderatu zan garaian, bere aizpa jira ta bira esnari zebillela oarturik, galdegin zion Libek:

—Zerbait gertatzen al zain, Malentxo?

—Ez. Gaurko sargori onekin ezin diñat lorik egin, erantzun zion arek.

Eta berrogei aldizko biraldia egin ondoren, bere gogo-ausnarreari ekin zion berrir. Baña, andik asko luzatu gabe, Liberan arnas-otsa entzun irudi zitzaionean, lo zegoalakoan, soingañeko mea sorbalda-gañean jarrita, leiora erten zan ixilka basoaldeko aize ozkirriaren billa; ta, egon-eziñik, arnasa ta bularra zabaldu ziozkan gauari alde-alde.

Gaugiro ederra zan. Maxio-kiñu zegioen izarrak dirdirka zerupe aderretik. Argi-lanbro zerbelean bilduta agertzen ziran illargipean mendi ta basoak. Zamorroen kantu-otsa zetorren nunaitik. Basoaldetik zijoa-kion usai gozoari ta aize bigunari arnasa zabalduz, amaika bider esan zun Malentxok bere kolkorako gau artan:

—Anbat nitzake zeruan biraka dabiltzan izar oriek bezin burujabe! Anbat illargia ta gau-aizea bezain etxeokandrea! Ai, nere buruaren jabe ba'nintz...!

Bere samiñaldian etzezakean oartu, nunbait, neska maiteminduk illargia, izarrak eta aizea ere, ez dabiltzala legegabe ta ajolagabe nunaitik eren aisara. Jaungoikoaren beatzetik zintzilika dabiltzala bizidun eta bizi-gabeko danak; eta, Arek jarritako legetik irten naiko ba'lue, ondamendira ta triskantzara lijoazkeala berealaxe. Aren legera ibilli bearra daukela, Arengandik jaiotako danak. Beste izaki guztiak bezelaxe, berdin gizaku-meak ere. Aren legetik igesegiteak, goiz edo berandu, norbere buruaren-tzat kaltea ta zigorra erakarriko lukeala.

Baña, nork aizatu zentzun au ogei urteko neska maiteminduari maiteroaldian dardar-ikaraldika zebillenean? Alaxe, liztorrak buruan burrunbaka eta biotzean sukarra irakitan zebiltzkiola, eldu zitzaion egun-sentia. Argiurretze zoragarria izan zan egun artakoa; baña, aren begiak etzioten egin, bear bezelako agurrik araingo ikusgai lilluragarriari. Begiak lauso ta burua gundu zeuzkan, ba, gaxoak!

Gaualdi luze ta aspergarriak noizpait goizari bidea eman zionean, seiretan, oe-jantziak alde batera jaurtita, jauzi egin zun ogetik neskak, begitartera erabaki zeatta sartu zaionaren jasez. Ispilluaren aurrean urrezko adats ugaria orraztu ta esku-atseginkatzen zun bitartean, dantzaldi nasigarria zebilkioen berriro buruan esnaldiko giza-irudiak. Zearo itzali zitzaion buruan aurreko astean bere osaba Martini emandako eskein-itza.

Aurreko egunetako etsipenaren ondoren, barealdiaren atzetik datorren aizealdi zakarrak bezela, maiteroaldi gartsuak eragin zion. Goizeko txukundubearrak bukatuta, zazpiretan irten zan etxetik neska maitemindua.

Loaldetik suspertuta zebillen ordurako Antzuela ere. Goiztarra zan eskalea. Sei orduko loa egin ezker, etzuan egundano geiagoren bearrik izaten. Marandioko sapaian eman zioten lastaira biguna utzita, par-irria zeriola azaldu zan. Etzion ari nekeak erasaten egundo. Etzioten atergabe-ko ibilliak inolaz ere biozpetik zirika zijoakion poza uxatuko. Inularrean oeratu bezelaxe, jeikitzen zan urrengo goizean, naiz orzkarbi, naiz goibel egon. Munduko urre dana baño ohea zan aren biotzondoko alaitasuna, arrano pola!

Malentxo logelatik ertenda, zurubietatik beera jetsi zaneke, gosari txikia egiten ari zan eskale goiztarra. Kafe utsetan ogi-zatiak beratuta jaten zitun. Gosaria bukatzeko, ez kendu, orratio, agure zarkiñari, biotzari irri-gogoa noznai damaion pattarra. Orixe izaten zan bere goizeroko gosari txikia.

Maiteki agurtu zun Malentxok eskalea ta, ardandegian bakarrik gelditu ziran unetxo batean, ixilka belarrira jaulki zion:

—Atoz bereala Eperzelaitako basora ta antxe amango dizut erantzuna.

Atadin jolasean zebillen neskato bateri eskutik elduta, Eperzelaitako bidea artu zun geroxeago Malentxok. Baita ere Antzuelak andik asko luzatu gabe. Bidearen okerrune ezkutu batean, pagadi baten babesean, zegokion zai. Ona emen neska zorabilduk Zitorentzat eman zion agindua.

—Esaiozu, datorren ostegunean, toki ontantxe bertan, illun-aurrean, itxogingo diodala; baña ez dedilla etorri inolaz ere zortzirak baño beranduago. Bide-erakusletzaz zu ba'zakarki, ementxe bertan egongo nazaizue zai.

Agindu au eman orduko, ezkutu-izketa artan norbaitek oartu zitzazkealakoan, agur laisterra egin alkarri eta bakoitzak bere bideari ekin zion. Pagadiak eta garamendiak gainbera zearkatuz, Lasaora jetsi zan Antzuela. Bidezabalari lotu zitzaion an Zarautzera begira. Beste egunetako marmarrak eta kantu-otsak utzita, arnas batean zijoan egiñalan eskalea, bere lanaren sariaren usaira, ordu jakiñean askan janaria jartzen dioten zaldia bezela. Urrearen usaiak zoratuta zeramakin. Bere eskuetan, ordea, galbairpurdian ura bezela zan dirua. Mundu guztiko urreagatik etzukean salduko bere burujabetasuna.

Etsi-etsian zebillen eskean. Bere zurrutarako naiko dirua bildu ezke-
ro, etzuan izaten arek erregearen berberaren gutziariak. Zoriontsu bizi zan
gizona. Urte batzuk gutxiago izan ba'litu...!

Zarautzen egin zitun urrengo egunak. An ikusi zun Balendinen
jokaldia. Apustu arrigarri artan bildutako albistak egoki ta entzungarri
jaulkiko zitun, gero, zebillen bideetan eta legorraldeko baserritarrek, arri-
turik eta atsegiñez beteta, entzungo zizkoen urrengo astean entzute aun-
diko egite ariek.

* * *

Baña eskaleari utzita, gijoazkion berriro Malentxori bidera; arekiko-
ak soilki baitarabiltzkigu oraingoan.

Eskaleak oin zarpillak bidez bide arrastakatzen zitun bitartean, ipar-
beltzak alderoka daragion ontzitzoa bezela urbildu zan neskaxa etxera,
biozparrengo ekaitzaldiaren mendean. Egun aretako inularrerako, ordea,
izadi osoa illunbean kuzkurtu zan garaian, gabeko esnaldien nekeak eta
bularpeko ekaitzaren eztenkak aulaldi larri a sortu zioten. Illunabarreko
itundasunak aizatuta, gogo-txokora bildu zan ausnarka ta, goialdetik
zetorkion argialdian, bere egiteak aztertzen asi. Itundasuna ta baretasuna
aizatu zion biozpean aldartearen aldaldi arek. Argialdi orietan buruzka-
tzen ditu gizonak ondoen bere egiteak. Gogalgien ordua datorkigunean.

Aurregun gabeko irudien orde, berri batzuk ziztatzen zioten orain
irudipena. Amaren irudia zetorkion lenengoz burura. Beretzat beti ain
maitekor, ain samur eta ain eztitsu izan zan ama! Asarre-garaian ere seku-
la gogorkerik erabilli etzuna; laztanera ta eztira biotza gainbera zijoakio-
na; alabakaitik nekerik aundienak pozkiro jasango zitukeana. Bere alaba
gazteenaren biotzondoa ikusi izan ba'lu gau artan, biozmiñez ilgo zita-
kian; gogo-oñazeak galduko zukean emakume gaxoa!

Osaba Martinen irudia zetorkion urrengo. Aitak bezelaxe maite izan
zitun beti arek. Errazki makurtzen zan beti illoben eskarietara; ariei on-
egiten alegindu izan zan noiznai arretaz. Alabearrez, okerren bat esiratu
bearra zetorkionean ere, maitekiro ta bigun jokatuko zan ura. Biotz zaba-
la ta otxana zun aientzat osabak. Utsa adiñeko naigabea artuko zukean
arek ere, illobaren oraingo ibillien berri izango ba'lu!

Buru-barnean zebiltzkion pentsamenduak oneraño iritsi zitzaizko-
nean, biozkada samurrari ateak zabalduta, negarrak lausotu ziozkan
begiak Malentxori. Izugarria zan, benetan, biozpean zerabilkin burruka!
Alde batetik damua zetorkion ziztaka ta deika; bestaldetik, berriz, Zitori

emandako itza ez betetzekotan, biotzaren urratu ta odoldubearrak ikara-
tzen zuen biziki. Mutil arekiko ibilliak kilikatzen zioten biotza. Larrialdi
samiña zan, agian, neskarena.

* * *

Aurrera zijoan udaldia. Erabateko legor-giroari noizbait aurea artu
zion, orratio, euriteak. Ez, alaere, nekazariak nai bezin azkar. Illabeteke
legortearen ondoren, lañoj jantzita azaldu ziran mendiak astelen goizean.
Aizearen arnasari erantzunaz aruntza ta onuntza zebiltzan, belardin larra-
tzen diran artaldean antzera, mendiburuetakako artillezko laño-txano zurix-
kak. Lanbro xea izurtzen zuen nunai atergabe. Negarra zerien mendiai,
pagadiak ata artosoroai. Negarraldi astunean bildu zan luzaro izadi osoa.
Lañoak ixuri-ala, ordea, bereala txukatzen zun lur legor egarrituak, euri-
jarioa.

Etzetik irten gabe egon ziran eguna arietan aizpa biak. Libek ba-
zekin astia nola eman olako egunetan. Edozein zeregiñi lotzen ziozkan
gogotik eskuak. Mari Joxeparen semetxoak txukuntzen; sukaldeko lane-
tan; josketan. Etxezalea zan emakumetxo ura. Atsegiñez zijoazkion
eskuak etxeko zeregiñetara.

Luzeak eta aspergarriak ziran, berriz, Malentxorentzat egun ariek,
goizetik gaberaño negarra ta lanbroa atergabe zeriela. Etzekarren ez argi-
rik, ez eguzkirik. Euripean ondatu zala zirudin dana. Astia nolabait ema-
tearren, lanari ekiten zionean ere, aurki gogaitzen zan. Eskuarteke lana
utzita, leiora zijoan bereala. Etxeaurreko estalpean billatu zuen ollo txi-
mukatuak babesa eurialdian eta ango legorrean luma-arrotzen ari ziran
mokoka etengabe. Ordea, Malentxoren begiak etzuen aurrekorik ezer
ikusten. Beste norabait, urrutira, zijoazkion irudipeneko begiak.
Barrunbeko ikusgaiari aogozoka bai'lebillan, erdi-toteldurik, tinkatzen
zan luzaroan, amesetan bezela. Etzetorren berealakoan osteguna! Zitori
itzemandako eguna urreratu-ala, geroago ta urduriago, geroago ta kezka-
tiago zebilen neska gaxoa!

Ontan, ordea, gutxien uste zuenean, osaba Martin azaldu zitzaien
ustegabe astearte goizean. Albista txarrak zeramazkin. Maxkal omen
zebillen ama egun arietan eta, egun batzuez jeikita iraun arren, oeratu bea-
rra izan omen zun, azkenik. Luzaroko gaxoaldia izan zitakealakoan,
Liberen billa joan zan, egun batzuetarako ba'darik ere, gaxoaldia zertara
zijoan ikusi arte, etxean laguntzalle baten bear aundia zuela-ta. Bereala
gertu zan Libe amari laguntzera joateko. Etxera orduko, sutsu ekingo zion

lanari. Aren esku oituak egoki erabiliko zituen, bai, Dorronsoroko gauzak.

Artean egun batzuez an tinkatu zedilla eskatu zion osaba Martinek Malentxori. Etsi-etsian gelditu zan neska. Etzuan negarrik egin; etzan aren agotik, ez aienerik eta ez zirimolik irten. Illobaren alaingo etsipena ikusita, arrituta zegon osaba. Etzion neskak etxera joatekorik aitatu ere. Are geiago oraindion. Aizpa ta osaba gurdibideko sasiondoetan izkutatu ziran arte, ezpainondoetatik irriparrea zeriola jardun zitzaien eskuzapia-kin agurka. Arrigarria zan, benetan, apaizarentzat bere illobaren aldakuntza bakana! Pozgarri izan zitzaion aren etsipena; ezipai'zekin aren barrualdean zebiltzanetakorik ezer.

Iritsi zan, azkenik, osteguna. Oi ez bezelako sukarra ta dirdaia zeriola jeiki zan Malentxo egun artan ogetik. Ara joan zan ezker, etzuen barrundatu izan Lasturretakoak inoiz alain berritsu ta nasizale; gaiztoaldiak aizatuta zebillela zirudin. Jeiki ta bereala, Mari Joxeparen aurtxo batekin egin zun oztopo. Artu zun besoartean umea-ta, eman ziozkan musua-kin eta igortziakin, minoiuka ta negarrez jarri zun gaxoa. Atadin etzanda lo zegon zakurrari ere belarrietatik eldu zion geroxeago ta kalixkaz bialdu zun etzanda zegoan tokitik. Astakumeari zegokion urrengo txanda. An urrean jolasean zebillela, ustegabe atzeman nai izan zun; arek, ordea, osti-koka ta jauzika igesegin zion.

Alakoxea izan zan beti Malentxo. Zirikalaria, zorabiatzallea, naspilzalea. Lertutako upeletik sagardaoa bezelaxe ziyoakion gainbera biotzondoko ugaldea noznai. Jolasari ekiteko gertu zegoan beti katakume jostariaren antzera. Aspalditik, ordea, etzan agertzen, bera zan bezela. Azkenengo aldi arietan etzuan erakusten bere izaera alderontzitik.

Lañoz estalita azaldu zan zerualdea ostegun-goizean. Giro epela zan, ordea; eguraldia laster jasoko zun zantzurik onena. Laño urratuen artetik urdinune aundiak azaldu ziran eguerdirako. Arratsaldean, eguzki-erregea izan zan goialdean jaun eta jabe.

Langirorik ederrenetakoa gelditu zan arratsaldean. Orzkarbitu zane-ko, bei uztartuekin irten ziran baserritarrak sorora arbi-lanetara. Areaz garbitzen ditue lenengoz garisoroetako galtzuak eta, bildu-ala, erretzeko tarteka pillotzen larrainean bertan. Goldeaz eragiten diote gero sakonetik lurrari. Bai bear ere, gariaren ondoren lurrak ezer emango ba'du. Ainbesteraño agortzen baitizkiote gal-zutarrak azaletiko umo-tanto guz-tiak azkenengo kondarretarañoxe.

Arratsaldea erdiratu-zorian, erten zan Malentxo Eperzelaitako baso-aldera. Amets-irudia bezain eder eta naro zijoa. Dizditsu ta kilikagarri

begiak. Nor maitemindu ez arango neska zoragarriak? Ordea, buru-bar-neko amesak nasitua ta zorobiatua zerabilkien neska gaxoa!

Galtzarbean liburu bat eta eskuan aulki txiki bat zeramatziala, ordutik inular-arte astia irakurtzen emateko aitzakiakin, basopeko itzalera joan zan. Aurkitu al-izan zun tokirik ezkutuean eserita, azpikaldeko ibarza-balean lanean ari ziranai begira jarri zan.

Uztarri bi ari ziran lanean Eperzelaitako sororan. Goikoaldetik, bei uztartuekin zerrendaka zeramakin area-lana nagusi gaztearen semerik zarrenak, lana bukatu zorian. Ala adierazten zuen, beintzat, goenaldean tarteka agiri ziran galtzu-pilak. Beeragotik, berriz, nagusi gaztearen agin-dura, idi-pareak zeramakin golde astuna. Idiak ildo zerbait okertzen zue-nean, deadar garratza zegion etxekojaunak bere seme itulariari. Erabat zarraktakutzen zuten sailla itzai biak barrenaldetik asita.

Goldearen eskulekutan eskuak tinko josita, erne zebillen nekazaria. Zintzo kaketzen zun bizkarra goldearen gain. Neke aundiko lana izan arren goldearena, eskurako zeramakin idi oituak lan-tresna astuna. Ibilia aldzika nagitzen zitzaientean, orratio, logaletik esnatu zitezen, akuluz zartatzen zitun arek eta; buztanari eraginaz eta saietsa okertuz, bizkor erasotzen zioten lanari urrengo nagialdirarte. Ildoa bukatzean, soromuturrera iristen ziranean, aldameneko saillean lanean ari ziranakin izketan gelditzen zan lipar batez nekazaria. Larrealdi bizkorra zegen olakoe-tan abereak bazterreko belarrean geldiune-bitartean. Aurki eten bear iza-ten zuen, ordea, larrea nagusiaren oi latzera ta berriro lanari ekin bear ere. Golde-ortzez larraina urratu-ala, txoritalde gosetiak jaisten ziran lur irauliberrira aztarrika ta mokoka zamorro ta artxoan billa.

Atzeraxeagotik, aitonak zeatzen zitun atxurrez goldeak iraulitako lur-mokor ezkoak; ezipaitira mazo-ukaldiz zeetu-errezak mokor oek, bein eguzkitara legortu ezker. Iru gizaldi ari ziran lanean Eperzelaitako sororan orpoz-orpo. Orain berrogei urte bezela; orain berreun urte bezelaxe. Nork lekike noiz asi ziran gure gurasoak lan oetan? Orra or, beintzat, gure baserritarrak gizalditik gizaldira, urteoro berriztatuz, gaurdaño dakarzkiguten oiturak. Anbat litzake gaurko urirabear zoroak biotzean egundo ikutu izan ezipa'gindu! Aizea bezain burujabe ibiltzekoa dala deritzait euzkotarra. Ez al-dabil, bestela, orpozulotik erten dan ardazburua bezela, beti negar kurrinka dariola?

Idien ibilliarri erantzunaz, golde-ortzak lurra ezker-eskuitara erdibikatzen zuen bitartean, basopetik begira zegokien neska maitemindua. Uztarripean burumakur dijoan idia bezela, goldearen gain makur nekazaria ikusita, arrigarri ta neurriz-aragokoa zerizkion neskak ainbesteko etsi-

penari ta eroapenari. Mendiarteko lur-zati medarretan errotuta bizi ziran baserritar ariek etsi-etsian, aizealdiak sekula erasan ez dion pagoburua bezela. Etzuen aundizkien gutziarik; ez urietako bizitzaren egarririk; ez biotzean egoneziñaren zulaturrik. Etsipen osoan bizi ziran mendiarteko zokondoetan.

Norbaitek, ordea, bizitza guztian ala bizi bearko zula esan izan ba'lio Malentxori, giltzapen betiko lotu dutena bezela, begientzako atsegin-bide guztiak kendu diozkaten bezela, biotz-gañean arri-konkor astuna jarri diotena bezela, arnas-artzeko aizerik ezba'lu, arnastu eziñik itoko zitakian.

«Berdiñekoxea da, orraatik, urietako bizitza dirdaitsua! Ango atsegiña ta angu eder-bizitza zoragarria» —ziosan neskak berekautan.

Etzekin, artean, gaxoak biotz-etsipena dala gizonarentzat zorionbiderik zeatzena! Bizitzaren goraberak erakutsiko zioten, ordutik asko luzatu gabe, jakintza eder ori.

Basopeko gerizpean eserita, neskañoa gogo-ausnarrean ari zan bitartean, arin zijean eguzkia bere jarlekutik gainbera labainka etzinaldera.

Konturatu zaneke, amar edo amabi oinkada gelditzen zitzaizkan mendi-muga ukitzeko. Maitasunari ateak alde-alde zabaltzeko ordua zalakoan, pilpika ta taupaka eroetan ekin zion barrenaldeak. Bizitzako atsegiñaldi guztiak baño geiago balio zun orduerdi arek. Bere maitearen begiratupean zorabildurik, arekin, beste ikuslerik gabe, maitasun-iturritik nai adiña zurrutatu zezakean orduerdia. Geroago ta ariñago ta zoroago zebilzkion taupadak maitearen zai zegoen bitartean.

Bien bitartean, Eperzelaitako nagusiak taka egin zun soro-erdian. Egun artako lana uzteko garaia zan, alegia! Urrengo egunerarte antxe bertan goldea utzita, askatu idiak, eta etxeondoko belardira larrera bialdu zitun eztenka. Uztarria, kopetakoa, ardilarrua ta ereak bizkarrean zituala etxeratu zan. Belardin larrean ari ziran bitartean, buztan-ukaldiz, ostikoz eta muturrez uxatzen zituen abereak ezipare ta eulien zulatu miñak.

Baserriaren andiko aldetik, berriz, errekaondoan, lexibaldia garbitzen ari zan emakume bat. Arek arri-gañean zapiak zartatzen zitun bitartean, errekan oñautsik zebiltzan mutilkoskoak karrasika. Antxe, errekon-doko ur-zuloan, zuten txarri-taldeak ere etzanaldirik atsegiñena.

—Jesus, ene —oiugin zun berekautan Malentxok, alako batean, luze-iritzita. —Bai berandu dabiltzala! Zortzi ta erdiak dira-ta, ez da eze-ren zantzurik! Zerbait izan ote-due?

Eta, barrualdetik zetorkion biozkadaren iradupean, egundañoako itunaldirik samiñenak gaudituz zion kolkoa. Negarra zetorkion begietara.

Zer ete zan bularpea ainbeste estutzen eta kezkatzen ziona? Ezpainondoetara urreratu-garaian, batbatean ezta ezkutatu dioten ume-kondoa baño naigabetuago gelditu zan anderetxo gaxoa. Ene Jesus! Ua naigabea! Ua zorigaitza! Nere biotz au doakabez lertzeko jaioa al-da? itaundu zun atsekabez.

Bitarte artan, gau-zapia zabaltzen ari zan zerupean. Ilundu zan ordu-rako zearo basopea. Aizearen arnaspean, alkar-marmarrean, zebiltzan zuaitz-ostoak eta zegizkien dantzaldietan azaltzen ziran zuriuneai zerien argitxirrista zan itzalpeko ikusbide bakarra. Araxeago, negarka zijean errekatxoa maldar-beera zokondo-zulora. Txio ituna zegoen txoriak ere kota-garaian. Il-kantua, eriotz-kantua ixurtzen zun inñular arexek ao guztietatik. Etzan irixten beste zantzurik Malentxoren belarrietara. Ez maitearenik; ez Antzuela eskalearenik. Zergatik ez ete-ziran azaldu ara, agintu bezela?

Erdi-zoraturik, arri-konkorrez burua zanpatu diotenaren antzera, ibil-ikaraka zutitu zan eserita zegoen aulkitik eta Lasturretako bidea artu zun, gau-itzalkariak egun-argia zearo itzali zuten garaian.

Itzotsak entzuten ziran ardandegian. Inguruko baserrietatik zurrutara joandako baserritarrak ziran.

Lasturretako atadira jo bearrean, ezkerreko sastondotik, baselizatxora sartu zan neska biozmindua ta barruko aulki batean eserita gelditu. Etzuan asko uste izan arratsaldean alakorik gertatu litzaiokeenik! Zer zan ua? Maxio? Axeka...? Ala, ezbearren bat? Biozkadak zesaionez, oi ez bezelako zerbait gertatzen zan.

Ixil zegoen eliz-barrua. Zirti-zarta zegin noizbeinka argiak oliontzian eta, argiaren dardar-ikaretara, sorginen gisan, jolasean eta dantzan zebiltzan itzalak ormetan. Aulkian eserita, erdi-zorabiatutik zegoala, argiaren ibillietara, aldareko Ama Birjiñak asarre-kiñua zegoala irudi zitzaion bein. Gero, ordea, irribarre ezta bialdu ziola. Urrena, berriz, besoetan zeukan umetxoa, andik jetsita, besozabalka zetorkiola bidera. Illundasun eta ixiltasun artan ondatuta zegoala, oiugin zun gaxoak:

«Nere lenen-maitasun gartsu onek bear bezelako erantzunik izango ezpa'lu, nere gogo ez da beste munduko inorentzako izango egundaño-koan».

Alako batean, illunbetan bilduta zegoala, oinotsak esnatu zuen bere amesalditik. Norbaiten ibil-otsa entzun irudi zitzaion elizbarruan. Norbait sartu zan barrura. Ikaratuta zutitu zan Malentxo. Lasturretako Inaxio zan.

—Nola zaude emen, Malentxo? —galdegin zion arek erreminduta—. Gaxotu egin al-zera? Zure billa gabiltz amarrak ezker. Arratsaldean Eperzelaita-aldera joan zerala esan digu Josetxok, eta, an ez aurkituta, zearo kezkatu rik genbiltzan zure billa, zerbait gertatu ote-zaizun bildurrez. Ezpai'gendekin emen zeundenik! Gaxo al-zaude, Malentxo?

—Ez, ez —erantzun zun mintzo-dardarka—. Inñularrean sartu naiz onera ta loak artu nau. Zer ordu da?

—Amardaerdiak.

—Orren berandu...!

Baña ajolarik-eza ta ardurarik-eza erakusi nai izan arren neskak, Lasturretako argietara aurpegia azaldu zitzaionean, negar-kutsuz lausotuta agertu zan; gorrituta zeuzkan begiak. Naigabea ta atsekabea salatzen zun alde guztietatik aren joerak. Apari-bitartean, zear-begiratzen zioten Lasturretakoak; aren ezetz biribillak entzunik, ordea, etziran ausartzen geiagorik zirikatzen. Alere, kezkatuta zebiltzan, benetan, Lasturretako senarremazteak gau artan. Katilluka bat esne artuta, beste ezer geiago apaldu gabe, oeratu zan Malentxo. Gaxo ete-zeguan? Gaxo-mueta asko dira. Biotzeko gaxoa zan Malentxorena. Gaxorik okerrenetakoa, noski!

Andik egun batzuetara itzuli zan Libe Lasturretara. Amaren gaitzaren larrialdia joan bezin laster, itzuli zan berririo aizparengana. Inñoz baño ere pozikago artu zun arek bere aizpa Zarautzko albista jakingarrietakoen bat lekarkiokelakoan. Ala zesaion, noski, biotzak; arengandik jakingo zula zerbait.

Ala izan zan ere. Aizto-muturrak aragia bezela urratu zion barrunbea arek eramandako berriak; baño, alere, naiago izan zun aiztoaren zulatu urragarria, jakin-ezaren atergabeko ezpai illuna baño. Lasturretako atadin alkar-izketan ari zirala, mintzaldia bere arira eraman naiez, Malentxok galdetu zion bere aizpari:

—Berri asko al-dakarzkin Zarautztik?

—An gertatu danik aitagarriena, eranegun Agerrearen agotik entzun nuana den. Udalditar aundikien arteko gertakizun bat. Ezkutuko jokoetxe bat omen zeukenen ondartzaburuko jauregi batean eta, aurreko astean, udalditar batzuk gau-jokoan ari zirala, errizaiak sartu itunan ustegabe ta barruan zeuden guztiak atxilotu. Baña an zegon mutil gazte batek joko-diru ta joko-tresnakin ezkutuko ate batetik igesegin nai izan zinan. Ordea, errizaiak tiroz zauritu zinaten. Eranegun il omen-unan zauritu ori. Ez diñate egunerokoak ezer esan gertakizun orretzaz. Ixillean gorde nai izan diñate, nunbait.

—Zein ete-zan gazte zauritua?

—Udalditar bat. Ez naun orain oroitzen izenaretzaz. A! Bai. Agerrek esan zinan gazte ua «Maitearena» deitzaion jauregitxoan bizi zala bere amarekin.

—Leon Bravo...?

—Bai, bai. Orren izen bakana izanda, etzekinat nola aztu zaidan ain azkar. Baña, nolatan ekinan izen ori?

Ontan, ordea, aizpari begiratu zionean, legamia bezelaxe zurbilkatuta oartu zun. Konorte gabe bezela gelditu zan, lurrera oldartzeko zorian. Erori ere egingo zitakian Libek eutsi ezpa'lio. Izerdi-tanta mardulak zerizkion aurpegi-zear ikaretan. Larrialdi zulagarriak eragin zion, nunbait, barrualdetik neska errukarriari. Bere aizparen ustegabeko larrialdi ua ikusirik, Mari Joxepari otsegitera zijoan Libe; baño une artantxe berebaitartatu zan eta oiurdiragarrietan negar-zotinari ideki ziozkan alde-alde atear dardar-ikaraka bizian.

—Baña, Malentxo, zer gertatu zain ain batbatean gaizkitzeko? Ezaguna al-unan mutil ori, Malentxo?

Eta minartu dun umetxoa izan bai'litz, maitekiro lastandu ta musukatzen zun Libek bere aizpa biozmindua. Joan zitzaion, noizpait, lenengo zotiñaldi zorrotza, eta, zerbait baretu zanean, leengo galdera berbera egin zion jakinminiez Libek.

—Ire adiskide al-zan ildako mutilla, Malentxo? Jaungoikoak bereganana eraman dunean, aren onagatik eramango zinan!

Negar-ujolari eutsi eziñik, mintzo-ikaraldika, erantzun zion arek:

—Nere senargaia uanan. Jaungoikoak orren azkar kendu didan ezker, gaurtik bertatik eskeinitz auxe zeginat. Ez diñat geien da geiago il leikidanik inñor maiteko.

Arrezkero, urrengo egunetan, lore-txortaz apainduta azaltzen zan egunero Lasturretako baselizatzoko Ama Birjiña. Malentxok jartzen ziozkan lore ariek. An inguruetan bildu zezazkean lorerik naroenak eta ederrrenak zeramazkion. Etxe-billera artakoak ziosaenez, ez omen zan inñoz egon baselizatxoa ain txukun eta ain dirdaitsu. Bere eskuz zaitzen zun Malentxok egunero Ama Birjiñaren etxetxoa. Elizbarrura garbiketara edo apainketara sartzen zan guztietan, maiteki lastantzen zun neska errukarriak Andere Mirenen semetxoa. Aren aurrean belauunikatuta, otoizketan zegon bitartean, malkoen jarioak zearkatzen zion etengabe aurpegi zoragarria Dorronsoroko alaba gazteenari.

UZTARO

Bularretatik umoa ta emia ganezka dariola datorkigu uztaroa udazkenaren eskutik. Edertasun bereiziz apaintzen ditu aro onek gure landalde zoragarriak. Biltzalleai deika diardue sagar umatuak zuaitz-adarrean, aize-arnasaren pean, dardarka; irripar dagie artaburu elduak zorro igartuen tartetik; lertu-zorian dira oraintxe baba-leka txigortuak; morka mardulen kargapean makurtu bear izan due bizkarra matsondoak ere.

Izadiak ain zoro dakarzkigun esku-erakutsi aberatsak bildu-ala, lenengo aurtxoa jaio zaien etxekoen antzera, kantu-ots alaia jaurtitzen due or-emen biltzalleak.

Kantua darie, lan bitartean, garo-biltzalleai; kantua sagar-biltzalleai; kantu baba ta ardo-biltzalleai; baita maats-biltzalleai ere. Uztaroaren eresi entzungarria da artasoroetatik, maastietatik eta sagastietatik garai ontan barreatzen dan kantu-otsa. Olerkariak zionez,

*«Udazkena da. Bero zitalak jun diranean,
»zein ederra dan, ibil ondoren, mendi-gañean,
»kezka gabeko atsedena!*

Amestu genezaken ikusgarriarik zoragarriena agertzen digu oraintxe basoaldeak. Artoarena ta sagarrena da bereziki sasoi au. Senargaiaren zai dagon neska maiteminduak bezelaxe, dardarrikara dagie sagar elduak zuaizburuan. Bigunkiro daragio dantza artasoroak ere bere motots txigortuari.

Orri igarrak, alkarren igortzian, ateratzen duten otsak, ez al-dirudi gaberdiari sorginak izukariz dagizkienetakoa?

Ez du izango nekazariak oraintxe artoareztazko erruki aundirik. Orra nun dijoakion biozgabe sorora. Laster atertuko zaio artaburuari orriartetik darion irriparrea. Eldu atzamarrez eta ukaldi indartsuz bigurtuko dio lepoa eta ezpainondoetatik zintzilikatzen zitzaion bizar gorri leuna ere zearo muskilduz, arri-konkorra bai'litz, saskira jaurtiko du.

Bien bitartean, zuaizburura igota ari da lanean sagar-biltzallea. Leiarrezko pitxi ausierreza bezain arduratsu erabilliko ditu arek gazisagarrrak bilketan mazpildu ta mallatu ez ditezten: jateko baitira sagar oek. Lastoartean umatuz, urrengo udaberrirano iraun dezaten, osasuntsu joan bear due sapaiko lasto-ogera; aurki ustelduko litezke, bestela, ango ego-

nean, mallaturik joatekotan. Mueta askotakoak dira gazisagarrrak: errege-sagarrrak, Yondone-sagarrrak, sagarbeltzak, sagargorriak. Gozakia egiteko, berebizikoak dira, berriz, irisagarrrak.

Sagar gezak, orratio, ez dira ain arduratsu erabilli bearrekoak. Sagardaoa egiteko da mueta au; eta, bilketan zearo mazpilduta gelditu arren, etzaio ajola aundirik. Aurkixe zanpatuko, lertuko ta txikituko ditu sagar-jotzalleak tolaean sunpillaren zartakoz. Orrez gañera, tolaeko ardatzaren esian biraldika estutuz, aterako diozkae errai erdibikatuetatik azkenengo kondarretaranoxe umo-kutsu guztiak, patsari darion muztio gogoz etxeko upelak bete arte. Beraz, aal besteno aldia laburtzearren, agaz zartakoka, edota, bestela, zuaizburuari eragiñaz lurreratzen ditue biltzalleak sagar-gezak.

Izadia garai ontan emaez beterik datorkigun bezelaxe, gizonak ere ba-du, bere uztaroa. Bizitzako egiteen ordaña artzen dun garaia, alegia. Bizitzaren udazkena da.

*«Gizon-aroko kiskaldasunak jun diranean,
»zein ederra dan, an, bizitzaren udazkenean,
»kezkarik bako atsedena!
»Belaunburuak erre dizkoen bideko asunak
»izan bitez gizonarentzat ikaskizunak:
»igalidun udazkena».*

Baña zartzaroak ezetzik, egite guztiak dakarkioe gizonari, goiz edo berandu, uzta-garaia. Maitasun ixillari ateak eroki zabaldu orde, etsipenean luzaro iraun dun neskañoak irabazi du, noski, bere eroapen ederraren saria.

Legezko bidetik ertenda ibilli danak, berriz, buruan ustegabe artu dun zartako ikaragarria izango du ikasbide. Bizitzak noizbeinka damaizkigun dangateko oek dakarkigue bizitzako jakintzarik ederrena: etsipena, eroapena ta burumakurtasuna. Bizitzak lemaiguken emairik bikañena bada, agian, Jaungoikoarekin beti erara ibiltzen ikastea.

* * *

Udazkeneko egun eder batean, sagar biltzen ari zan Balendin etxeburuko sagastin. Eskillaraz zuaizburura igota, kolkora biltzen zitun sagaraleak, eta jetsialdi bakoitzean saskira ustu bildutakoak. Sagastin bertan

pillatan agiri ziran tarteka aurreko egunetan bildutako sagardao-sagararak. Itzaiak gurdizka tolarera eraman-ala, jotzalleak zartaka zantzen zituen. Argi entzuten zan ordun ere sagastitik, sunpillen danga-otsa.

Balendinek sagar-gañetik aleak arduratsu kolkoratzen zituen bitartean, azpikaldeko koska batean eserita, gerizpetik begira zegokion Agerre. Arek saskira egin zun jetsialdi batean, egonaldiko atsedena buruzkatuz, Agerre ondoratu zitzaion izketara. Baita onek, berriz, aspalditik bularpean azkuraka zerabilkin gaira eraman zun bereala izketaldiaren aria.

—Aizak, Balendin, zenbat urte dauzkak?

—Asko. Ogeta zortzi.

—Mutilzar gelditzeko asmoan al-aiz, edo. Ez al-dek izan beñere ezkontzeko asmorik?

—Ezkondu? Norekin ezkondu litake ni bezelako morroi ezereza? Zure «kofradian» gelditu bearko —erantzun zion Balendinek parrezka.

—Arranopola! Baztarretan ba-dituk amaika neskata aundi-iritzikoa ere, irekin pozik ezkonduko lirakenak. Ez al-dek ortarako inoiz neskarik begiz jo?

—Begiz jo...? Bai! Zertarako gezurrik esan? Ba-dira ederretsi ditudan neskatak. Baña eder-irizirik, aien baietzer, alde aundia dago. Oso baldarra naiz maitasun-gaietan.

—Igartzan zaik, bai, mutil, gauza orietan kertenpiko aundi bat aizana. Ez al-dek barrundatu inoiz norbaiten begiratu zorrotzik? —geitu zion Agerrek kiñuka.

—Nereganako? Ja, ja! Argindegiko neska zarrarena izan ezik, ez dakit beste norenik.

—Makala alena! Ez dago kirtenondo motela! Entzun ezak, Balendin. Mutilzar purrukatua nauk; ez dit ezkontzarako makurtasunik. Baña, norbaitekin ezkondu bear ba'nintz, bai al-dakik norekin ezkonduko nitzaken?

Zu? Nai zenzakeanakin. Zu zeran bezelako jaun aberats ata egokiarri, zenek eman lezakio ezetzik? zenek egin lezakio uko, naiz aundizkietan aundizkientakoa izan?

—Ez diak ondo aditu, Balendin. Gizon guztiak zerabiltzkigu biotzondoan gure amesak. Beraz, nik emazte-amesik izatekotan, zein dala deritzai nerea oparo bete lezakidakena?

—Erregegaian bat...?

—Ez, mutil, ez. Loreakin gertatzen dana berbera gertatzen zaiek emakumei ere. Zenbat eta dirdaitsuago, zenbat eta agiriago ibilli, ainbat zantpatuago ta oinazpiratuago. Arkaizpean edo sasipean ezkutuka dauden

loreak dituk usaitsuenak eta ukigabeenak. Gizon zentzudunarentzat emakumerik aukerakoa ere, apala, ezkutu-maitalea, elizkoia, etxerakoa ta samurra bear dik.

—Zein izan litake orrelako aingerutxo ori?

—Ez dek igandik urruti bizi.

—Ez dakit nor izan liteken.

—Dorronsoroko etxepean bertan bizi dala esango ba'nik...?

—Gure etxean? Mikele neskamea?

—Ago ixillik, mutil. Izketa au atera ditan ezker, gorago jo dezakekalakoan egin dit.

Une ontan, lañopetik ustegabe begininia ziztatu digun argizpia bezela, Malentxoren irudia bururatu zitzaion batbatean Balendini ta mututa gelditu zan, nundik jo etzekiala. Aurki igarri zion Agerrek barrualdean zerabiltzanari ta geitu zion:

—Zer derizkiok Liberi emaztetzako? Orra or emakumetxo samurra, apala, etxekoia, maitekorra. Gañera, edozein gizonen eder-gosea asetzeko laingoa ba-dek. Aren edertasuna, ordea, ez dek lenengo begiraldian zorazten duenetakoa. Egunitik egunera orrizabaldur dijoanetakoa baño. Ikusiago, eta maitagarriago ta kilikagarriago.

—Axeka al zabilkit, Agerre?

—Etzegok emen axekarik. Illargiaren adar-puntan bizi aiz, oraindaño ezer oartu ezpa'dek.

—Gustatzen al-zaik ire etxekoandre gaztea?

—Nori gustatu ez ua dan bezelako anderetxo txoragarria? Baña, egia esan, ukitzeko bildurra damain loretxoa bezelaxe artu izan det beti Libe. Ain da biguna; ain da samurra emakumetxo ori.

—Balendin! Gizon zentzudunaren zoriona egiteko, ez dek inun orrelaingo emakumerik. Alde bikaña zegok orrelakoengandik, beren buruari begira beti bizi diranengana!

—Baña, Dorronsoron morroi utsa izanda, ausardi purrukatua bear nuke, ango alabarengana begiak jasotzeko. Oriek gauzak atera dizkidatzu, Agerre!

—Ez akidak orain aikomaikoetan asi, mutil. Esaidak argi ta garbi. Atsegin al-zaik Libe emaztetzat?

—Arranotan, zoro utsa bear nuke aingerua bezelakoxea dan neskata ez onartzekotan. Morroi zapogorria naizan onek ezetzik, beste edozeinek onartzeko laingoa ba-da, arraietan, Libe ederra. Zer egin dezaket, ordea, nik arlo ontan? Utzi eidazu pakean, Agerre. Obe zait biozparren-go amesai ateak ez zoroki zabaltzea. Malentxo izan ba'litz, errezagot

gainberago nerizkioke arengana altxatzea; itzegiteko bidea noznai ematen duenetakoa baita ura. Baña, Libe, ez da Malentxo bezelakoa! Liberi dago-kion bezela, biotz-eske urreratzeko, edertasunez eta egokitasunez aundi-ro apaindutako gogoa bear litzake; nerea, berriz, trakets utsa izan...!

—Orick dituk pilosopokeriak atera dizkidakana...!

—Ez dago or pilosopokeririk. Biotzaren mintzoa da entzun didazu-na.

—Tira, ba. Ni ere, beti bezela, biotza eskuan dedala mintzatuko nauk. Emakumeak sakonki ezagutzen ez dituzuenak, algaraz eta arinkeri utsean jokatu bear dirala uste dezue, barrunbeto ezkutuak erakusteko. Ez dituk, ordea, orrelakoak aukerakoenak. Beste emakume oarti batzuk, ez diate azaltzen orren argi biozpekoa. Bai, orratio, ixilka, ustegabeko egite apalez, bigunki ta ezari-ezarian. Ez al-dek ikusi olakorik Libegan?

—Ez nik.

—Len ere esan dit. Illargiaren adar-puntan bizi aiz, mutil.

—Naiko maxio egin didazu, Agerre, ta utzi eidazu pakean.

—Gai orretzaz mintzatzen asi geran ezker, ez diagu osiña zearo agortu arte utzi bear. Ire ezereza beste eragozpenik ezpa'dek, Libe emaz-tetzako ain atsegin ba'zaik, zuen bitarteko egin dezadan, ire baimena bear dit. Utziko al-didak nere eskura kontu au. Laster zabalduko dizkidala zeri-tzaidak Libe zoragarriaren besoak. Zer diok, Balendin?

—Ez dakit zer erantzun ere, Agerre. Ain sineskaitz iruditzen zait gauza au. Dorronsoroko alaba ederrarekin ezkontzea. Nere etxeokandere gaztearen senarra izatea. Nere burua zoratzeke laingoa ba-da, noski, korapillo auxa. Nai dezuna egizazu, Agerre; ezpaitago arloa esku baldarretan.

* * *

Illabete bi ba-zeramazkien Lasturretan Libek eta Malentxok. Zitoren eriotza zala-ta, buruan izugarritzko zartakoa erantsi diotena bezela, lenen-gotik Malentxo biotz-urratua ta zearo zanpatua gelditu zan arren, gero, egunak joan eta egunak etorri, noizpait berebaitaratu zan eta egunetik egunera gozatuz zijoakion saminaaldia; begitartea argituz. Ez da aldia bezelako ur-parrastarik saminaaldiaren beroaldia ozteko. Antzuela eskalea-ren agotik jakin zitun egun batzuez geroago, Zitoren eriotzazko guztiak. Jaungoikoaren beatza argiro agiri zan ustegabeko ezbear artan. Betiko

alderatu nai izan zun, nunbait, Jaungoikoak mutil arengandik. Zer lezake gizakume ezerezak, zorigaitzaldian, Jaungoikoaren izena onetsi besterik!

Osabaren agindua betetzearren, joan zan, burua makurtuta, Lasturretara Malentxo, naiz bere gogoaz bestekoa izan etxetik orretera ua. Illabete biz geroago, ordea, poz-pezik bizi zan ango bakartasun uki-garri artan, gogoko oroitzen gozoetan murgilduta. Ainstesteraño alda-tu ziran gauzak ordezker. Udazkenaren orpotik negua zetorren berea-la ta biozmin zorrotza zemaion andik joan bearrak. Biotza antxe arrotu zitzaioa zirudin.

Libetzaz, berriz, ez dago zer esanik. Txikitandik maite izan zun arek baserrietako biziera. Atsegarri zitzaion baserriko lanetan astia ematea. Sineskaitza ta arrigarria zan, benetan, ango nekazarietzat, Libe zan beze-lako andereño ikasiak eta aberatsak baserrialdeari alaingo zaletasuna iza-tea. Bere etxe apaiñean bezain alaiki bizi zan Lasturretako mendi-baserri zarpillean. Malentxo bera ere, azkenerako, biotz-etsipenera makurtu zan ezker, geroago ta etsiago ta alaigo zegoan bere aizparen ondoan.

Arto-biltzeko lanetan ari ziran agun arietan nekazariak. Artoari burua moztu baño len, emakume-aldrak biltzen ditue otartxoetara baba-leka igartuak, gero etxealdean, umeak zaitu bitartean edo seaskari eragin-ka, amonak astiro lekatu ditzan. Baba-biltzea bukatu orduko, artoarenga-na dijoa nekazaria ta gerrialdeko orri txigortuak banaka kimatu ta xorta-tan bilduko diozka, artaburuak galdorrean zutik dauzkaten masalastoak larrugorrituta soroan bertan utzi arteraño. Negualdean belar ondua urri dabillenean, abereentzako janari atsegiña izan oi da arto-ostoen.

Artaburuai dagokie urrengo txanda. Ez du nekazariak arietaz ere erruki aundirik izango. Ukaldi indartsuz bigurritu eta etengo dio lepoa ta saskira jaurtiko. Gero saskiz gurtesia ganezteraño bete-ala, gurdika era-mango ditu marandiora, an etxeokak zuritu ta aletu ditzaten.

Baña ez da amaitu, orrenbestez, arto-biltzearen lana. Gudari garai-tuen antzera, larrugorri ta burumotz gelditu dira soroan arto-kertenak. Noraño eraman bear ete-du nekazariak biozgabekeri larria? An dijoakie berrero. Atxur-ezpañez zuztarretik jota, lurpetik aterako ditu. Bijoaz alde batera masalastoak eta bestera zuztarrak. A ze nolako sualdia egin bear dun, negua sartu baño leen, soroan zuztar aekin eta inguruetan bildutako zaborrekin! Negute luzean, garoa urritu danean, aberei azpia egiteko, paregabekoak dira artolastoak.

Ba-ditu lan geiago ere artoak. Neke aundikoak izan arren, atsegarri zaizko nekazariari artoaren lanak; eskuarte naixoxe lasaitzen batio arto-uztak. Ez al-dira, gañera, urte-giroetan atsegiñenak artoaren garaioak?

Erein-garaian, udaberriaren iraduz lorez bitxiztatzen da basoaldea. Uzta-garaian, berriz, egoaizearen arnaspean emaia nunaitik dariola datorkigu udazkena.

Artaburuak gurdika marandiora eraman ondoren, artozuritzeari ekiten dio nekazariak. Bakoizka zuritu bear izaten zaie kaskarra. Uzta ugaria danetan, ez da izaten egun bateko lana artoak zuritzea. Are geiagokoa da, berriz, aletzea. Lai-ortzetan karraska igortzikatuz askatzen zaie alea lokatxa zearo narrutu arteraño. Lan oek zerbait arintzeko, auzo-laguntzan jarduten dira gure baserritarrak. Alkarren gerizpean eta aitonak jaulkitako ipuñetara erne jarduki, eginbear atsegiñak dira artoarenak.

Bazkalondoa bildu dira Lasturretako marandioan ere artozuritza-lleak. Mutiko baten laguntzarekin Iñaxiok sorotik gurdika eraman-ala, ermo erasotzen diote zuritzalleak erdian jeikitzen dan pillari. Eskuazpian bildu lenengo orri igarrak-eta, belaun-gañean oinarri eginda, besteakin zartaka etenaz erazten diote artaburuari zorrozko jantzia; gero, abeondoko pillara jaurti. Pilla ori azitzen dijoan neurrian, ixuriko ditue onespenak edo gaiztespenak langilleak. Guxtitan bezelakoa da aurtengo arto-uzta. Artaburu aundiak eta ale astuna. Begitartea alaitzen zaio, demorriok ezpa'du, Iñaxiori, soroaldeko itzulaldi bakoitzean artaburu-pilla gora ta gora dijoala ikustean!

Lasturretan dira lanean Berraondo, Zepadi ta Leunda baso-mutillak. An bildu dira inguruko baserrietako neskatarik mardulenak. Baita atso berritsu batzuk ere. Nola ez gero? Eta jardunari eskuak egotzi-ala, utsa adiñeko iskanbilla ta zalaparta ateratzen due danen artean. Ango ijijia ta ango parrezka lertubearra! Atso zarrak berak izan oi dira gaiztoen olako batzarretan.

Batezere, zurrutarekin etxekoandrea azaltzen zan bakoitzean, itxas arrotua bezela, ganezten zan kolkoetatik itz-jarioa ta irrikarkara. Biziro alaitzen baitu patarrak biotzondoa. Eta, gañera, burua lanari bear bezela lotu nai ba'zaio, eztarriko legorra, ez da euslerik zintzoena; noizbeinkako bustialdia eskatzen du, arranotan, aobizarrak, arto-bizarrari darion autsak eztarria bein da betiko lazkartu ez dezan. Orrelako egonaldietan neskatarik egoneziñik jeikitzen dira; eta, arnas-artzeko aitzakian, marandioko atera irtetzen. Arieke ere baitarabilkie biozpean uzta kilikagarria!

Illuntze-aurrean egin zuen langilleak marandioan bertan aparti-legea. Apalondoko atsedendian, adar-ziztu bat atera zun Leundak kolkotik. Jotzalle egokia zan baso-mutilla ta arek asitako doñuari egotzi zioten danak agoa. Laster irten ziran erdira dantzari ariñak ere. Andik orduerdi-

rako, atsoak eta agureak ere aulkipean oñak geldiarazi eziñik zerabiltzkien leloaren arira dantza-eske.

Marandioan zerabiltkien iskanbilla entzunda, Libe bertara igo zan batean, dantzaldi bat egiteko eskatu zioten. Berela makurtu zun arek burua angoen eskarira. «Bai, bai —erantzun zun irriparka. —Zergatik ez det, ba, egingo?» Eta Berraondo gazteakin egin zun dantza-saio ikusgarria. Antxumearenak bezain ariñak eta zailuak ziran neskatarik ederraren jauziak. Ua zan egoki dantzatzea! Nork esan alako andereño apaña alain ederki dantzatu bear zanik? Aokada batean zanpatzeko gogoa ematen zun andereño zoragarri arek, doñu politaren neurrira jauzika ikusita! Danak zebiltzan alai. Danak kantatzen zuen batzar artan. Danak oiugiten zuen ozenki. Ujuju...!

Baña agotik gainbera dijoan irri-karkara ta alaitasuna biotzarentzat atsegarri ta osasuntsu izan arren, eginbearra bere garaian bukatzeko, lanari burua lotu bearra zegoen berriro. Gaberdirarte jardun ziran arto-zuriket- tan eta, bein lana bukatu zutenean, illargiaren argipean, bakoitzak bere etxeko bidea artu zun, Leundagandik entzundako leloari agoa kendu eziñik.

Andik egun batzuetara, Liberen eta Malentxoren billa joan ziran Lasturretara osaba Martin eta Agerre. Neskatarik bien tresnatxoak eta jantzi-zorroak astazaiakin aurrera bialduta, eguerdiburuan jetsi ziran bidez-bide Aizarnara. Ibilli-ala, alkarrizketa jakingarriak zerabiltzkien alkarren artean. Laurak batera joateko bide estuegia zegoala-ta, binaka zijozazen; aurretik Libe ta Agerre; atzeragotik, osaba Martin eta Malentxo.

Ara azkenengo oek zerabiltkien alkarrizketa. Apaizak zesaion illoba-ri:

—Ire naikundea lekaime joatea ba'da, ez diñat nik eragotziko; ire amak ere ez diñat uste. Baña orrelako erabakiak ez diñae bear beroaldian edo zorigaitzaldian artutakoak, luzaroan geldiro aztertutakoak baizik. Ezkonduak ere, Jaungoikoarekin erara ibilli ezkerro, lekaimeak bezain ondo irabazi lezakeene zerua. Ezkondu nai izatekotan, berriz, ba-zeudan Zarautz eta inguruko errietan, i bezelako neskatarik batentzat mutil ego-kiak. Ez diñat uste Dorronsoroko alaba batek orretarako iñora eskean joan bearko lukeanik.

Osaba! —erantzun zion illobak—. Otz-otzean artutako erabakia da nere. Ez du nere maitasunik izango iñork. Ondo erakutsi didala deritzait

Jaungoikoak nere bidea. Ez dakit buruz ala burugabe jokatu nitzan ildako mutil ura senargaitzat onartu nuanean. Alabearrez bideratu zitzaidan. Eta nik, artean mutillekikorik ezer ez nekian neska ezjakiña izanda, mutil ua urreratu zitzaidan ezker, arenganako jarri nitzan; ez beste inorenzako. Zertarako gezurrik esan? Biozki maite nun mutil ura. Baña gizakumeak baño goragotik ikusten ditu Jaungoikoak gauzak eta, ala zegokidalako, nunbait, bidetik kendu dit betiko. Beraz, orain Jaungoikoaren goiargiari bear bezela erantzutea dagokit.

—Baña bai al-dakin zer dan orrelako erabakiak artzea? Ondo aztertu al-ditun gorabera guztiak?

—Bai, osaba, bai. Gañera, emendik urte bira, nere asmoa sendotuko ezpa'lit, ertenbidea ba-daukat. Baña itxaro dedanez, tinko jarraitzekotan, zergatik gelditu ez betiko antxe bertan?

—Tira, ba. Ire zoriona an ba'lego, ba-oake niregatik, Malentxo. Arrituta negon, benetan, ire aldakuntza orrekin! Eman egion amari lenbailen, ere agotik, ire asmoaren berri.

* * *

Bien bitartean, bide okertsuan barrena, gainbera zijozazela, ara zer zesaion Agerrek Liberi:

—Libe, zurekin mintzatubear bat daukat; baña aurretioz zure baimena nai nuke.

—Bai al-lekarkit kalterik, zuregandik letorkidakenik ezer?

—Orain dakarkizudana, ordea, gauza bereizi bat da-ta, arloa bear bezela argiztatzeko, biotza eskuan dezula erantzun bear zianduke; zure kolkopea argiro azaldu bear zianduke. Txikitandik ezagutzen zaitut eta zure biotzondokoak ondo dakizkidan arren, zere agotik entzun nai ditut oraingoan.

—Jesus ene! Zer dakarkidazu, ba, Agerre? Jakinmiñez naigabetua naukazu.

—Ez bildurtu, Libe. Ara nere lenengo galdera. Lekaime joateko amesik izan al-dezu beñere?

—Lekaime? Ez det oraindañokoan orrelako asmorik izan.

—Neskazar gelditzeak, berriz, az al-zaitu kezkatzen?

—Oraindik ez det uste neskazartzeko bidean naizanik; baña, egia esateko, ez da inorenzatat maitagarri mutxurdin gelditzea.

—Beraz, Libe, orrek danak esan nai luke Jaungoikoak emaztetzara deitzen zaitula. Orixe da jakin nai nuan gauza bat. Baña, ba-da oraindio giagiog ere. Senargai bat bear zenduke ezkontzeko ta, nik dakidanik, beintzat, ez dezu.

—Beranduegi al-da oraindik? Mutil asko ibilli dira nereganako; baña nere gogokorik ez inor.

—Oraingo nere galdera au, berriz, bai zorrotza dala! Biotza eskuan dezula mintzatuko zaidala eskeni didazu. Nik ekarri nezakizun mutil batekin ezkonduko al-ziñake?

—Zer erantzun nezakio galdera orri? Nor dan ikusi gabe, nolakoa dan jakin gabe. Ba-ditut, gero, nere amestxoak, Agerre!

—Nere mutil ori baño oberik gutxi dira. Langillea, zintzoa, leiala, eskurakoa, zernaitarakoa, gizaseme bikaña ta jeikia. Ez da nolanaiko mutilla!

—Diozunez, aukerako mutilla izan bear du. Baña.

—Akats bat bakarra izan lezake mutil orrek zu bezelako anderetxo batentzat. Gutxitzat jotzea, ezereza iriztea, morroi utsa baita. Ordea, aren biotzak urrea balio du; zilarra baño aberatzagoak dira aren eskuak.

—Orrelako morroi bat bakarra ezagutu izan det nik, Agerre.

—Bai nik ere.

—Zein da zurea?

—Nerea? Dorrnorsoroko morroia.

—Beraz, Balendinetzaz mintzatzen ziñan? —oiugin zun Libek begietatik dirdai-jario.

—Bai. Balendinen alde natorkizu. Beste edozertan ain oitua ta ikasia dan mutilla, maite-jokoetan oso baldarra da. Gañera, bere burua gutxi-iritzian jota, emakumeengana urreratzeko ez da biderik onena. Nola ausartu liteke gizajoa zugana zuzentzen?

—Ordea, ortarako bidea eman ezker.

—Orixe da bereziki jakin nai nuana. Aintzinatik nuan zure barren-goan berri, zuk uste izan ez arren. Baña Balendini zerbait adierazi nai izan diodanean, bai al-dakizu zer erantzun didan? Nola ausartu liteke ni naizan bezelako morroi ezereza nere etxeoandarean alabarengana begiak jasotzen? Maite zaitu arek; baña zuretzako laingoa ezalako usteak ozten du.

—Beraz, Balendinek maite nau? Emaztetzat artuko ninduke?

—Bai, bai. Baña zuek alkar aditzeari ekin dezaiozuten, bitarteko baten bearra dezute lenengotik. Ortarakoxe bear det zure baimena, Libe.

—Biotza eskuan dedala mintzatuko nazaizula itzeman dizut. Orra or, ba, nere baimena. Zure eskuetara nagokizu, Agerre.

Ezpainartean beti loratan zerabilkin irriparra, oraingo ontan irriño gozo ta ezti biurtu zan. Barrualdeko atsegiña ta zoriona adierazten zun irriño arek. Agerre ere kolkopetik eginbear arduratsu bat irauli dunaren tankeran gelditu zan lasai eta zoriontsu. Biziro maite degun norbaiten zorionaren iturribide izateak, norkbere garaikundeak baño atsegin lasaigoa ta zorion aundiagoa aizatzen dio maiz gizon zintzoaren biotzari.

Orrelaxe gainbera alkar-izketan zijoazela, muñogain batetik begizta-tu zuen Aizarnako kalea.

Agoartean zerabilkien izketaldiari giltza emanaz, osaba Martinen eta Malentxoren zai oinkadak geldia gotu zituen aurreko bidari biak. Lenengoz Lasturretara joan zirenean baño alaiago zebiltzan bidarien begitarreak, arranan!

Urrengo goizean, eguerdi-aurrean, sagastin gelditutako sagar-kondarrak biltzen ari zan Balendin Agerrekin berriketan. Ez omen zan izan aspalain alaingo sagar-urterik. Berrogei guri ba-zituen, gutxienez, Dorronsororen sagardoa egiteko. Gazisagarra ere asko. Ale txikiak ziran, baño ugariak eta osasuntsuak.

Sagarrondo baten gerizpean izketan ari ziran bitartean, etxeburuko langatik zear azaldu zan Libe, une artan, eguzki-izpia bezin eder. Alde batera ta bestera buru-itzulka zebillen zerbaiten bila. Begira zegokion Agerre otsegiteko zio baten zai; baño ez oartuarena zegian arek. Ordea, geroxeago, ollanda biren billa zebillelako aitzakian, sagastiko mugara urreratu zan gaixtoa ezarian. Orduantxe zijoakion eskura Agerreri biderik egokiena.

—Zeren billa zabiltz, Libe? —otsegin zion.

—Ez dira azaldu ollanda bi eguerdiarteko janaldira-ta, emen izango dirala uste det nunbait gordeta.

—Utzi egiezu, Libe, ollandai; goseak aterako baiditu laster gordele-kutik, eta atozkit ona; zerbait galdetu nai nizuke, ba.

Ezker-eskuitako sasipeetara ta sastrakartera begiratzuz urreratu zitzaion Libe, aurpegiko irriño zoragarria utzi ere gabe. Orratio, egia esan, sekula baño ere zoroago zebilkion biotza kolkopean naxitzo. Etzuan egundo ain jauzkari ta biurri barrundatu izan.

—Berri arrigari bat eman didate gaur zuretzaz, Libe. Laster ezkon-tzekoa omen-zera, galdegin zion kiñuka ta parrezka.

—Ni? Zenekin, gero?

—Erregegaian batekin bearko. Zure ames oriek oso gora erabiliko dituzu-ta.

—Ez orixe! Nere gogoko mutilla izan ezker, e'lioque beste ezerk ajola aundirik.

—Zer bear luke, ba, mutillak zure gogoia asetzeko?

—Oetxek, beñepein. Zintzoa, leiala, langillea, ta osasuntsua izatea.

—Naiz txiro ta beartsua izan?

—Zer dauka orrek zerikusirik egizko biotz-maitasunean?

—Baña mutil ori morroi utsa ba'litx...?

—Morroiak ez al-due, ba, biotz zintzorik? Ez al-due gogo leialik?

—Nik ezagutzen det ondasun oriek guztiak dauzkan morroi bat.

—Baita nik ere. Baña nork lekike aren biotza norenganako dagoan?

—Ez al-dakizu zuk? Nik, ordea, bai. Gañera, zeroretzat ere ez da gauza zailla ori berori jakitea. Aizak, Balendin, ekatzak ire eskua. Baita zuk ere zerea, Libe. Nere eginbearra amaitu da! Orain zuen arteko egin-kizuna da barrunbekoak alkarri argiro azaltzea. Agur!

Azkenengo itz oek mintza bitartean, sagastiko bidetxiurretik Dorronsororako bidea artu zun Agerrek; ango etxekoai agur eginda, baz-kaltzera joateko garaia zetorkion, ba, gañera. Esquak alkarrekin kurutzatuta gelditu ziran Libe eta Balendin aurpegiz-aurpegi, begietatik dirdaiek zeriztela. Katakumetxo bat bezin bigun eta zoli ondoratu zitzaion Balendini neska lilluragarria, aren maite-itzen egarri. Erditoteldurik eta zorabildurik zegon, berriz, mutilla, Dorronsoroko alaba ederraren aurrean. Gezurra ta amets utsa zerizkion ainbesteko zorionari.

Bein neskak biotzaren ateak alderen-alde zabaldu ziozkan ezker, egoki jokatu zan, orratio, Balendin. Ala zegokion ere, ura zan bezelako apustulari ikasiari, beste maite-joko onetan ere. An jaulki zizkoen alkarri irriparka ta jolas-bitxietan ordurarte alkarrenganako izan zituen bildurrak eta ikarak. Gizadiaren zoria da beti biotzondokoak estaltzen eta ezkutatzin ibilli bearra! Ala zion, beintzat, Libe biotz-zabalak.

Balendinek, bere atsegin eta zorion osoan, parre zegian etengabe lasai eta baietza zemaian oargabe neskaño txoragarriak zesaiozkan guztiai. Nola ezeztu marrubizko ezpainarte ezti aetatik ertendakorik? Nola alkar maite ez biotz zintzo ariek biak? Nola maiteberotu ez bereala soin osasuntsu ariek biak? Nola sutu ez aurki gogo indartsu ariek alkarren ondolan? Maitaleak, ordea, ez due nai izaten ikusleen begiraturik. Utzi ditzagun, ba, maite-kiman, zorion-atsegiñean zearo murgilduta, neska-mutil biak.

Urrengo asteko egun batean, Martin nagusi jaunak goiko gela nagusian lanean ziarduan bitartean, Balendin joan zitzaion zerbaiten galdezka. Oi bezela, maiteki artu zun arek morroi leiala. Gelara sartzen ikusi orduko, ara nola galdegin zion:

—Zer dakarkik, Balendin?

—Gaurtik aurrera nere ordezkoko bat billatu bearko dezula esatera natorkizu, nagusi jauna.

—Zer? Zergatik?

—Etxe ontatik ertetzeko asmoa dedalako.

—Zer gertatzen zaik, ba? Ez nian olakorik asko uste! Etxekotzat indukadan nik, beintzat. Geiago irabazteagatik ba'oa, eskaidak nai bezainbat. Beste zerbategatik ba'litz, berriz, esaidak zergatik artu dekan orrelako asmoa. Dana zuzendu litxeikek! Au dek buruaustea dakarkidakana ustegabe!

—Etzaite kezkatu, nagusi jauna; etzazu bururik ausi; laster bertara itzultzeko asmoan noa-ta.

—Ala ba'da, ainbestean. Baña, nora demorrio oa, ba?

—Nere gurasoen etxera; baña aurki Dorronsorora itzuli ta bertan betiko gelditzeko asmoan, zuk eragozten ezpa'didazu, beintzat. Ordun, orratio, ez morroi bezela; zure illoba bezela ta Liberen senar bezela bai-zik.

—Arranopola! Ez didak kezkaldi txarra eman gaizto orrek. Asi eikean ortik lenengotik.

Pozez ganeztu bearrean entzun zitun apaizak Balendinen azkenen-go itzak. Etxekotzat euki izan zun beti arek morroia eta naigabe aundia emango ziokean, noski, aren aldegitak. Orain sendiartera zetorkiolako, atsegiñez artu zun eraman zion berria. Ez dira gaurko egunean, noznai eta nunai aurkitzen diranak Balendin bezelako gizonak!

Pozaldiaren iraduak eraginda, Liberi deika ekin zion gelatik bertatik. Zelatan zebillen ua, ordurako, ta osabaren deia entzun orduko, binaka gaingitu zitun eskillaratako mallak. Gelara sartu zanean, egon eziñik, galde au egin zion osabak, Balendinen aurrean:

—Beraz, Balendinek esan didanez, ezkontzarako alkarri itzemandu zaudete?

—Bai, osaba; alaxe da.

—Tira, ba. Orra or nere onespena. Onetsia dedilla Jaungoikoa! Bein orrera ezkerok, gauzak lenbailen aurrera eramatea dagokizue. Dorronsorok Balendinen laguntzaren bear aundia dauka. Baña, ezer egin

baño len, jarri ezazue ama jakiñaren gañean. Ez diñat uste ua ere asko naigabetuko danik! Ederki, ederki! Zoazte, ba, Jaungoikoaren onespenera-kin.

Besarka maitekor batekin eman zion Balendini bere baietzaren agiria. Egun artan Dorronsoroko biotz guztiak alai ta pozik zebiltzan. Biotzera, maiatzeko ura bezela, bigunki ta ezarian sartzen dan zoriona izan oi da iraunkorrena ta sakonena, ala irudi ez arren.

AZKEN-ITZA

Gizonaren bizitza! Alaitasuna ta atsekabea, poza ta biozmiña, argialdia ta illunaldia besterik, zer da? Zer izango litzake gizonaren bizitza, ludian lorerik, irriparrerik eta eguzkirik ezpa'litz? Bear-bearrekoak dira giza-biotzarentzat pozaldiak eta argialdiak. Ordea, noizdaño iraun lezake ludiko zorionak?

Zoragarria da, benetan, udaberria, poza ta alaitasuna alde guztietara zabalduz datorkigunean. Maitagarria, aurtxo jaioberriaren irriño ezta; beazunik egundo izan ez dun irriñoa. Begientzat atsegingarri, berriz, basoaldean bere orriak lenengoz eguzkiari zabaldu diozkan lorea.

Orratio, bere bideetan aurkitzen ditun irriparreak eta loreak ez diote luzaroan iraungo gizonari. Udazkenaren ondoren negua datorren bezelaxe, alaitasunaren ondoren negarra ta itundasuna elduko zaizko. Ollanda zuriari atzaparrak eransteke, sasipean ezkutatuta, basakatua ilunaurrean egoten dan antzera, bizitza-bideetan atsekabea ta samiña, biotzean atzapar zorrotzak sartu-naiz irtengo zaizko gizonari.

Eta, a ze nolako aldakuntzak egizatzen diran olakoetan gizonaren bizitzan! Leen ain zoragarri iruditzen zitzaigun udaberriko zerua, goibeldu ta lañatu zaigu; basoaldean ain eder agiri zan loreak, bidariaren oinazpian burua makurtu bear izan du. Nora jua dira, berriz, gure inguruan oartzten genuzan irriparreak? Atsekabe garaia da; biozmiñaren ordua da.

Orratio, illunaldian ez du gizonak inñolaz itxaropenik galdu bear. Argialdiaren ondoren goibelaldia sortu dan bezelaxe, ekaitzaldiaren ondoren, eguzkialdia etorriko zaigu berriro. Arrantzaleak ekaitzaldian iparraldeko izarri begira ontziaren ibilliak zuzentzen dituenek, berorrelaxe zuzendu bear dituen gizonak argira bere urratsak: itxaropena. Olakoxea da gizonaren bizitza.

Argialdi ta illunaldi orietan itxaropenaren argiontzia egundo itzali ez dakion, laguntzat etxebarrura aingeruxo bat joan ba'zaio, aurkitu lezakean bitxirik aberatsena eskuratu du gizonak, agian. Udaberriaren irriño gozoa, lorearen edertasuna ta eguzkiaren epela egunero inguruan sortzen dakian emakumetxo. Aldare-ondoan beti zutik eta beti ernai irauten dun argi itzali-eziñaren antzeko irriñoa! Bai al-da ludian araingo zorionik?

* * *

Uztaroak ain eskuzabal emandako emaiak saltzeko, negutean base-ritarrak or-emendik azokara bidean dijoazen garaian, eldu zitzairen Dorronsorokoai ere, nork bere egiteen ordañak jasotzeko aroa.

Negua sartu baño len izan zan Liberen eta Balendinen ezta-eguna. Osaba Martinek ezkondu zitun eta Liberen ama Josebe eta Agerre izan ziran amabitxi ta aitabitxi. Naitaezkoa zan Agerre, Dorronsoroko gertakizun guztietan, naiz alaialdietan, naiz itunaldietan. Zorionaldian ezetzik, zorigaitzean ere adiskiderik zintzoena bezela jokatu zitzairen beti Dorronsoroko guztiai. Nun aurkitu ua bezelako adiskiderik? Sendiartekoetan ere, ez noznai.

Geroago ta maiteago izan zun Balendinek bere emaztetxo. Liberen soin-edertasunarekiko berbera gertatzen zitzairen norbaitzuei aren gogo-ondasunekin ere. Etzan Libereña, edertasun ziztatze ta dirdaitsuetakoa; baña, begira jarri ezkerre, ikusiago ta atsegiñago, geroago ta zoliago. Gogo ondasunak, berriz, bear bezela aztertu ta neurtzeko, aren ondoan bizi bear zitakian. Eguneroko zeregiñetan, bizitzako gorabera larrietan, etxebarruko eginbearretan, gau eta egun, goiz eta arratsalde, ezagutu genezake ondoen onelako emakumeen biotz-ondasunak.

Zugatzetik urtumea bezela, ama Joseberen arikoa irten zan Libe. Inurria bezela beti lanari lotuta zebillenean, etzuan inñork egundo aren txintik entzungo; ez oiurik, ez garrasirik, ez aienerik, ezta ere egundo itz bat bestea baño gorago. Beti isil, beti zoli; etsi-etsian bizi zan, zoriona noranai eskuzabalka barreataz. Etxe-barrura sartu gabe, nork esan zezakean etxe artan emakumerik bizi zanik? Ezpai zuen emakume-txintik egundo entzuten...!

Seme-alabak izan zituen Libek eta Balendinek. Aitaren egokitasunaz, zintzotasunaz eta osasunaz gañera, amaren bigundasuna, otxandasuna ta edertasuna artu zituen gurasoengandik soin eta gogoetan.

Andik geroxeago, Zumaiako lekaimetxe batera joan zan Malentxo etsipen osoan. Sakonak eta larriak izan ziran, benetan, aren biotzak artu zituan zauriak. Bizitza guztian odol-jario ibilli etzedin, bildu zan lekaime-tzeko babesera. Josuganako maitasuna lakorik ez da orrelako zauri samin-garriak gozatzeko.

Negu artan bertan ezkondu zan Lopategiko Agustin ere. Norekin buztartu zanik esan bearrik bai al-dago? Bai al-zegon arentzako inñun, Getariko Matxinen alaba Yolandaren pareko neskatxarik? Oek ere, ondo-rengo batzuk izan zituen.

Ara nola betikoratzen diran gurasoengandik semeengana eusko-sendiak eta sendi-oiurak!

AMAI